

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

RUSYA FEDERASYONU'NUN ARKTİKA
POLİTİKASI

OKTAY ATEŞ

2501131518

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. FATİH ÖZBAY

İSTANBUL-2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : OKTAY ATEŞ Numarası : 2501131518
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : AVRASYA ARAŞTIRMALARI Danışmanı : DOÇ. DR. FATİH ÖZBAY
Tez Savunma Tarihi : 12.01.2017 Saati : 14:00
Tez Başlığı : "RUSYA FEDERASYONU' NUN
ARKTİKA POLİTİKASI "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ. DR. FATİH ÖZBAY		KABUL
2- DOÇ. DR. EMRE ERŞEN		KABUL
3- YRD. DOÇ. DR. AYNA ASKEROĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF. DR. OKAN YEŞİLOT		
2-YRD. DOÇ. DR. ÖMER KUL		

ÖZ

RUSYA FEDERASYONU'NUN ARKTİKA POLİTİKASI

OKTAY ATEŞ

Dünyanın en kuzeyinde bulunan Arktika bölgesi, çoğunluğu buzlarla kaplı büyük bir alana sahiptir. Ancak, son yıllarda iklim değişimi yoluyla etkileri daha fazla hissedilen küresel ısınma yüzünden, bölgeye olan ilgi artmaktadır. Bu ilginin başında da, Arktika'nın büyük miktarda sahip olduğu düşünülen petrol, doğalgaz gibi hidrokarbon kaynakları gelmektedir. Ayrıca, Arktika Okyanusu'nun, küresel ısınma sebebiyle gelecek on yıllarda tamamen buzlardan arınacağına ilişkin tahminler, bölgedeki Kuzeybatı Geçidi ve Kuzey Denizi Rotası'nın, uluslararası ticaretteki geleneksel suyollarına alternatif olabilecekleri beklentisini yaratmıştır. Bu bağlamda, başta Arktika devletleri olmak üzere, dünyanın enerji ve ticaret devi ülkeleri, Arktika ile yakından ilgilenmektedir. Bir Arktika devleti olarak Rusya, geçmişten gelen tecrübesiyle bölgede süregelen jeopolitik mücadelelerin çok önemli bir unsurudur. Hâlihazırda, Arktika'daki en geniş kıyılara sahip devlet olan Rusya'nın, Arktika bölgesinin enerji kaynakları bakımından çok zengin olduğu düşünülmektedir. İşte bu tezde, Rusya'nın Arktika'ya geçmişten bugüne yaklaşımları, bölgedeki faaliyetleri ve muhtemel gelecek perspektifi ele alınmaktadır. Gelecekte Arktika'yı bir "ulusal kaynak merkezine" dönüştürmeyi hedefleyen Rusya'nın, 2000'li yıllarda Arktika'daki politikalarının bölgedeki diğer aktörlerle olan ilişkilerine etkileri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arktika, Kuzey Kutbu, Rusya Federasyonu, Rusya Arktikası

ABSTRACT

ARCTIC POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION

OKTAY ATEŞ

The Arctic region where is located at the northernmost part of the world, is a largely ice covered area. However, in recent years, due to global warming which affects the entire world through climate change, attention to the Arctic region has increased. The foremost reason for this attention is approximately large amounts of hydrocarbon resources such as oil and gas in the Arctic. Furthermore, the predictions relating to an ice-free Arctic Ocean thanks to global warming in coming decades, have created expectations on whether Northwest Passage and Northern Sea Route can be the alternatives to the traditional seaways in international transport. In this context, initially the Arctic states, and then the energy and trade giants of the world are taking a close interest in the Arctic. As an Arctic state, Russia with its own experiences come from history, is a crucial factor of the ongoing geopolitical challenges. At present, Russia is a country which possesses the largest shelves in the Arctic and also the Russian Arctic is considered as highly rich in energy resources. This thesis discusses Russia's approaches to the Arctic from past to present, its regional activities and possible future perspectives and analyzes Russia's ambitions to make the Arctic into "a natural resource base" and its Arctic policies' impact on relations with other regional countries in 2000s as well.

Keywords: Arctic, North Pole, Russian Federation, Russian Arctic

ÖNSÖZ

“Rusya Federasyonu’nun Arktika Politikası” adlı tezimizde, uluslararası siyasetin en önemli güçlerinden Rusya’nın, sahip olduğu coğrafi konum ve kaynaklar sebebiyle önemi her geçen gün artan Arktika’daki eylemleri konu edilmiştir. Tezin amacı, 2000’li yıllarla birlikte, adım adım yeniden dünya sahnesinde etkin bir güç olarak beliren Rusya’nın, “Büyük Güç” olma stratejisinin bölgesel bir yansıması olarak Arktika’ya bakışını, bu doğrultudaki amaç ve yöntemlerini tespit etmektir.

Arktika Okyanusu’na kıyısı olan devletler arasında sınır anlaşmazlıklarının olması, burada uluslararası bir rejimin oluşturulamaması, bölge kaynaklarının paylaşımı sorunu vb. pek çok ihtilaf söz konusudur. Ayrıca, sahil devletlerin bölgeye olan yaklaşımlarındaki farklılıklar ve bu farklılıkların aşılmasında hâlihazırda bir fikir birliğinin sağlanamaması, Arktika’nın yakın gelecekte çok önemli mücadelelere sahne olacağı beklentisini doğurmaktadır. Bu noktada tez çalışması, bu meselelerin anlaşılmasında literatüre naçizane katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Ülkemizde, Arktika ile ilgili son yıllarda sınırlı sayıda da olsa, bazı tez çalışmaları yapılmıştır ancak Rusya’nın Arktika siyaseti ve Rusya Arktikası konusunda kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tez çalışması, sadece Arktika ile ilgili meselelere ilişkin genel bir kanı oluşturulmasına yardımcı olmayacak, odak noktası olan Rusya’nın Arktika’daki stratejisi bağlamında da, gelecekteki çalışmalar için önemli bir başlangıç oluşturacaktır.

Başta, tüm eğitim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen aileme olmak üzere, fikir ve önerileriyle tezin daha iyi hale getirilmesine yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Fatih Özbay Hocama sonsuz minnet ve şükran borçluyum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
HARİTALAR LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. COĞRAFI VE TARİHSEL AÇIDAN ARKTİKA.....	5
1.1. Arktika Neresidir?.....	5
1.2. Arktika'nın Keşfi ve Kısa Tarihi.....	8
İKİNCİ BÖLÜM.....	11
2. ARKTİKA'YA ARTMAKTA OLAN İLGİNİN SEBEPLERİ.....	11
2.1. İklim Değişikliği.....	11
2.2. Doğalgaz ve Petrol.....	15
2.3. Maden Kaynakları.....	18
2.4. Balıkçılık.....	19
2.5. Taşımacılık ve Ulaştırma.....	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	23
3. ARKTİKA'DAKİ AKTÖRLER.....	23
3.1. Arktika Devletleri.....	23
3.1.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	23
3.1.2. Danimarka.....	25
3.1.3. Finlandiya.....	27
3.1.4. İsveç.....	28
3.1.5. İzlanda.....	28
3.1.6. Kanada.....	29

3.1.7. Norveç	31
3.1.8. Rusya Federasyonu.....	32
3.1.9. Arktika Konseyi.....	33
3.2. Bölge Dışı Aktörler.....	35
3.2.1. Avrupa Birliği.....	36
3.2.2. Almanya.....	38
3.2.3. Çin	39
3.2.4. Japonya	42
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	44
4. ARKTİKA'DA RUSLAR	44
4.1. İlk Rus Keşifleri.....	50
4.2. Sovyetler Birliği Döneminde Arktika.....	52
BEŞİNCİ BÖLÜM	62
5. RUSYA FEDERASYONU'NUN ARKTİKA POLİTİKASI.....	62
5.1. Soğuk Savaş'ın Sonu ve Rusya'nın Uluslararası Konumu.....	62
5.2. Sovyet Sonrası Dönemde Rusya Arktikası.....	65
5.2.1. Rusya Federasyonu'nun Arktika Sınırları	69
5.3. Rusya Federasyonu'nun Arktika'ya Bakışı	73
5.3.1. Rusya Federasyonu'nun Arktika'ya Yaklaşımını Belirleyen Bir Unsur Olarak Enerji	82
5.3.1.1. Rusya Federasyonu'nun Arktika'daki Enerji Kapasitesi ve Faaliyetleri.....	90
5.3.2. Rusya Federasyonu'nun Arktika'ya Yaklaşımını Belirleyen Bir Unsur Olarak Ticaret.....	98
5.3.3. Rusya Federasyonu'nun Arktika'daki Askeri Politikaları.....	101

5.3.3.1. Deniz Kuvvetleri	105
5.3.3.2. Hava Kuvvetleri	111
5.3.3.3. Kara Kuvvetleri	113
5.3.4. Arktika Jeopolitiği Ekseninde Rusya Federasyonu'nun Arktika Siyaseti.....	115
5.3.4.1. Arktika Deniz Sınırlarının Belirlenmesi Sorunu ve Rusya'nın Tutumu.....	119
5.3.4.2. Rusya'nın Arktika Siyasetinde Kuzey Denizi Rotası'nın Önemi.....	123
5.3.4.3. Rusya – ABD İlişkileri.....	126
5.3.4.4. Rusya – Norveç İlişkileri	129
5.3.4.5. Rusya – Kanada İlişkileri	133
5.3.4.6. Rusya – Çin İlişkileri	136
5.3.4.7. Rusya – NATO İlişkileri	141
SONUÇ	144
KAYNAKÇA	150

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Arktika'nın Coğrafi Konumu.....	7
Harita 2: Arktika'daki Buzulların Yıllar İçinde Değişimi.....	13
Harita 3: Arktika'daki Enerji Kaynakları.....	15
Harita 4: Arktika'daki Madencilik Alanları.....	18
Harita 5: Arktika'daki Taşımacılık Yolları.....	22
Harita 6: Rusya Federasyonu'nun Arktika Sınırları.....	71
Harita 7: Rusya Federasyonu'nun Arktika Şehirleri.....	72
Harita 8: Rusya'nın Arktika'daki Petrol ve Gaz Sahaları.....	93
Harita 9: Rusya Boru Hattı Sistemi.....	96
Harita 10: Rusya'nın Arktika'daki Üsleri.....	105
Harita 11: Rusya'nın Sınır İddiaları.....	122
Harita 12: Arktika Ülkelerinin Sınır İddiaları.....	135
Harita 13: Çin'den Avrupa'ya KDR ve Süveyş Kanalı Güzergâhı.....	140

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Rus Donanması'ndaki Buzkırınlar.....	108
---	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BAM	Baykal-Amur Demiryolu
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CLCS	Birleşmiş Milletler Kıta Sahaneliği Sınırları Komisyonu
CSIS	Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ESPO	Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu Petrol Boru Hattı
FSB	Federal Güvenlik Hizmeti
GSBH	Gayri Safi Bölgesel Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GUSMP	Kuzey Denizi Rotası Ana İdaresi
IPCC	Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası İklim Değişimi Paneli
KBG	Kuzeybatı Geçidi
KDG	Kuzeydoğu Geçidi
KDR	Kuzey Denizi Rotası
KOSK	Kuzey Donanması Ortak Strateji Komutanlığı
KSMP	Kuzey Denizi Rotası Komitesi
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
Narkomnats	Azınlık Milliyetler Komiserliği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NEP	Yeni İktisat Politikası
OGAÖ	Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler
PAK-DA	Uzun Menzilli Askeri Uçaklar İçin İleriye Dönük Havacılık Kompleksi
RIAC	Rusya Uluslararası İlişkiler Kurulu
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi

SDAG	Ştokman Geliştirme Anonim Şirketi
Sevekpeditiia	Kuzey Keşif Heyeti
SSBN	Balistik Füze Taşıyan Denizaltı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSGN	Nükleer Güçle Çalışan GÜdümlü Füzeli Denizaltı
SSK	Dizel Elektrikli Denizaltı Avcı Gemisi
SSN	Nükleer Saldırı Denizaltısı
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
USGS	ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu

GİRİŞ

Küresel ısınma ve buna bağlı olumsuz etkilerin son yıllarda artmasının ve Arktika'nın, dünyanın diğer bölgelerine göre daha fazla etkilenmesinin birtakım bölgesel ve küresel sonuçları olmuştur. Her şeyden önce hava sıcaklıklarında görülen artış, buzlarla kaplı Arktika'nın beyaz örtüsünün hızla erimesine neden olmakta ve bu, dünyadaki deniz suyu seviyesini artırmanın yanında, Arktika'daki karalar üzerinde bulunan donmuş kar ve buz tabakasını da ortadan kaldırarak bölge iklimi ve ekosistemi üzerinde değişikliğe sebep olmaktadır.

Söz konusu deniz buzullarının erimesinin, bölge ülkeleri açısından hem deniz altındaki canlı kaynakların hem de hidrokarbon kaynaklarının değerlendirilmesini de mümkün kılmaya beklenmektedir. Hâlihazırda, iklim şartları sebebiyle Arktika Okyanusu'ndaki enerji ve enerji dışı kaynakların tam bir değerlendirmesi yapılamamış olsa da, mevcut veri ve tahminler, dünya enerji devlerinin dikkatini çekmesi için yeterli olmuştur. Ayrıca, küresel ısınmanın mevcut etkilerinin devam etmesi durumunda, Arktika'nın yakın gelecekte yaz aylarında tamamen buzsuz hale geleceği tahmin edilmektedir. Bu da, Asya ve Avrupa arasındaki mevcut deniz yollarından daha avantajlı olan Arktika deniz yollarına yönelik ilginin artmasına neden olan bir başka etkendir.

Arktika'ya kıyısı olan ülkeler arasındaki en büyük kıyı şeridine sahip olan Rusya Federasyonu'nun, özellikle 2000'li yıllarla birlikte küresel siyasetteki konumunu güçlendirmesi, Arktika'ya yönelik politikalar geliştirmesini de beraberinde getirmiştir. Rus karar vericiler açısından Arktika, yeni bin yılda Rusya'nın "büyük güç" statüsü için olmazsa olmaz bir unsurdur. Dolayısıyla, Rusya'nın Arktika'ya yönelik politikalarını incelemek, 2000'li yıllarda Rusya'nın uluslararası konumunun anlaşılmasında önemli bir tamamlayıcıdır.

Türkiye'de Arktika'ya ilişkin yapılmış çalışmalara bakıldığında, öncelikle üniversite tezlerinde Arktika ikliminin öne çıktığı görülmektedir. Bu tezlerde, Arktika ve çevresindeki iklim kuşağına ilişkin meteorolojik incelemeler konu edilmiştir.

Ayrıca, Arktika'daki gibi buzul koşullarında faaliyet gösteren gemilerin teknik ve yatırım açısından incelenmesinin yanı sıra, bu zorlu ulaşım koşullarındaki risklerin ve kazaların incelendiği mühendislik alanında yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Son yıllarda ise, uluslararası ilişkiler alanında Arktika'ya yönelik tezlerin sayısının artmaya başladığı görülmektedir. Söz konusu tezlerde, bölge ülkelerinin çekişmesi daha çok enerji merkezli değerlendirilmiş ve bölgedeki ihtilaflara ilişkin genel çerçeve çizilmiştir. Ayrıca, Arktika bölgesini ve deniz alanlarının sınırlandırılması konularını, sırasıyla bölgeselcilik ve kurumsallaşma teorileri çerçevesinde ele alan tezler hazırlanmıştır.

Tezlerde olduğu gibi, makaleler açısından da, sınırlı da olsa bazı çalışmalar yapılmıştır. Özellikle, uluslararası ilişkiler alanında, tezlerle birlikte düşünüldüğünde son yıllarda Türkiye akademi camiasında Arktika'ya ilginin artmakta olduğu söylenebilir. Söz konusu makaleler, daha çok Arktika Konseyi'nin kuruluşundan itibaren güncel meseleleri ele almaktadır. Makalelerin odak noktasını, Arktika'nın enerji potansiyeli, sınır anlaşmazlıkları ve bölge ülkeleri arasındaki çekişmeler oluşturmaktadır.

Bu tezde ise, yeni binyılda Rus karar vericilerin Arktika'ya yaklaşımı, Arktika'nın jeopolitik çerçevede Rus siyasetindeki yerinin ne olduğu ve mevcut uluslararası siyasi iklim hesaba katılarak bölgede gelecekte neler olabileceği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, başta Rus akademi camiasının çalışmaları olmak üzere, Rusya resmi strateji belgeleri, Rusya ve bölge ülkeleri başta olmak üzere, uluslararası ölçekte Arktika'ya ilişkin yayımlanan raporlar ile siyaset belgelerinden yararlanılmıştır. Tüm çalışma, Arktika'nın keşfedilmesinden bugüne tarihi bir çerçeve oluşturularak ele alınmıştır.

Tezin, daha önceki tezlerden temel farkı, Arktika ülkelerinden Rusya'yı, bölgedeki geçmişinden bugüne, bir bütün olarak ele almasıdır. Bunun yanında, Rusya'yla birlikte diğer Arktika ülkelerinin resmi strateji belgelerinden faydalanılması, Arktika ülkesi üyelere sahip AB ve bölge dışı ülkelere Almanya,

Çin ve Japonya'nın bölgeye yaklaşımlarının aktarılması, Arktika'nın bölgesel ve uluslararası öneminin ortaya konması için bütüncül bir çerçeve sunmaktadır.

Arktika ve Rusya Arktikası konusunda, uluslararası akademi camiası tarafından geçmişten bugüne yapılan siyasi, iktisadi, etnik, kültürel vb. pek çok yönüyle ele alınan çalışmalar bulunmaktadır ancak belki de, Türkiye'nin kutuplara olan coğrafi uzaklığı, bölgeye ilişkin çalışmaların ihmal edilmesine sebep olmuş olabilir. Bununla birlikte, son yıllarda uluslararası ilişkiler alanındaki yurtdışı çalışmalarda da, enerji merkezli olmak üzere yeni inceleme, rapor ve makale yayınlarında artış yaşanmaktadır. Bu tez, Türkiye'de henüz etraflıca ele alınmamış bu bölgeye ilişkin çalışmalarda ilk önemli adımı atmak için katkıda bulunacaktır. Odak noktası itibariyle, Rusya'nın Arktika'nın geleceğinde nasıl belirleyici olacağını siyasi, askeri, iktisadi ve stratejik boyutlarıyla ortaya koymaktadır. Bunu yaparken de, gerek Çarlık Rusyası gerekse Sovyetler Birliği geçmişinin, Rusya'nın bugünkü seçimlerinde nasıl bir tecrübe oluşturduğu da, bölgeye ilgi duyanların dikkatine sunulmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, Arktika bölgesinin coğrafi tanımı yapılmış ve genel özelliklerinin yanında kronolojik olarak keşfedilme sürecinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, küresel ısınmayla birlikte Arktika'ya artan ilginin sebepleri irdelenmiş; Arktika'nın sahip olduğu kaynaklar ve coğrafi konumunun etkisiyle yeni ticaret yolları oluşturabilme potansiyeli ifade edilmiştir.

Üçüncü bölümde, bölgedeki en önemli diplomatik platform olan Arktika Konseyi'nin kurucu belgesi olan Ottawa Beyannamesi'nde "Arktika Devletleri" olarak nitelendirilen sekiz ülkenin, Arktika strateji belgeleri çerçevesinde Arktika'ya bakış açıları ortaya konmuştur. Ayrıca, Konsey'in kurumsal yapısı hakkında bilgiler verirken, bölge dışı aktörler olan Avrupa Birliği, Almanya, Çin ve Japonya'nın, Arktika'ya olan ilgilerinin sebepleri belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde, Rusların Arktika'yı keşfetmeleri, bölgedeki diğer keşif ve ilerleyişleri, Arktika ile ilgili literatüre katkıları ve Sovyetler dönemi de dâhil, bölgede izlemiş oldukları politikalar ortaya konmuştur.

Beşinci ve son bölümde, Rusya'nın Sovyetlerin çöküşüyle sonuçlanan Soğuk Savaş'ın ardından, 90'lı yıllardaki uluslararası konumunun genel hatları çizilmiş, 2000'li yıllarla gelen olumlu değişimin, Rusya'nın Arktika'ya yaklaşımına nasıl yansıdığı anlatılmıştır. Yeni dönemde, enerji unsurunun Rus karar vericiler nezdinde Arktika'ya bakışın temelini oluşturduğu, hazırlanan strateji belgeleriyle ortaya konmuştur. Ayrıca, bölgedeki Rus askeri faaliyetlerinin yapısının ele alınması yanında, Arktika'nın 2000'li yıllarla birlikte Rus jeopolitik düşüncesindeki yeri ve bölgedeki uyuşmazlıklara Rusya'nın nasıl karşılık verdiği izah edilmiştir. Son olarak, özellikle Ukrayna ve Suriye krizlerindeki Rus müdahalelerinin, Batılı ülkelerle Arktika'daki ilişkileri nasıl etkilediği ifade edilmiş ve söz konusu çerçeveye dayanarak, Arktika'nın gelecekteki muhtemel yeri yorumlanmıştır.

1. COĞRAFI VE TARİHSEL AÇIDAN ARKTİKA

1.1. Arktika Neresidir?

Dünyanın kuzeyde ve güneyde olmak üzere iki en uç noktasından, Kuzey Kutbu'nu tanımlamak için kullanılan “Arktika”nın menşei, Yunanca “ayı” anlamındaki “arktos” kelimesinden türetilen ve “ayıya yakın” anlamına gelen “arktikos” tan gelmektedir. Üzerinde uzlaşmış kesin bir tanım ve sınırı olmasa da, Arktika yahut Kuzey Kutbu denildiğinde, üç ayrı tanımla karşılaşılmaktadır:

- a) Coğrafi Kuzey Kutbu: Dünya'nın dönme ekseninin en kuzey ucunu ifade etmektedir ve enlemi 90° dir. Tüm boylam dairelerinin ve 24 saatlik dünya zaman diliminin birleştiği yerdir.
- b) Kuzey Erişilmezlik Kutbu: $84^{\circ} 3'$ Kuzey; $174^{\circ} 51'$ Batı'da bulunan Erişilmezlik Kutbu, Arktika'nın herhangi bir kıyısından erişilmesi en zor ve uzak olan noktayı ifade etmektedir.
- c) Manyetik Kuzey Kutbu: Arktika'da Coğrafi Kuzey Kutbu'na yakın ama sabit olmayan manyetik alanı ifade eder. Manyetik Kuzey Kutbu'ndaki manyetik alan, doğruca aşağıyı gösterir ya da Dünya yüzeyine dik açıdadır. Bu nokta sürekli değişmektedir ve hâlihazırda Kanada Arktikası'nın kuzeybatısındadır.

Bu çalışmanın odağını oluşturan “Arktika” ise, Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya kıtalarının sığ ayırık denizleri, adaları ve karaların kıyıdaş bölümleri ile derin Arktika havzasını içine alan, Dünya yüzeyinin yaklaşık altıda birini oluşturan kuzey kutup

bölgesini ifade etmektedir. Yaklaşık 27 milyon km²'lik alanıyla bölge, Avrupa'dan neredeyse üç kat ve Rusya'dan da bir buçuk kat daha büyüktür.¹

Arktika havzası bünyesinde pek çok buz denizi ve bunları birbirine bağlayan boğazlar yer almaktadır: Baffin Körfezi, Barents Denizi, Bering Denizi, Beaufort Denizi, Beyaz Deniz, Çukçi Denizi, Davis Boğazı, Doğu Sibirya Denizi, Grönland Denizi, Hudson Boğazı ve Hudson Körfezi, Kara Denizi, Labrador Denizi, Laptev Denizi, Lincoln Denizi, Norveç Denizi gibi.²

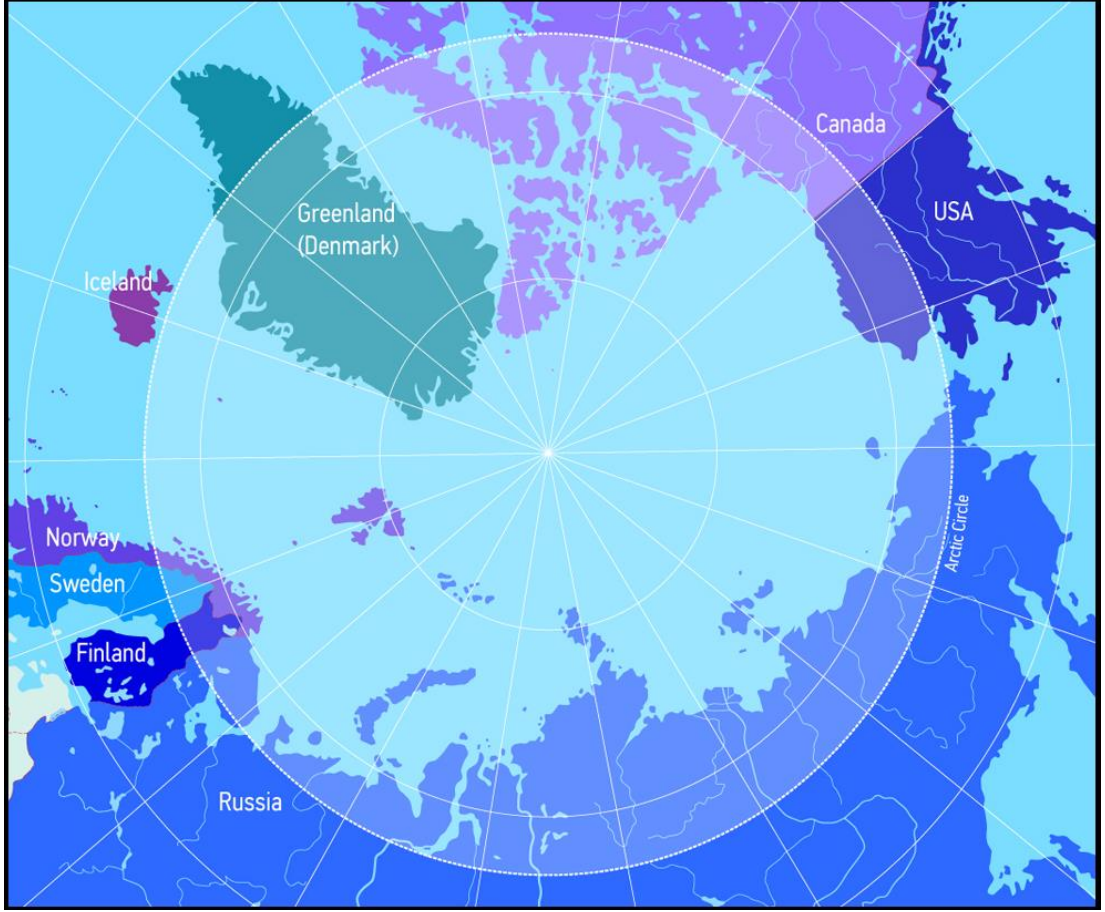
Arktika Okyanusu ile Pasifik ve Atlantik Okyanusu arasındaki bağlantılar sınırlıdır. Bu noktada Bering Boğazı, Arktika ve Pasifik arasındaki yegâne bağlantıdır. Arktika ve Atlantik arasında ise hem daha fazla hem de daha geniş suyolları bulunmaktadır. Örneğin; Kanada ve Grönland arasındaki Davis Boğazı, Baffin Körfezi'ni Labrador Denizi ve Kuzey Atlantik ile bağlamakta iken, Grönland ve İzlanda arasında Danimarka Boğazı bulunmaktadır. En geniş geçit ise, yaklaşık 1.100 km genişliğiyle İzlanda'yı Norveç'ten ayıran Norveç Denizi'dir. Bölgedeki bu geniş su kütlelerinin yanında, irili ufaklı pek çok ada bulunmaktadır. En büyük ada, 2.166.086 km² ile Grönland'dır. En büyük takımada ise, yaklaşık 36,000 adayı bünyesinde barındıran Kanada Takımadaları'dır.³

¹ "The History of the Arctic", **Arctic Info**, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-info.com/Encyclopedia/Rubric/the-history-of-the-arctic->, 4 Mayıs 2015.

² Arctic Council, **Arctic Marine Shipping Assessment Report**, 2009, (Çevrimiçi) http://www.arctic.noaa.gov/detect/documents/AMSA_2009_Report_2nd_print.pdf, 30 Aralık 2014, p. 16.

³ **A.e.**, p. 18.

Harita 1: Arktika'nın Coğrafi Konumu

Kaynak: <http://arctic.ru/images/33/92/339249.png>.

1.2. Arktika'nın Keşfi ve Kısa Tarihi

Bilimadamları ve arkeologlar, Arktika'daki insan yaşamının 10,000 yıl öncesine kadar uzandığını belirtmekle beraber, o dönemlerde Uzak Doğu Kuzey'de bir proto-inuit kabilesinin bulunduğunu saptamışlardır. Arktika bölgesinin ilk yerlileri olan bu insanlar, avcılık ve balıkçılıkla yaşamlarını sürdürmekteydiler. Aralarında herhangi bir merkezileşme ve hiyerarşi bulunmayan, 15.yy'a dek avcılık ve toplayıcılıkla uğraşan bu topluluklar, 16.yy'dan itibaren Avrupalıların bölgedeki altın ve diğer zenginliklere ulaşmaya çalışmaları ve buradaki zenginlikler yoluyla Avrupa ile ticaret bağı kurmaları sonucunda zorluklar yaşamaya başlamışlardır. 1867'de Rusya'nın, Alaska'yı ABD'ye satışı sonrasında Amerikan Hükümeti'nin, bölgedeki yerli halkları asimile etme çabaları sonucu, söz konusu topluluklar yaşam mücadelesi vermek durumunda kalmışlardır.⁴

Arktika'yı keşfeden ilk Avrupalı, M.Ö. 325'te kuzeye doğru açılan Yunan seyrüseferci Pytheas'tır. Bu tarihten sonra, bölgeye ilişkin hem Rusların hem de diğer Avrupalıların çok defa ve ciddi teşebbüsleri olmuştur. 9. – 11. yüzyıllar arasındaki Viking keşiflerinden sonra, Kuzey'e yönelik seferler, 15. yy'a (yeni ticaret yollarının bulunmasına) kadar büyük ölçüde azalmıştır. 16. yy'da, Willem Barents'in⁵ Novaya Zemlya ve Spitsbergen (Svalbard)'e ulaşması, bölge tarihine adını unutulmazlar arasına yerleştirmiştir.⁶ Henry Hudson, 1607-1611 yılları arasında gerçekleştirdiği seferlerle, başta Hudson Körfezi'nin doğu kıyıları olmak üzere, pek çok yeri keşfetti.

⁴ "The History of the Arctic", **Arctic Info**, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-info.com/Encyclopedia/Rubric/the-history-of-the-arctic->, 4 Mayıs 2015.

⁵ Willem Barents (1550 - 1597): Hollandalı bir denizci olan Willem Barents, 1596 yılında önderlik ettiği bir seferde, Spitsbergen (Svalbard)'i ve Bjornoya'yı keşfetmiş ve adını vermiştir. Bu seferde, Barents ve ekibi, Arktika'nın soğuk sularında mahsur kalmış, ekibinin üçte ikisi şans eseri kurtulurken, kendisi hastalanmış ve hayatını kaybetmiştir.

⁶ William Herbert Hobbs, "The Progress of Discovery and Exploration Within the Arctic Region", **Annals of the Association of American Geographers**, Vol. XXVII, March 1937, No. 1, pp. 2-5.

Hudson'ın çağdaşı William Baffin⁷ ise, Hudson Körfezi'nin kuzey kıyılarını keşfetmesinin yanında, tıpkı onun gibi tarihe geçmiştir.⁸ Bölge tarihinde önemli bir gelişme olarak, 1725 yılında Büyük Petro'nun verdiği emirle, Pasifik ve Arktika okyanuslarına ilişkin çalışma yapmak ve Asya ve Avrupa arasındaki boğazlara ilişkin bilgi toplamak amacıyla, “Birinci Kamçatka” adında bir bilimsel sefer düzenlenmiştir.⁹ Ancak özellikle, ayrılan maddi kaynaklar, harcanan emek ve insan gücünün büyüklüğü ile elde edilen başarılar sonucu “İkinci Kamçatka” seferinin ardından bu seferler, “Büyük Kuzey Seferi” olarak adlandırılmış ve zihinlerde yer etmiştir. 1778’de James Cook¹⁰, Kuzeybatı Geçidi'nin (KBG)¹¹ yerini batıdan belirlemek için ilk girişimini yapmıştır. 1906’da ise, Norveçli kâşif Roald Amundsen, Gjoa adlı şalopa ile 3 yıl süren yolculuğunun ardından, KBG’yi ilk kez tamamen geçen kişi olmuştur. 1942’de, Kanada gemisi St.Roch ile yüzbaşı Henry Larsen¹², KBG’yi geçen ikinci, batıdan doğuya geçen ilk kişi olmuştur. Bundan sonra, 1970’lere kadar KBG’den geçişler oldukça azalmıştır.¹³

Kuzeydoğu Geçidi (KDG)¹⁴ üzerindeki rotanın bir kısmıysa, Beyaz Deniz kıyılarında yaşayan Pomorlar tarafından 11.yy’da keşfedilmiş ve 17.yy’a kadar,

⁷ William Baffin (1584 - 1622): İngiliz seyrüseferci Baffin, adını Baffin Körfezi’ne vermesinin yanında, pusulalardaki manyetik iğnenin gösterdiği en büyük sapmayı da keşfetmiştir.

⁸ **A.e.**, p. 8.

⁹ “Explorers and Scientists”, **Arctic Info**, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-info.com/Encyclopedia/Rubric/explorers-and-scientists>, 4 Mayıs 2015.

¹⁰ James Cook (1728 – 1779): İngiliz kâşif James Cook, Büyük Okyanus’ta yaptığı keşiflerle ünlenmiştir ve bu keşifleri, Avrupa ülkelerinin bölgede sömürgeler kurmasına önayak olmuştur.

¹¹ “Kuzeybatı Geçidi (KBG), Kanada Arktikası Takımadalarını kapsayan, Kuzey Amerika’nın kuzey sahilleri boyunca Atlantik ve Pasifik arasındaki çeşitli deniz rotalarına verilen addır.”, **bkz.** Arctic Council, **a.g.e.**, p. 20.

¹² Henry Asbjorn Larsen (1899 – 1964): Norveç asıllı Kanadalı denizci Larsen, 1928’de katıldığı Kanada Kraliyet Atlı Polis Teşkilatı (RCMP) ile Arktika’ya seferlerde bulunmuştur. Buzul şartları için inşa edilen Kanada gemisi St. Roch bünyesinde 20 yıl hizmet etmiştir.

¹³ Arctic Council, **a.g.e.**, p. 37.

¹⁴ “Kuzeydoğu Geçidi (KDG), Kuzey Burnu (Norveç) civarındaki kuzeybatı Avrupa’dan, Avrasya ile Sibirya’nın kuzey kıyıları boyunca uzanan ve Bering Boğazı üzerinden Pasifik’e açılan deniz rotaları dizisidir.”, **bkz.** Arctic Council, **a.g.e.**, p. 34.

sürekli bir deniz rotası olarak Arhangelsk'ten, Yenisey halicinin uzak doğusuna kadar kullanılmıştır. Rusya özelinde, Atlantik ve Pasifik'i birbirine bağlayan bir su yolu düşüncesi, ilk kez 1525'te diplomat Dmitri Gerasimov tarafından ileri sürülürken, bölgeyi ilk defa keşfeden araştırmacılar, Willem Barents ve Olivier Brunel¹⁵ olmuştur. Bununla birlikte, 1648 yılında, Fedot Alekseyev¹⁶ ve Semyon Dejnyov'un Pasifik'e açılarak gerçekleştirdikleri sefer sonucunda, Asya ile Kuzey Amerika arasında bir kara bağlantısının olmadığı kanıtlanmıştır. Dejnyov'un ve ondan yaklaşık 80 yıl sonra Vitus Bering'in¹⁷ gerçekleştirdiği keşiflerin dışında KDG, 1878-79'da İsveçli Adolf Erik Nordenskjöld başarıya dek geçilememiştir.¹⁸

¹⁵ Olivier Brunel (1552 – 1585): Belçikalı denizci ve kâşif Olivier Brunel, Hollanda ve Rusya arasında ticaret rotaları oluşturan ilk kişidir.

¹⁶ Fedot Alekseyeviç Popov: Doğum tarihi bilinmeyen ancak 1648 ile 1654 yılları arasında, keşif seferi esnasında açlıktan öldüğü bilinen Fedot Alekseyev, Bering Boğazı üzerinden keşif seferi düzenleyen Semyon Dejnyov'la beraber ilk Rus'tur. Semyon İvanoviç Dejnyov (1605 – 1673) da, Alekseyev'le beraber yola çıkan ve sağ kalan tek ekip lideriydi. Yapmış olduğu gözlem ve keşiflerle, gerek Ruslar gerekse Arktika'nın keşfi açısından çok önemli bir isimdir.

¹⁷ Vitus Jonassen Bering (1681 – 1741): Danimarka asıllı Rus denizci Vitus Bering, Semyon Dejnyov tarafından keşfedilen ve tarif edilen Diomedede Adaları'na ismini vermiştir. Bering, Büyük Petro tarafından tasarlanan ve "Büyük Kuzey Seferi" olarak bilinen projenin sahadaki uygulayıcısı olmuştur.

¹⁸ Arctic Council, **a.g.e.**, p. 43; Hobbs, **a.g.e.**, p. 5.

2. ARKTİKA'YA ARTMAKTA OLAN İLGİNİN SEBEPLERİ

2.1. İklim Değişikliği

Arktika'daki ısınma, 1980 yılından beri dünya ortalamasının iki katından daha fazla olmuştur. Daha da endişe verici olan ise, söz konusu sıcaklık artışları ve bunların sonuçlarının, bilim insanlarının öngördüğünden çok daha hızlı gerçekleşmesidir. 1978'den beri, Arktika'daki buz örtüsü, her on yılda bir %3 kadar azalmış; daha kalın ve uzun yıllar erimeyen buzullarda ise, her on yılda %7'e kadar düşüş görülmüştür.¹⁹ Uyduların kayıt yapmaya başladıkları 1979 yılından itibaren, Arktika Okyanusu'ndaki deniz buzunun ve kıyıdaş denizlerinin kaybı %30'a kadar ulaşmıştır. Önceki tahminlerde, 2100 yılına kadar yaz aylarında buzların tamamen çözülmüş olacağı öngörülmekteyken, son çalışmalar bunun 2035'e kadar gerçekleşeceğini tahmin etmektedirler.²⁰

Arktika denizindeki buzul büyüklüğünün hızla azalmakta olduğu görülmektedir. 2012'de 3,4 milyon km² olarak belirlenen en düşük seviye, 2007'de kaydedilen en düşük seviyenin %18; 1980'ler ve 1990'lardaki ortalamasının da % 50 oranında altında olmuştur.²¹ Erimekte olan buz ve kar, ışık alan okyanus ve kara, güneşten gelen

¹⁹ Torleiv Bilstad, "Climate Change and Consequences for the Arctic", **Arctic Oil and Gas: Sustainability at Risk?**, Ed. Aslaug Mikkelsen, Oluf Langhelle, New York, Routledge, 2008, p. 51.

²⁰ **What Future for the Arctic?: New Awareness of and Opportunities for UNEP to Address Climate Change in the Arctic**, Nairobi, Kenya, 18 February 2013, (Çevrimiçi) <http://www.unep.org/gc/gc27/Docs/se/What%20Future%20for%20the%20Arctic.pdf>, 30 Aralık 2014, p. 6.

²¹ United Nations Environment Programme, **UNEP Year Book: Emerging Issues In Our Global Environment**, 2013, (Çevrimiçi) http://www.unep.org/pdf/uyb_2013_new.pdf, 30 Mart 2015, pp. 19-20.

radasyonun yaklaşık %80'ini emmekle beraber, okyanusun buzsuz olan kısmındaki sıcaklık da, üzerindeki havayı ısıtmaktadır.

Arktika'daki kar ve buzların erimesi, dünyadaki okyanus suyu miktarının da artmasına neden olmaktadır. Buzulların erimesi sonucu artan deniz seviyesi, başta Bangladeş, Endonezya ve Hindistan olmak üzere, deniz seviyesine yakın ülkelerdeki tarımı ve gıda arzını etkileyebilecektir.²² Uzun vadede bölgedeki en büyük endişeyi ise, 3 km'ye varan buzlarla çevrili Grönland taşımaktadır. Erimleri durumunda, Grönland'daki buzulların küresel deniz seviyelerini 7 metreye kadar yükseltebileceği söylenmektedir. Grönland, gittikçe artan bir şekilde açık sularla çevrenmekte ve yüzer buzul alanlarındaki sığ göller büyüdükçe, 11°C'ye ulaşan yaz sıcaklıkları görülmektedir. Bu buzulların erimesi, dünya deniz seviyesinin her yıl ortalama 3 mm yükselmesine sebep olmaktadır.²³

Grönland'daki erimenin küresel çaptaki bir başka etkisi ise, küresel hava sistemlerini etkileyerek dünya okyanuslarının dolaşım sisteminde değişikliklere neden olmasıdır. Arktika'da görülen bu aşırı ve hızlı değişimin, hâlihazırda düşük enlemlerdeki olağandışı hava şartlarının sıklığı ve yoğunluğunun da sebebi olabileceği söylenmektedir. Arktika'nın dünyanın diğer bölgelerinden daha fazla ısınması, yağışların, kuraklıkların ve yaz dönemi sıcaklıklarının yoğunluğunu ve süresini de artıran bir etmendir.²⁴

BM Hükümetlerarası İklim Değişimi Paneli (IPCC), Dördüncü Değerlendirme Raporu (2007)'nda, Arktika'daki ortalama sıcaklıkların, geçtiğimiz 100 yıldaki küresel ortalamanın neredeyse iki katı arttığı sonucuna varmıştır. 2014'teki Beşinci Değerlendirme Raporu'nda ise IPCC, Arktika'nın deniz buzu ve karasal bölümlerindeki düşüşlerle, hızlı iklim değişikliğinin görülmeye devam ettiğini

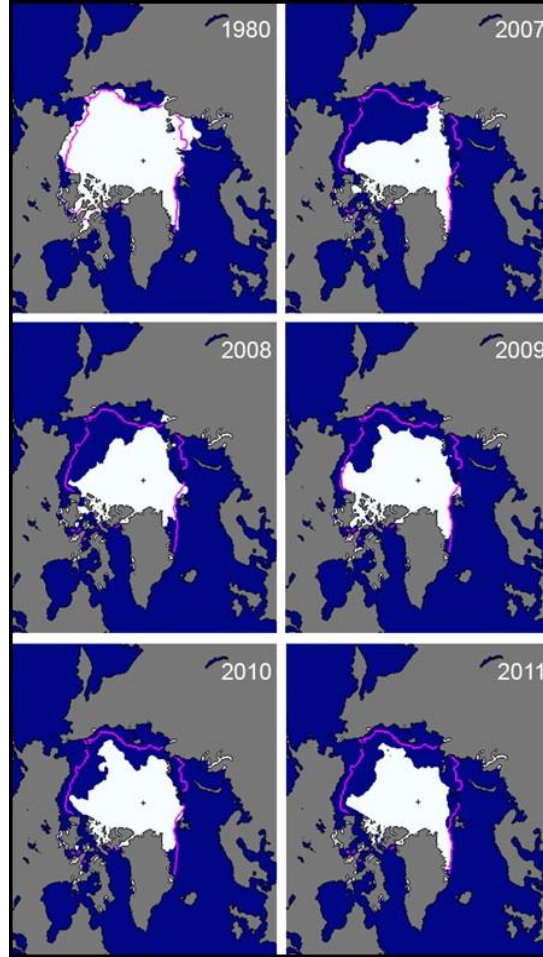
²² **What Future for the Arctic?...**, p 7.

²³ United Nations Environment Programme, **a.g.e.**, pp. 22-23.

²⁴ **A.e.**, p. 23.

doğrulamıştır. IPCC, buzlardan arınmış bir Arktika Okyanusu'nun, bu yüzyılın ortasından önce muhtemel olduğu kanaatindedir.²⁵ 2015 yılında yapılan bir araştırmada ise, Kuzey Buz Denizi'ndeki buz seviyesinin 1975-2012 yılları arasında %65 azaldığı belirtilmiştir. Ayrıca 2015 yılında, kış mevsimi buz seviyesinin rekor derecede düştüğü gözlenmiştir.²⁶

Harita 2: Arktika'daki Buzulların Yıllar İçinde Değişimi

Kaynak: <http://www.arctic.noaa.gov/report11/images-ocean/si-fig4.jpg>.

²⁵ Protection of the Arctic Marine Environment (PAME), **Arctic Marine Strategic Plan 2015-2025**, (Çevrimiçi) <https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/413/AMSP%202015-2025.pdf>, 4 Mayıs 2015, p. 8.

²⁶ “Kuzey Kutbu'ndaki buzullarda rekor erime”, **BBC Türkçe**, 20 Mart 2015, (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2015/03/150320_kuzey_kutup_buz, 23 Mart 2015.

Arktika'da iklimin değişmesi, bölgedeki buzulların erimesine neden olmasının yanında, aynı zamanda bitki örtüsü ve hayvan türlerini de olumsuz etkilemektedir. Arktika, 20,000'den fazla bitki, hayvan, mantar ve mikroorganizmanın yanı sıra, dünyadaki kıyı kuşlarının da yarısına ev sahipliği yapmaktadır. Kısa süreli yaz döneminde, 280 kuş türü Arktika'nın kıyı şeridi boyunca yuvalamaktadır. Üreme sürecinden sonra, tüm bu türler Avrupa, Afrika, Asya ve hatta Antarktika'ya uçmaktadırlar. Balinalar ve kuşlar gibi, yaz mevsiminde Arktika'daki üreme ve beslenme alanlarına bağımlı olan dünyanın pek çok yerinden gelen çoğu göçmen tür, bu alanları kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. ABD Biyolojik Çeşitlilik Merkezi'ndeki bilim adamları tarafından 2010 yılında yapılan bir çalışma, Arktika'daki 17 hayvan türünün yok olma tehlikesiyle iklim değişikliği arasındaki bağı göstermektedir. Listenin başında ise kutup ayılarının olduğu bu çalışmaya göre, bahar döneminde buzlar normalden bir hafta daha erken erirse, kutup ayıları 10 kg kaybedecek ve bu da, yavru ayıların sütle beslenme sürelerinin kısalmasına neden olacaktır.²⁷

Tüm bu neden ve sonuçlara ek olarak, Arktika'daki deniz taşımacılığının gün geçtikçe artmakta olduğu da belirtilmelidir. 2013 Eylül ayı itibariyle, Kuzey Denizi Rotası İdaresi, bu rota istikametinde 495 seyir ve faaliyete izin verildiğini (2012 ile karşılaştırıldığında dört kata kadar artış) açıklamıştır. Hâlihazırda Arktika'daki siyah karbonun²⁸ etkisi de göz önüne alındığında, bu durumun artan petrol ve gaz üretimi, taşımacılık ve diğer insan kaynaklı faaliyetlerle artması beklenmektedir.²⁹

²⁷ "Flora and Fauna", **Arctic Info**, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-info.com/Encyclopedia/Rubric/flora-and-fauna>, 4 Mayıs 2015; **What Future for the Arctic?...**, p. 8.

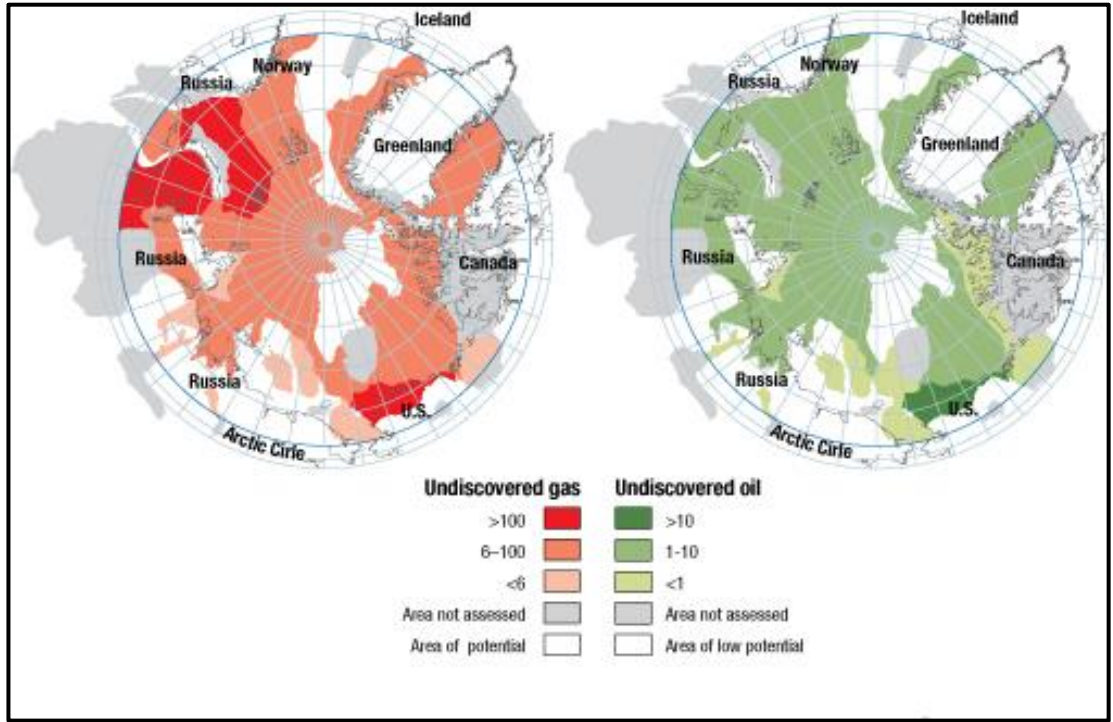
²⁸ Siyah karbon: Fosil yakıtlar, biyoyakıtlar vb. yakıtların tam olarak yanmamasından dolayı küçük zerreler halinde olan ve yapısında saf karbon bulunan madde parçacıklarıdır. Siyah karbon, solunum sistemi tarafından süzülmemesi sebebiyle insanlar; yeryüzüne inerek birikintiler oluşturmak yoluyla atmosferdeki güneş ışınlarını ve kızılötesi ışınlarını emmesi, böylece buzul erimelerine sebep olması nedeniyle de çevre açısından büyük tehlike arz etmektedir.

²⁹ United Nations Environment Programme, **UNEP Year Book: Emerging Issues In Our Global Environment**, 2014, (Çevrimiçi) http://www.unep.org/yearbook/2014/PDF/UNEP_YearBook_2014.pdf, 30 Mart 2015, p. 62.

2.2. Doğalgaz ve Petrol

Dünyanın keşfedilmemiş petrol ve gaz rezervlerinin %22'sinin Kuzey Kutup Bölgesi'nde bulunduğu düşünülmektedir. Bölgedeki petrolün çoğunlukla ABD, Kanada ve Danimarka'nın hak iddia ettikleri alanlarda bulunmasıyla birlikte, Arktika genelinde bu miktarın 90 milyar varil olduğu tahmin edilmektedir. Keşfedilmemiş gaz rezervlerinin yaklaşık %30'unun Arktika Bölgesi'nde bulunmasının yanında, bu miktarın önemli bir kısmı Rusya'nın hak iddiasında bulunduğu alanlardadır. Enerji paylaşımlarındaki en büyük sorun ise, söz konusu kaynakların %80'den fazlasının, hukuksal statüsü üzerinde uzlaşmaya varılmamış açık deniz alanlarında olmasıdır.³⁰

Harita 3: Arktika'daki Enerji Kaynakları

Kaynak: http://www.energytribune.com/wp-content/uploads/feature12_glover_maps.jpg.

³⁰ Nihat Yılmaz, Ali Çiftçi, "Arktika Bölgesi'nin Siyasal Önemi ve Siyasal ve Hukuksal Statüsünün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 31, 2013 Güz, s. 4.

Arktika'daki gaz kaynaklarının %63'ü Avrasya'da ve %36'lık oranıyla petrol kaynaklarının büyük kısmı Kuzey Amerika'da yoğunlaşmaktadır. Bölgedeki enerji kaynakları bakımından Rusya ve Norveç, Arktika gaz kaynaklarının %72'sine sahipken, diğer kıyıdaş devletler olan ABD, Kanada ve Grönland ise, geriye kalan %28'lik kısmı ellerinde bulundurmaktadır. Arktika bölgesindeki en büyük petrol ve gaz rezervleri ise Rusya'da keşfedilmiştir. Rusya, 500 milyon varili aşan kazanılabilir petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip 43 adet büyük petrol ve gaz sahasını elinde bulundurmaktadır.³¹

ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu (USGS)'na göre³², Arktika dünyadaki keşfedilmemiş petrol kaynaklarının %13'üne (90 milyar varil petrol) ve keşfedilmemiş doğalgaz kaynaklarının da %30'una (1699 trilyon fit küp doğal gaz ve 44 milyar varil sıvı doğal gaz) sahiptir. Söz konusu bu kaynakların yaklaşık %84'ü açık deniz (offshore) alanlarında yer almaktadır. Alaska Arktikası sahip olduğu yaklaşık 29,9 milyar varil petrol, 221 trilyon fit küp doğalgaz ve 5,9 milyar varil sıvı doğalgaz ile, Batı Sibirya Havzası'ndan sonra en çok gelecek vaat eden ikinci Arktika bölgesidir. Hidrokarbon potansiyeli açısından bakıldığında, Amerikan Arktikası'nda 1 trilyon doları ve Rus Arktikası'nda da 1,7 trilyon doları aşan kaynak bulunduğu tahmin edilmektedir. ABD Enerji Enformasyon Bakanlığı'nın Aralık 2011 değerlendirmesine göre, Arktika açık denizindeki petrol ve gazın, "ekonomik, zorlayıcı çevre şartları ve

³¹ Seray Toker, "United States And Russia In the Arctic Energy Future: Rivalry or Harmony?", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, İzmir Ekonomi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, pp. 29-30.

³² U.S. Geological Survey, **Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle**, (Çevrimiçi) <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>, 31 Aralık 2014. "Söz konusu çalışmada 50 milyon varilden küçük doğalgaz yatakları ve 300 milyar fit küpten küçük konvansiyonel gaz yatakları kapsam dışı tutulmuştur. Çalışma ayrıca, kaya petrolü, ağır petrol, katran kumu, kömür gazı ve gaz hidrat gibi konvansiyonel hidrokarbonları da değerlendirme dışında bırakmıştır.", **bkz.** Peter F. Johnston, "Arctic Energy Resources and Global Energy Security", **Journal of Military and Strategic Studies**, Vol. XII, Issue: 2, Winter 2010, p. 3.

devam etmekte olan sınır tartışmaları sebebiyle riskleri olsa da, potansiyel getirisi çok fazladır”.³³ Ek olarak, son yıllarda ABD’de ortaya çıkan kaya gazının, başta Amerika olmak üzere dünya genelinde doğal gaz fiyatları ve buna bağlı olarak arz-talep ilişkisinde köklü değişiklikler yapacağı düşünülmektedir. Amerikan Arktikası çerçevesinden bakıldığında, Alaska’ya yönelik yatırımların mali yükünün, kaya gazının cazibesinin gölgesinde kalacağı öngörülerine sebep olmaktadır.

2009 yılında yapılan bir başka araştırmadaki verilere göre, yaklaşık 83 milyar varil petrol –dünyanın keşfedilmemiş rezervlerinin %13’ü ve 10 milyar tona eşit – Arktika buzullarının altında bulunmaktadır. Doğalgaz potansiyeline bakıldığında, neredeyse tüm Arktika doğalgaz kaynaklarının, Arktika kıyılarının ötesinde (yaklaşık 1,550 trilyon metre küp), çoğu 500 metrenin altındaki alanlarda bulunduğu görülmektedir. Bu noktada Barents, Peçora ve Kara denizlerinde 200’den fazla potansiyel alan keşfedilmiştir.³⁴

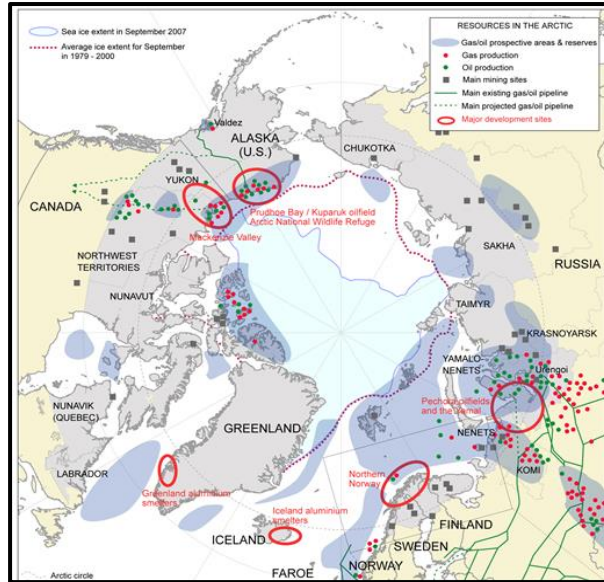
³³ Heather A. Conley v.d., “Arctic Economics in the 21st Century: The Benefits and Costs of Cold”, **A Report of the CSIS Europe Program**, July 2013, (Çevrimiçi) http://csis.org/files/publication/130710_Conley_ArcticEconomics_WEB.pdf, 18 Ekim 2014, pp. 2-4.

³⁴ Valery P. Pilyavsky, **The Arctic: Russian Geopolitical and Economic Interests**, Friedrich Ebert Stiftung, March 2011, (Çevrimiçi) <http://www.library.fes.de/pdf-files/id/07925.pdf>, 31 Aralık 2014.

2.3. Maden Kaynakları

Bölgedeki maden kaynakları açısından Grönland, kendisini kaplayan büyük buz tabakasının da küçülmesiyle, Arktika'daki madencilik faaliyetleri bakımından hızla ilgi çekmeye başlamıştır. Her ne kadar sahip olduğu maden kaynaklarından henüz yeterince yararlanılmamış da olsa Grönland, uranyum, demir cevheri, altın, elmas, kurşun ve çinko gibi kıymetli elementlere önemli ölçüde sahiptir. Son dönemde nadir bulunan maden rezervlerinde büyük miktarlarda keşiflerin olması, özellikle Çin'in bölgeye ilgisini artırmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda, Çin'in Arktika bölgesindeki ticaret faaliyetlerine giriş kapısı olması açısından Grönland'ın büyük bir potansiyel taşıdığı söylenebilir. Nitekim 2009'dan beri Çinli madencilik şirketleri, Grönland'daki projelere yatırım yapmaya başlamışlardır.³⁵ Diğer bir Arktika ülkesi olan Kanada'nın Arktika sınırları altın, kömür, elmas, nikel, kurşun, çinko gibi madenler açısından zengin kaynaklara sahiptir.³⁶

Harita 4: Arktika'daki Madencilik Alanları

Kaynak: <http://www.nordregio.se/>

³⁵ Conley v.d., a.g.e., p. 26.

³⁶ A.e., p. 30.

2.4. Balıkçılık

Biyolojik kaynaklar açısından bakıldığında Arktika, dünyanın en büyük balık stoklarından birkaçına sahiptir. Som balıklarının %25'ine sahip Arktika'nın, Alaska ve Kanada kıyıları boyunca çok büyük Pasifik som balığı stokları bulunmaktadır. Çok bilinen bir başka Arktika türü ise Atlantik morinasıdır. Dünyanın son ve en büyük morina stokları Barents Denizi'ndedir. Kömür balığı, Bering Denizi'ndeki en büyük beyaz balık stoklarının olduğu türdür. Arktika'da, büyük miktarda ticari değeri olan toplam yaklaşık 430 balık türü (ringa, morina, somon, akrep balığı, yassı balık vb.) bulunmaktadır.³⁷

Rusya Federasyonu eski Dışişleri Bakanlarından Sergey İvanov'un başında bulunduğu Rusya Uluslararası İlişkiler Kurulu (RIAC) adlı düşünce kuruluşunun yayınladığı bir raporda³⁸, Arktika bölgesi balıkçılığı için geleceği en parlak muhtemel alan olarak Çukçi Platosu belirtilmiştir. Söz konusu alanın dikkat çekici özelliği, Arktika kıyısındaki devletlerin balıkçılık yetki alanlarının dışında bulunmasıdır. Bu da, bölgede araştırma yapmak isteyen ülkeler için hiçbir engel olmaması demektir.

Bering ve Barents denizlerinde dünyanın en büyük morina stoklarının olması, bölgede yasal olduğu kadar yasa dışı balıkçılığın görülmesine de neden olmaktadır. Bu noktada, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ve 1995 Birleşmiş Milletler Balık Stokları Sözleşmesi, taraf ülkelere deniz yetki alanlarının ötesindeki kaynaklar konusunda işbirliği yapmakla yükümlü kılmıştır.

³⁷ World Wide Fund For Nature (WWF), **Effects of Climate Change on Arctic Fish Factsheet**, (Çevrimiçi)

http://assets.worldwildlife.org/publications/394/files/original/Effect_of_Climate_Change_on_Actic_Fish_fact_sheet.pdf, 31 Aralık 2014; "Flora and Fauna", **Arctic Info**, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-info.com/Encyclopedia/Rubric/flora-and-fauna>, 4 Mayıs 2015.

³⁸ I.S. Ivanov (Editor-in-Chief), A.V. Zagorsky v.d., **International Cooperation in the Arctic: 2013 Report**, Moscow, Spetskniga, 2013, (Çevrimiçi) http://russiancouncil.ru/common/upload/Arctic_Report_Eng.pdf, 7 Mart 2014, p.19.

Arktika ÷lkeleri arasında balışçılık yönetimi konusundaki işbirliğinin en iyi rneği, Norveç ve Rusya arasında gr÷lmektedir.

2.5. Taşımacılık ve Ulaştırma

Bahsi geçen tüm bu nedenlerle birlikte buzlardan arınmış deniz rotası gittikçe yaygınlaşırken, Kuzey Denizi Rotası'na³⁹ (ve potansiyel olarak Arktika'nın maden ve doğal kaynaklarının taşındığı Kuzeybatı Geçidi'ne) giden ve onun üzerinden geçen güzergâh ve aktarmalar, Arktika'nın ekonomik büyümesini pekiştirecektir. Arktika bölgesi üzerinden yapılacak taşımacılığın, yakıt tüketimini ve karbon salınımlarını azaltmanın yanında, Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika arasındaki Doğu-Batı yönlü geçiş sürelerini %40'a kadar azaltabileceği düşünülmektedir.⁴⁰

Singapur'daki Nanyang Teknoloji Üniversitesi Uluslararası Çalışmalar Dekanı Liow'un aktardığına göre, Süveyş Kanalı ve Malakka Boğazı üzerinden kullanılan rota ile, Rotterdam'dan Yokohama'ya gitmek için 11,200 deniz mili kat etmek gerekirken; Kuzeydoğu Geçidi rotası takip edildiğinde bu mesafe sadece 6.500 deniz mili olmaktadır.⁴¹ Amerikalı Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi (CSIS)'nden Heather A. Conley ise, Arktika taşımacılık rotasının mevcut yüksek yoğunluklu taşımacılık rotalarıyla değiştirilemez fakat lojistik açıdan avantajlı, mevsimsel bir alternatif olabileceği öngörüsünde bulunmaktadır. Buna göre, Kutup çevresi rotası, güney rotasından 4 bin deniz mili (7,400 km) daha kısadır ve Süveyş Kanalı ile mukayese edildiğinde, Asya'dan Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya geçiş sürelerini ve yakıt giderlerini %40'a kadar azaltabilecektir. Bu bağlamda Conley, Danimarkalı taşımacılık şirketi Nordic Bulk Carriers'ın, batıdan doğuya (Murmansk'tan Çin'e)

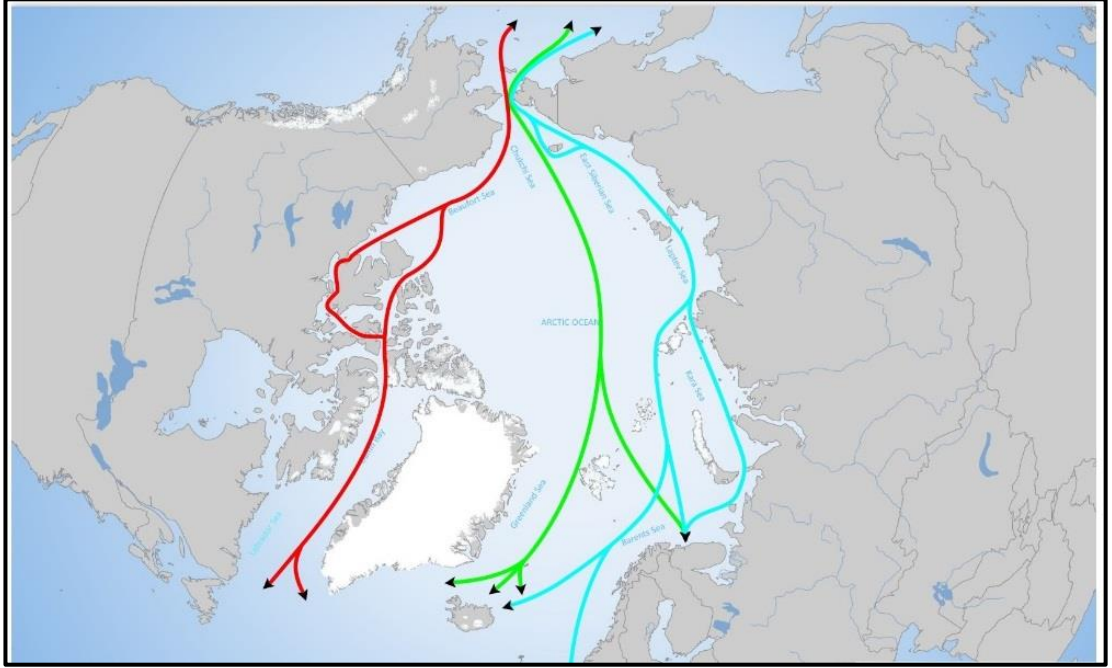
³⁹ "Kuzey Denizi Rotası (KDR), Rusya Federasyonu kanunlarında batıda Kara Denizi'nden, doğuda Bering Boğazı'na dek bir deniz rotaları dizisi olarak tanımlanmıştır. Rotaların bir kısmı, Rusya'nın Arktika adaları üzerinden ana boğazların kullanılmasını sağlayan kıyılar boyunca iken; diğerleri takımadaların kuzeyine uzanan potansiyel rotalardır.", **bkz.** Arctic Council, **a.g.e.**, p. 23.

⁴⁰ Conley v.d., **a.g.e.**, p. 32.

⁴¹ Joseph Chinyong Liow, "Arctic Summer: Who Should Benefit From Global Warming?", **Foreign Affairs**, June 21, 2014, (Çevrimiçi) <http://www.foreignaffairs.com/articles/141589/joseph-chinyong-liow/arctic-summer>, 1 Mart 2015.

Süveyş Kanalı yerine kuzey rotasını kullanarak bin ton yakıt tasarruf etmesini ve bu geçişin 43 yerine sadece 23 gün sürmesini örnek göstermektedir.⁴² Öte yandan, Güneydoğu Asya ve Körfez ülkeleri üzerinden Akdeniz'e uzanan taşımacılık güzergâhına kıyısı olan bazı devletlerin siyasi istikrarsızlıkları sebebiyle korsanlık faaliyetlerinin yarattığı tehlike, uluslararası deniz taşımacılığının önemli ülkeleri ve şirketlerinin yeni rotalara olan ilgisini artırmaktadır.

Harita 5: Arktika'daki Taşımacılık Yolları (Soldan sağa sırasıyla: KBG, Merkezi Arktika Rotası, KDR)

Kaynak: <http://www.thearcticinstitute.org/>.

⁴² Conley, a.g.e., pp. 32-33.

3. ARKTİKA'DAKİ AKTÖRLER

3.1. Arktika Devletleri

1996 yılında, Arktika'ya ilişkin meseleleri görüşmek ve işbirliği yapmak amacıyla kurulan Arktika Konseyi'nin, kurucu belgesi olan Ottawa Beyannamesi'nde "Arktika Devletleri" olarak nitelenen ve aynı zamanda Konsey'in daimi üyesi olan sekiz devlet şunlardır: Amerika Birleşik Devletleri, Danimarka, Finlandiya, İsveç, İzlanda, Kanada, Norveç ve Rusya Federasyonu. Bu devletlerden Finlandiya, İsveç ve İzlanda, Kuzey Kutup (Arktika) Dairesi içerisinde olmalarına rağmen Arktika Okyanusu'na kıyıları yoktur. Bu sebeple, bu devletlerin Arktika'daki toprak paylaşımıyla ilgili talepleri bulunmamaktadır. Arktika ülkeleri arasında, başta Arktika deniz yetki alanlarının belirlenmesi olmak üzere pek çok konuda uyuşmazlık bulunmaktadır. Bunun yanında, başta Norveç ve Rusya olmak üzere Arktika'ya yönelik çeşitli konularda işbirliğiyle öne çıkan devletlerin olduğu da söylenebilir.

3.1.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD'nin Arktika sınırları, Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyindeki tüm ABD sınırı; Arktika Okyanusu ile Beaufort, Bering, Çukçi denizlerini kapsayan tüm sınırdaş denizler ve Aleut Sıradağı; ABD'nin Porcupine, Yukon, Kuskokwim nehirleri ile oluşan sınırın ABD'ye ait kuzey ve batı bölgesinden meydana gelmektedir.⁴³

⁴³ Arctic Council Protection of the Arctic Marine Environment Working Group (PAME), **Arctic Offshore Oil and Gas Guidelines**, 2009, (Çevrimiçi) [http://www.pame.is/images/03_Projects/Offshore Oil and Gas/Offshore Oil and Gas/Arctic-Guidelines-2009-13th-Mar2009.pdf](http://www.pame.is/images/03_Projects/Offshore_Oil_and_Gas/Offshore_Oil_and_Gas/Arctic-Guidelines-2009-13th-Mar2009.pdf), 4 Mayıs 2015, p. 78.

ABD'nin, günümüz Arktika politikasını oluşturan belge, George W. Bush döneminde yayınlanan 2009 tarihli Başkanlık Yönergesidir.⁴⁴ Buna göre, ABD'nin bölge politikası, ulusal güvenlik ve ülke güvenliğini sağlamak; sekiz Arktika devleti (Birleşik Devletler, Danimarka, Finlandiya, İsveç, İzlanda, Kanada, Norveç ve Rusya Federasyonu) arasındaki işbirliği kurumlarını güçlendirmek; kendilerini ilgilendiren kararlarda, Arktika'nın yerli topluluklarını sürece dâhil etmektir. ABD'nin Arktika'daki ulusal güvenlik çıkarları arasında, füze savunma ve erken uyarı; stratejik yük taşıma için deniz ve hava sistemleri konuşlandırma, stratejik caydırma, deniz varlığı ve deniz güvenlik faaliyetleri; seyrüsefer ve uçuş güvenliğini sağlamak bulunmaktadır. Bu bağlamda deniz serbestisi, Amerikan yönetimi tarafından “en üst ulusal öncelik” olarak belirlenmiştir.

ABD'nin, Arktika'ya ilişkin hak iddialarına bakıldığında, Beaufort Denizi'nde, Kanada ile arasında karara bağlanmamış sınırlar bulunmaktadır. Birleşik Devletler, bu bölgedeki sınırı eşit mesafe esas alınarak belirlenmesini ve söz konusu sınır bölgesinin petrol, doğalgaz ve diğer kaynaklara sahip olabileceğini kabul etmektedir.

ABD ve Rusya arasında yürürlüğe girmesi muallakta olan, 1990'da akdedilen deniz sınırı antlaşması konusunda Birleşik Devletler'in tavrı, Rusya Federasyonu'nun onaylamasıyla, antlaşmanın yürürlüğe konulacağı şeklindedir.

⁴⁴ **National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive**, January 9, 2009, Office of the Press Secretary, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/12-arctic-strategies?download=132:the-us-arctic-region-policy>, 2 Mart 2015.

3.1.2. Danimarka

Danimarka'nın Arktika alanı, dünyanın en büyük adası olan Grönland ve Faroe Adaları'dır.⁴⁵ Danimarka'nın Arktika Strateji Belgesinde⁴⁶, "Krallığın Arktika'daki güvenliğe yaklaşımı, çatışmaları önlemeye, Arktika'nın silahlandırılmasından kaçınmaya ve Arktika'yı güven, işbirliği ve karşılıklı çıkar ortaklığıyla nitelendirilen bir bölge olarak korumaya dayanmaktadır." denmektedir ve söz konusu belgenin amacının, "2020 yılına kadarki süreçte Arktika'nın kalkınması noktasında Krallığın stratejik önceliklerine odaklanmak ve Arktika'da küresel bir oyuncu olarak konumunu güçlendirmek" olduğu belirtilmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında, Danimarka, özellikle Konsey bünyesinde yapılan anlaşmalar çalışmalarına etkin destek vereceğini, kıyıdaş ülkelerle başta sınır anlaşmazlıkları gibi bölgesel, aynı zamanda Arktika'ya ilişkin uluslararası bir yasa hazırlama konusunda işbirliğini artırmayı taahhüt etmektedir.

İlk etapta, deniz güvenliğini öne çıkaran Danimarka, silahlı kuvvetlerine Arktika'da öngördüğü role bağlı olarak, kendi Kuzey Atlantik komutanlığı ile, Grönland ve Faroe Komutanlıkları'nı, ortak bir Arktika Komutanlığı çatısı altında birleştirerek etkin hale getirme amacındadır.

Bölge kalkınmasına ilişkin uygulanması öngörülen hususlarda Danimarka, maden kaynaklarından etkin ve şeffaf bir şekilde yararlanmanın yanında, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımında da ciddi artış öngörmektedir. Bölge kaynaklarından doğan yatırım fırsatları için de, uygun yasal çerçevenin oluşturulacağı görülmektedir.

⁴⁵ PAME, a.g.e., p. 77.

⁴⁶ **Denmark, Greenland and the Faroe Islands: Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011 – 2020**, Ministry of Foreign Affairs, August 2011, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/12-arctic-strategies?download=133:denmarks-strategy-for-the-arctic-in-english>, 2 Mart 2015.

Uluslararası işbirliği boyutuna bakıldığında, Danimarka'nın bölgesel ve uluslararası ortaklarıyla işbirliğine öncelik vereceği, özellikle Arktika Konseyi çatısı altındaki çalışma ve işbirliğini artıracak dikkati çekmektedir. AB ile işbirliğinin geliştirileceği ve Nordik ülkeler bağlamında işbirliğine daha fazla ağırlık verileceği belirtilmekle beraber, "Arktika Beşlisi"nin,⁴⁷ Arktika'ya kıyıdaş devletler için bir bütünleştirici bölgesel forum olduğu ifade edilmektedir.

Danimarka'nın bölgedeki ortaklık ilişkilerinde, Kanada, ABD, Norveç ve İzlanda'nın, pek çok konuda yakın işbirliği için anahtar ülkeler olarak kalacağı, ayrıca Finlandiya ve İsveç'le yakınlığın devam ettirileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte, Danimarka'nın, Rusya ile ilişkilerin daha fazla geliştirilmesi ve genişletilmesi için istekli olduğu, özellikle iki ülke arasında bir Danimarka-Rusya ortak yönetim kurulu oluşturulmasında, bölgenin güvenliği, kalkınma ve işbirliği bağlamında her iki ülkenin de karşılıklı çıkarları bulunduğu vurgulanmaktadır.

Danimarka, Grönland'ın Arktika Okyanusu'ndaki kıta sahanlığıyla bağlantısı olduğu gerekçesiyle, Kuzey Kutbu üzerinde hak iddia etmektedir. Bu amaçla, ilki 26 Kasım 2013 ve ikincisi 15 Aralık 2014'te olmak üzere, ilgili belge ve verileri BM komisyonuna sundu. İddia edilen bölge, Grönland'ın kıyı şeridinin ötesindeki kıta sahanlığının 895 bin km²'lik alanını kapsamaktadır. Danimarka'nın sunduğu belgeler, 330 milyon kron (55,2 milyon dolar) değerindeki 12 yıllık araştırmaların sonucunu içermektedir. Kanada ve Rusya, Lomonosov Sıradağları'nın sadece bir bölümünde hak iddia ederlerken, Danimarka'nın iddialarına Sibirya'nın 200 deniz mili açıklarına kadar uzanan ve 1,800 km'lik sıradağların tamamı dâhildir. Böylece Danimarka (Grönland), Grönland sahil şeridine en yakın noktadan 100 deniz milinden fazla

⁴⁷ Arktika Okyanusu'na kıyısı olan ABD, Danimarka (Grönland), Kanada, Norveç ve Rusya'dan oluşan bölgesel bir forumdur.

mesafedeki Rus münhasır ekonomik bölgesinin (MEB) dış sınırlarına dek uzanan çizgiyi değiştiren bir kıta sahanlığı sınırı belirlemiştir.⁴⁸

3.1.3. Finlandiya

Bölgede toprak iddiasında bulunmayan iki devletten biri olan Finlandiya'nın Arktika sınırları, Kutup Dairesi tarafından kuzey sınırı olarak belirlenmiştir.⁴⁹ Finlandiya'nın Arktika strateji belgesine bakıldığında,⁵⁰ yöntem olarak belirlenen hedeflere yönelik olarak, Finlandiya tarafından atılması gereken adımlar ve bunlarla ilgili süreci hangi bakanlıkların yürütmesi gerektiği ayrıntılı biçimde ifade edilmektedir.

Bölgeye ilişkin her alanda uluslararası işbirliğini öne çıkaran Finlandiya, bu şekilde başta Arktika'ya kıyıdaş olan devletler arasında yakınlık kurarak, istikrarlı bir alan yaratma amacı gütmektedir. Finlandiya içerisinde ise, gerek savunma gerekse oluşan fırsatları değerlendirmek adına ticari alandaki yatırımlar arasında rekabetin ve çeşitliliğin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Bölgeye ilişkin başta kıyıdaş devletler olmak üzere, düzenlenen forumlar ve imza edilen uluslararası anlaşmalar temel alınarak, işbirliği düzeyinin artırılması, Finlandiya'nın öncelikleri arasındadır.

Bölgesel işbirliği bağlamında, hem Arktika Konseyi, hem de AB ve Avrupa Konseyi gibi konseyler arası karşılıklı işbirliğine yönelmek, korumacı önlemlerle

⁴⁸ "Denmark makes bold claim on North Pole ownership", **Sputnik**, 15 Aralık 2014 (Çevrimiçi) <http://sputniknews.com/europe/20141215/1015874369.html>, 15 Aralık 2014; "Arktik bölgesinde rekabet", **Rusya'nın Sesi Radyosu**, 18 Aralık 2014 (Çevrimiçi) http://turkish.ruvr.ru/2014_12_18/Arktik-bolgesinde-rekabet/, 18 Aralık 2014; "Kuzey Kutbu'nu isteyenlere Danimarka da katıldı", **BBC Türkçe**, 16 Aralık 2014, (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/12/141216_kuzey_kutbu_egemenlik, 18 Mart 2015; (Çevrimiçi) <https://www.dur.ac.uk/ibru/resources/arctic>, 8 Eylül 2015.

⁴⁹ PAME, **a.g.e.**, p. 77.

⁵⁰ **Finland's Strategy for the Arctic Region 2013: Government Resolution on 23 August 2013**, Prime Minister's Office, 2013, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/12-arctic-strategies?download=1933:finland-s-strategy-for-the-arctic-region-2013>, 2 Mart 2015.

mücadele ederek, uluslararası ticaret engellerini kaldırmak ve Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliğinden faydalanmak, Finlandiya'nın çok boyutlu stratejisinde öne çıkan diğer hususlardır.

3.1.4. İsveç

Finlandiya ile birlikte, bölgede toprak iddiası tartışmalarında bulunmayan diğer devlet olan İsveç'in, herhangi resmi bir Arktika sınır tarifi yoktur ancak Kuzey Kutup Dairesi'ni, Arktika bölgesinin güney sınırı olarak kabul etmiştir.⁵¹ İsveç yayınlamış olduğu strateji belgesinde⁵², Finlandiya'nınine benzer biçimde, İsveç'in bölgedeki çıkarlarının tanınması ve korunması, ticaret engellerinin kaldırılmasının yanında, AB'nin bölge politikasının oluşturulması ve bölgedeki etkinliğinin artırılması vurgusu dikkati çekmektedir.

3.1.5. İzlanda

Sınırlarının tamamını Arktika bölgesi içerisinde tanımlayan İzlanda'nın Arktika strateji belgesine⁵³ bakıldığında, Arktika'daki farklılıkların çözümünde, BMDHS'nin esas alınması gerektiği, Faroe Adaları ve Grönland ile işbirliğini artırmak ve pekiştirmek, İzlanda'nın çıkarlarıyla ilgili konularda, diğer devletler ve paydaşlarla işbirliğini teşvik etmek ve anlaşmalar yapmak vb. yer almaktadır.

⁵¹ PAME, a.g.e., p. 77.

⁵² **Sweden's Strategy for the Arctic Region**, Government Offices of Sweden, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/12-arctic-strategies?download=130:swedens-strategy-arctic-region>, 30 Aralık 2014.

⁵³ **A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy**, March 28, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/12-arctic-strategies?download=127:iceland-arctic-policy>, 2 Mart 2015.

Rusya ve İskandinav ülkeleriyle ortak çalışmaların yapılmakta olduğu ve Arktika Konseyi bünyesinde Kanada'nın etkin katılımının artarak devam etmesi gerektiği belirtilmektedir.

Kanada, kendi Arktika takımadaları sularının tarihi iç suları olduğu kanısındadır ve onları bir doğru hat sistemi ile çevrelemiştir. Kanada'nın, Birleşmiş Milletler Kıta Sahaneliği Sınırları Komisyonu'na (CLCS) 2013 Aralık ayında sunduğu belge, Arktika'daki Kanada kıtasal sınırını "Kanada Havzası çevresindeki ve Amundsen Havzası boyunca morfolojik olarak devam eden kıtasal sınırın bir parçası olarak tanımlamıştır. Belge, bazı deniz tabanı yükseltilerini (Lomonosov ve Alfa Sıradağları) de kapsamakta ve Kanada'nın kara sınırlarının uzantılarını ortaya koymaktadır. Her halükarda, kıta sahanlığı alanları, Kanada'nın kara sularının taban hattından 200 deniz mili öteye, Alfa ve Lomonosov Sıradağlarına, 350 deniz mili sınırının ötesine uzanmaktadır."⁵⁶

Kanada'nın bu iddialarına karşılık, ABD başta olmak üzere bazı devletler, Kuzeybatı Geçidi'nin bir bölümünü oluşturan takımadalardaki boğazların, BMDHS'nin 3.Bölüm'ü gereğince, uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlar statüsünde olduğunu, böylece söz konusu boğazlarda yabancı gemilerin transit geçiş hakkının bulunduğunu savunmaktadır.⁵⁷

⁵⁶ (Çevrimiçi) <https://www.dur.ac.uk/ibru/resources/arctic>, 8 Eylül 2015; Kanada'nın hak iddiaları ve sınır anlaşmazlıkları için bkz. Kathryn Isted, "Sovereignty in the Arctic: An Analysis of Territorial Disputes & Environmental Policy Considerations", **Journal of Transnational Law & Policy**, Vol. XVIII, No. 2, Spring, 2009, pp. 354-358.

⁵⁷ (Çevrimiçi) <https://www.dur.ac.uk/ibru/resources/arctic>, 8 Eylül 2015.

3.1.8. Rusya Federasyonu

Arktika Okyanusu'na kıyısı olan devletler arasında en uzun kıyı şeridine sahip devlet olan Rusya Federasyonu, geçmişte Sovyetler döneminde yaptığı gibi, bugün de, sınırlarını tahkim etmek ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nün bölgeye yönelik yaklaşımı gerekçesiyle hak iddialarının bir güvencesi olarak, Arktika'daki askeri faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadır. Buna karşın, bölgedeki ekonomik faaliyetlerin yürütülebilmesi için başta ABD, Kanada ve Norveç olmak üzere, Batı sermayesi ve teknolojisine ihtiyaç duymaktadır.

1 Haziran 1990'da, Rus ve Amerikan tarafları, bölgede 1867 sınırlarından doğan sorunu çözmek için karşılıklı yetki devrini içeren bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşma, 1 yıl sonra (16 Eylül 1991) ABD Senatosu'nda onaylanırken, Rusya tarafında çok ciddi tartışmalara sebep olmuş ve nihayetinde dönemin Yüksek Sovyet'i, anlaşmanın onaylanmasını süresiz ertelemiştir. Bugün, bu durum belirsizliğini korumaktadır ve iki taraf da, halen tavırlarında geri adım atmamıştır.

Rusya'nın, Lomonosov ve Mendelejev sıradağları konusunda Danimarka ve Kanada'yla fikir ayrılığı bulunmaktadır. Üç ülke de, söz konusu sıradağların sınırlarının birer uzantısı olduğunu ve bu sebeple, deniz sınırlarını genişletme hakkına sahip oldukları iddiasındadırlar. Bu konuya ilişkin, 2001 yılında Rusya'nın, Birleşmiş Milletler Kıta Sahaneliği Sınırları Komisyonu (CLCS)'na yaptığı başvuruya, Komisyonun, Rusya'dan iddialarını gözden geçirmesini istemesinin ardından, 3 Ağustos 2015 tarihinde kısmen gözden geçirilmiş yeni bir başvuru yapılmıştır. Yeni sunuma göre, 2005'ten 2014'e kadar gerçekleştirilen jeolojik ve jeofizik araştırmaları "Lomonosov Sıradağları, Mendelejev Sırtları, Çukçi Sırtları'nın, kendilerini ayıran tek bir kıtasal bütün olan Podvodnikov Havzası ve Çukçi Havzası'nı, Arktika Okyanusu'nun kıtasal sınırlarının bir parçası olduğu ve Avrasya'nın kıtasal sınırlarının

doğal bir uzantısını oluşturduğu” şeklindeki Rusya görüşünü doğruladığı iddia edilmektedir.⁶⁰

3.1.9. Arktika Konseyi

Arktika Konseyi, 19 Eylül 1996’da ilan edilen Ottawa Beyannamesi⁶¹ ile kurulmuştur. Beyanname’ye göre, Arktika Konseyi, Arktika’da sürdürülebilir kalkınma, çevre sorunları ve diğer ortak meselelerde, üye ülkeler arasında işbirliğini ve eşgüdümü sağlamak için kurulmuş üst düzey bir forumdur. Konsey, kuruluş beyannamesinde yer aldığı üzere, Arktika ile ilgili konularda oluşturulan ilgili organlar yoluyla çalışmalar yapmakta ve böylece hem üye ülkelerin hem de uluslararası kamuoyunun Arktika meselelerine dikkatini çekmeye çalışmaktadır.

Kararlarını, üyelerinin oybirliğiyle alan Arktika Konseyi, üye devletlerin yanında şu oluşumlarla daimi ortaklık yapmaktadır: Arktika Athabaskan Konseyi, Aleut Uluslararası Topluluğu, Gwich Uluslararası Konseyi, İnuit Kutup Konseyi, Rusya Yerli Kuzey Halkları Topluluğu, Saami Konseyi.

Ayrıca Ottawa Beyannamesi, üye devletlerin yanında Konsey’de gözlemci statüsü de belirlemiştir. Buna göre, gözlemci statüsü, Konsey’in kendi işleyişine katkıda bulunabileceğine kanaat getirdiği Arktika dışındaki devletlere, küresel ve bölgesel, hükümetler arası ve parlamentolar arası örgütlerle hükümet dışı örgütlere verilmektedir.

Hâlihazırda, Konsey’in gözlemci üye devletleri şunlardır:

Birleşik Krallık, Almanya, İspanya, Hollanda, Polonya, Fransa, İtalya, Çin, Güney Kore, Japonya, Singapur ve Hindistan.

⁶⁰ (Çevrimiçi) <https://www.dur.ac.uk/ibru/resources/arctic>, 8 Eylül 2015.

⁶¹ **Declaration on the Establishment of the Arctic Council**, Ottawa, Canada, 19 September 1996 (Çevrimiçi) <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/5-declarations?download=13:ottawa-declaration>, 30 Aralık 2014.

Gözlemci üye devletlerin yanında, Konsey'in hükümetler arası ve parlamentolar arası örgütlerden oluşan gözlemci üyeleri şunlardır:

Uluslararası Doğa Koruma Birliği, Arktika Bölgesi Parlamenterleri Daimi Kurulu, Uluslararası Kızıl Haç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Nordik Bakanlar Konseyi, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, Kuzey Atlantik Deniz Memelileri Komisyonu, Nordik Çevresel Finans Birliği.

Arktika Konseyi'nin hükümet dışı gözlemci örgütleri ise şu şekildedir:

Deniz Koruma Danışma Kurulu, Arktika Kültürel Ağ Geçidi, Dünya Ren Geyiği Çobanları Topluluğu, Kutupları Koruma Birliği, Uluslararası Arktika Bilim Kurulu, Uluslararası Arktika Beşeri Bilimler Topluluğu, Uluslararası Kutup Sağlığı Birliği, Yerli Halkların Sorunları İçin Uluslararası Çalışma Grubu, Kuzey Forumu, Arktika Üniversitesi, Dünya Doğayı Koruma Vakfı-Küresel Arktika Programı.

Konsey'in örgütsel işleyişi, dönem başkanlığı yöntemiyle yerine getirilmektedir. Konsey dönem başkanlığı, sekiz üye devlet arasında iki yıllık süreyle dönüşümlü olarak yapılmaktadır. 2015 yılı itibariyle, bu görevi ABD yürütmektedir.

3.2. Bölge Dışı Aktörler

Arktika devletleri dışında, coğrafi olarak Arktika’da herhangi bir sınırı olmayan fakat bölgenin jeopolitik önemi dolayısıyla, üst düzey çıkarları ve ilgisinin bulunduğu ülkeler de vardır: Başta, dünyanın en önemli ulus üstü topluluğu Avrupa Birliği (AB) olmak üzere, bu örgütün lokomotifleri Almanya, İngiltere, Fransa; Asya ülkelerinden başta ekonomik dev Çin, Japonya, Hindistan, Güney Kore ve Singapur vd.

Dikkat edileceği üzere, adı geçen ülkelerin hemen hepsi, uluslararası ticaretin en önemli pay sahiplerindedir. Son yıllarda Arktika buzullarındaki erimeye paralel olarak, deniz taşımacılığında yeni ve daha kısa rotaların gündeme gelmesi, dünya ihracatının büyük kısmını uluslararası deniz filolarıyla gerçekleştiren bu ülkeler için, yakıt, zaman ve mesafe olarak çok büyük kazanç sağlamakta ve bu durum, Arktika’yı cazibe merkezi haline getirmektedir.

Özellikle Doğu Asya ülkeleri, Süveyş Kanalı’na giden rotalar üzerinde seyreden gemilerinin korsan saldırılarına açık olması ve bunun getirdiği ticari zarar ve itibar kaybı dolayısıyla, Arktika’ya ve Arktika ülkelerine yoğun ilgi göstermektedirler. Hatta bu ilgilerini kurumsal bir boyuta taşımak adına yürüttükleri çaba sonucu, yukarıda adı geçen ülkelerin hepsi, Arktika meselelerinin yegâne uluslararası platformu olan Arktika Konseyi’nde daimi gözlemci statüsü elde etmişlerdir.

Bir yanda AB, hem Arktika devleti hem de AB üyesi olan ülkelerle bölgede alan açma girişiminde bulunup, aynı zamanda “ortak dış ve güvenlik politikası” bağlamında Arktika’ya yönelik kendi içerisinde stratejiler geliştirmeye ve bunları üye ülkeler arasında uyumlulaştırmaya çalışırken; diğer yanda Çin, başta Danimarka, Norveç, Rusya Federasyonu gibi Arktika ülkeleriyle ikili stratejik ilişkiler kurmaya ve geliştirmeye çalışarak, gelecek yıllarda gündeme daha fazla gelmesi muhtemel bir “Büyük Oyuna” şimdiden hazırlık yapmaktadırlar.

hammadde arz güvenliğini sağlayabileceğini düşünmektedir. Bu amaçla, Komisyon'un 26 Haziran 2012 tarihli bildirisinde⁶⁴ de belirtildiği gibi, ABD, Kanada, Norveç ve Rusya Federasyonu gibi ülkelerle uzun vadeli işbirliğinin güçlendirilmesi, Hammaddeler Stratejisi çerçevesinde, Arktika devletleriyle etkin hammadde diplomasisi yürütülmesini öngörmektedir.

Arktika balıkçılığı için en önemli pazarlardan biri olan AB, söz konusu kaynaklardan sürdürülebilir biçimde yararlanma hedefi doğrultusunda, bölgedeki açık denizlerde uluslararası koruma ve işletme rejimi olmayan yerlerde, bir düzenleyici çerçeve oluşturulması gerektiğini düşünmektedir.

Erimekte olan Arktika buzullarının, Arktika üzerinden geçen rotalarda seyrüseferi kolaylaştıracağı düşünüldüğünde, AB ülkelerinin deniz filolarının, bu rotalar üzerinden yapacağı yolculuklarda, yakıt, zaman ve maliyet açısından önemli miktarda tasarruf sağlanacaktır. Bu noktada AB Komisyonu, hem üye devletlerin hem de Topluluğun, söz konusu yeni rotalarda ve bölgelerde seyrüsefer serbestisini ve zararsız geçiş hakkını savunması gerektiği kanaatinde dir.

Komisyon ayrıca, yerli halkların geleneksel yaşam biçimlerinin güvence altına alınması için, onlarla etkin ve sürekli diyalog kurarak, geleneksel yaşam biçimlerinin ve geçim kaynaklarının korunmasını sağlamayı öngörmektedir.

Komisyon, AB bağlamında Arktika'ya ilişkin tüm bu çabaların, Birliğin politikaları ve müzakere süreçleriyle bir bütün haline getirilmesi gerektiğinin altını

⁶⁴ **Joint Communication to the European Parliament and the Council: Developing a European Union Policy towards the Arctic Region: Progress since 2008 and Next Steps**, European Commission & High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, Brussels, 26.6.2012, (Çevrimiçi) http://eeas.europa.eu/arctic_region/docs/join_2012_19.pdf, 1 Ocak 2016.

merkezlerine ulaşmada, Kuzey Denizi Rotası'nın getireceği fırsatlarla çok yakından ilgilenmektedir. Bu noktada, Almanya'nın ilk etapta AB üyesi diğer Arktika ülkeleri üzerinden bölgeye katılımı olasıdır. Aynı zamanda, Arktika'ya ilişkin öngörülen Alman stratejisinin genel manada tüm AB çatısı altında kabulüne çalışılması da ihtimal dâhilindedir. Özellikle Ukrayna krizi sonrası AB içerisinde gündeme gelen “Enerji Birliği”nin sağlanması konusunda, ilerleyen yıllarda kaydedilecek yeni gelişmelerde, Arktika'nın merkezi öneme sahip olacağı şüphesizdir. Bunun yanında, Federal Hükümet tarafından, Avrupa Birliği'nin Arktika politikası ile Kuzey Boyutu⁶⁸ arasında eşgüdüm sağlanması gerektiği öngörülmektedir.

Almanya, hem sanayi sektörü hem de diğer tüketicilerden kaynaklanan enerji ihtiyacı sebebiyle, Arktika'daki kaynakların geliştirilmesine üst düzey ilgi göstermektedir. Hâlihazırda, buradaki kaynakları geliştirmekte olan Norveç ve Rusya'dan büyük miktarlarda petrol ve gaz tedarik etmektedir. Arktika'nın sert iklimi ve zorlu koşulları, sahip olduğu kaynakların çıkarılması konusunda ileri teknoloji ve teknik bilgi ihtiyacı doğurmaktadır. Bu da, Alman şirketleri için yeni fırsatlar sunmaktadır.⁶⁹

Bu bağlamda, Arktika'ya ilişkin meselelerde farkındalık oluşturmak ve AB içerisinde uyumlu politikaların geliştirilmesine çalışmak, Almanya için geleceğe yönelik stratejik bir önceliktir.

3.2.3. Çin

Arktika dışında olup da, hâlihazırda bölgede en yoğun faaliyette bulunan ülke, şüphesiz Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Çin'in Arktika'ya olan ilgisi, yeni bir gelişme olmamakla birlikte, 1990'ların ortalarından beri, yürütülen kapsamlı kutup araştırma

⁶⁸ AB, İzlanda, Norveç ve Rusya arasında, Arktika bölgesine yönelik sınır aşan konular ve dış politikaya ilişkin, ortaklık yöntemiyle çalışan bir işbirliği politikasıdır.

⁶⁹ **A.g.e.**, p. 6.

uluslararası toplumun “ortak mirası” olduğunu ve sadece kıyıdaş ülkeler arasında değil, uluslararası toplumun diğer üyeleri arasında da, Arktika’dan yararlanmada bir dengenin sağlanması gerektiğini sıkça vurgulamaktadır. Dahası, Arktika dışındaki devletlerin, karar alma süreçlerine dâhil edilmeksizin, bölgedeki rotaları kullanan ve enerji kaynaklarını tüketen kullanıcılar olarak kalmasının düşünülmemeyeceğini iddia etmektedir ve tüm bunlarla birlikte, Arktika’da seyrüsefer serbestisini desteklemektedir. Ayrıca Çin, 2013’te elde ettiği gözlemci statüsünün ardından, Arktika Konseyi bünyesinde daha etkin rol oynamak istemektedir.⁷⁴

3.2.4. Japonya

Bölgede, Çin’den başka etkili olmaya çalışan Asya ülkelerinden biri de Japonya’dır. Tıpkı Almanya ve Çin gibi G-8 üyesi olan Japonya, 1950’den beri Arktika’da bilimsel araştırmalar yapmaktadır. Japonya, Arktika’da gözlem istasyonu kuran ve Uluslararası Arktika Bilim Kurulu’na katılan ilk Arktika dışı ülke olmuştur.⁷⁵

Gerek Japonya bünyesinde, gerekse bölgedeki diğer ortaklar (başta ABD ve Rusya) bünyesindeki üniversiteler, araştırma kurumlarını dâhil ederek, uydu, bilgisayar ve diğer teknolojik unsurlardan yararlanarak, işbirliğinin geliştirilmesini öngören Japonya, bir yandan Arktika Konseyi’ndeki faaliyetlerini yoğunlaştırmaya bir yandan da, bölgenin sunduğu fırsatlardan faydalanmak için Japon şirketlerini destekleyecek önlemler almaya çalışmaktadır.

⁷⁴ A.e., pp. 74-75; Linda Jakobson, Jingchao Peng, “China’s Arctic Aspirations”, **SIPRI Policy Paper**, No. 34, November 2012, (Çevrimiçi) <http://books.sipri.org/files/PP/SIPRI34.pdf>, 19 Mart 2015, pp. 12-13; a.e., pp. 17-18.

⁷⁵ **Japan’s Arctic Policy**, The Headquarters for Ocean Policy, October 16th 2015, (Çevrimiçi) <http://library.arcticportal.org/1883/1/%28PROVISIONAL%20TRANSLATION%29%20JAPAN%27S%20ARCTIC%20POLICY.DOCX>, 27 Ekim 2015.

Nihon Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler Profesörü Fujio Ohnishi'nin belirttiği üzere⁷⁶, Japonya'nın Arktika politikası üç sütun üzerine bina edilmiştir: diplomasi, bilim ve ticaret. Diplomasi sütunu, Japonya'nın 1920'de imzaladığı Svalbard Antlaşması'na dayanmaktadır. Söz konusu sütun, son yıllara dek atıl kalmış olsa da, Japonya'nın 2009'dan itibaren Arktika Konseyi'ne gözlemci olma çabaları ve 2013'te bu statüyü elde etmesi ile canlılık kazanmaya başlamıştır.

Japonya'nın şu ana dek belki de en iddialı olduğu alan ise, bilim konusundadır. Hem Ulusal Kutup Araştırmaları Enstitüsü hem de Deniz Bilimleri ve Teknoloji Merkezi (günümüzde, Deniz Dünyası Bilim ve Teknoloji Ajansı olarak adlandırılmaktadır), 1990'ların başından beri Arktika'da gözlem araştırmaları yapan temel kurumlar olmuştur.

Üçüncü sütun olan ticaret, diğer ülkeler gibi, Japonya için de büyük potansiyele sahiptir. Toprak, Altyapı ve Ulaştırma Bakanlığı, taşımacılık şirketleri, ticari şirketler, elektrik şirketleri için KDR üzerinden yapılacak taşımacılık ve lojistik hakkında uygunluk araştırması gerçekleştirmiş ve KDR için bir Kamu-Özel Ortaklık Konseyi tertip etmiştir.

⁷⁶ Fujio Ohnishi, "Does the Sun also Rise in the Arctic? Three Pillars of Japan's Arctic Policy", **Arctic Yearbook 2015**, Ed. Lassi Heininen, Akureyri, Iceland: Northern Research Forum, pp. 410-411.

karşı yerli halklar, savaş malzemeleri anlamında da ilkediler. Buna karşın, Buryatlar, Samoyedler, Tunguzlar ve Yakutlar gibi bazı halklar Ruslara karşı direndiler ancak nihayetinde Ruslar, hem bölgedeki kürk piyasasına ve kaynaklara el koydular hem de muazzam bir kültürel çeşitliliği olan bölgeyi tahakküm altına aldılar. Hosking'e göre, Rusların Arktika'ya ilerleyişi devletin karakterini de değiştirmiş; daha önce yerel çatışmalar ve siyasi mücadeleler veren Rusların, Moskova önderliğinde Sibirya'nın dil, din, kültür, iklim ve iktisadi çeşitliliğiyle bir Avrasya İmparatorluğu'na dönüşmesini sağlamıştı.⁸³

Rusların, Arktika'daki konumlarını pekiştirmelerinin bir başka önemli unsuru da, 16.yy'ın ikinci yarısında, o dönem önemli suyollarını hâkimiyetleri altına alan Portekiz ve İspanya'ya karşı, kuzeydoğudan Çin ve Hindistan'a ulaşmak isteyen İngiltere olmuştur. 1553 yılında Richard Chancellor ve Hugh Willoughby komutasındaki gemilerini kuzeyin soğuk sularına gönderen İngilizler, Chancellor'un Beyaz Deniz'e ulaşarak, Kuzey Dvina halicine demir atmasıyla karaya ayak bastılar. Büyük bir fırtınadan kurtulan Chancellor, şans eseri Rus sınırlarına varmış, ancak burayı yeni bir kıta zannetmişti. Chancellor, dönemin İngiltere Kralı VI. Edward'ın, ticari ilişkiler kurma niyetini açıkladığı mektubunu Çar'a ulaştırdı. Çar, zaten İsveç, Livonya ve Polonya tarafından Batı ile bağlantısının kısıtlı olduğu bir dönemde, İngiltere gibi güçlü bir devletle ilişki kurmanın faydalı olacağını düşünmüştü. Böylece, karşılıklı mektup teatisinin yanında, Londra'ya gönderilen Rus elçisi ile ilk defa Rusya-İngiltere arasındaki diplomatik ilişkiler başlamış oldu.⁸⁴

Çar'ın mektubunun ardından, iki ülke arasında ilişkilerin lokomotifi olacak olan bir şirket kuruldu: "Rusya Şirketi (Russian Company)". Özel bir sözleşmeyle kurulan ve Çar tarafından ticaret tekeli verilen bu şirketin amacı, kuzeydoğu ve kuzeybatıda

⁸³ Geoffrey Hosking, **Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, Çev. Kezban Acar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, ss. 206-208.

⁸⁴ A. Lobanov-Rostovsky, "Anglo-Russian Relations through the Centuries", **The Russian Review**, Vol. VII, No. 2, Spring 1948, p. 41.

bilinmeyen yerleri keşfetmekti. Rusya, bu sayede kuzeydeki Rus ürünlerini, İngiltere aracılığıyla batılı pazarlara ulaştırmaktaydı. Ticari faaliyetlerinin yanında bilimsel keşifler adına da önemli işler yapan Şirket üyelerinden Hugh Willoughby ve Richard Chancellor'ı İngiliz kaynakları, "Kuzey Burnu'nun ötesinde bir denizi (Beyaz Deniz) ve Aziz Nikolay Körfezi ile Dvina nehrinden büyük Rusya İmparatorluğu'na yakın bir geçidi (Kuzeydoğu) ilk keşfedenler" olarak kayda geçmiştir.⁸⁵

Söz konusu dönemde İngiliz-Rus ilişkilerinin önemli ismi Richard Chancellor, oğluyla birlikte 1555 yılındaki ikinci seferinin dönüşünde bir deniz kazası geçirerek hayatını kaybetti. Beraberinde Çar'ın, Kral ve Kraliçe için hazırladığı hediyelerin yanı sıra, Chancellor'ın 1555-1556 arasında Rusya'ya ilişkin topladığı bilgiler de kuzeyin soğuk sularına gömüldü. Ancak, Rusya Şirketi bünyesinde faaliyet gösteren birçok isim, Arktika'nın keşfedilmesine önemli katkılarda bulundu. 1556'da, Stephen Burrough ve 1580'de Arthur Pet ile Charles Jackman'ın kuzeydoğu geçidi bulmak için yaptığı seferler, Şirket üyelerinden William Sanderson'ın, kuzeybatıda Davis Boğazı'nın keşfedildiği ve John Davis'in komutasındaki seferdeki araştırmacılardan oluşu ve daha birçok isim bunlara örnektir.⁸⁶

Çar I. Petro dönemine kadar, sistemli olmayan ve daha çok bireysel çabalarla yapılan keşifler ise, Petro'nun "denizlere ulaşma" hedefi doğrultusunda yeni bir boyut kazanmıştır. "Büyük Kuzey Seferi" olarak bilinen bu seferler kapsamında çok sayıda bilimsel keşif gerçekleşmiş ve bu durum, Rusların bölgede kalıcı olmasını da beraberinde getirmiştir. Yapılan keşiflerle beraber Arktika'nın, sahip olduğu kaynaklar sebebiyle zamanla, Avrupa ile önemli bir ticaret bağlantısı haline geldiği görülmektedir. Elbette, bu süreç bölgede Ruslardan önce yaşamakta olan yerli

⁸⁵ Josif Hamel, **England and Russia; Comprising the Voyages of John Tradescant the Elder, Sir Hugh Willoughby, Richard Chancellor, Nelson and Others, to the White Sea, etc.**, Trans. by John Studdy Leigh, London, Woodfall and Kinder, 1854, p. 110.

⁸⁶ **A.e.**, p. 148; p. 299.

bulunmaktaydı. Bu konuda da, Sovyetler özellikle Stalin döneminde yapılan sanayi atılımı ve düzenlenen kalkınma planlarıyla önemli aşama kaydetti ancak hiçbir zaman ideal bir seviyeyi tutturamadı ve eldeki teçhizatın geri kalmışlığı, kalkınmayı frenleyen en önemli unsurlardan biri oldu. Diğer unsurlarla birlikte düşünüldüğünde, bir başka eksiklik, bölge kaynaklarına ulaşım için, genel olarak Arktika'ya dair bilimsel, entelektüel bilgiden yoksun oluştu. Ancak, Stalin'in başlattığı hızlı sanayileşme sürecinde, tüm bu eksikliklerin giderilmesi için, hem gönüllü hem de zorunlu programların oluşturulması, Arktika'da Sovyet-Rus izinin bırakılmasını sağladı.

devleti tarafından karşılanan keşif sonucu Arktika kıyısı ve Kamçatka ile ilgili 62 harita ve çizim elde edilmiştir. Alaska, Aleut Adaları, Commander Adaları ve Bering Adası'nın keşfinin yanı sıra, Kuril Adaları'nın haritalandırılması gibi önemli sonuçları olmuştur. Seferler, Kuzey Pasifik'te bir kara topluluğu olduğu efsanesini çürütmekle beraber, Kuzey Amerika'nın Arktika kıyılarının da öğrenilmesini sağlamıştır. Ayrıca, Sibirya ve Kamçatka'ya ilişkin bilimsel, tarihi ve etnografik araştırmalar yapılmıştır.⁹²

20. yüzyılın başında gerçekleşen Rus-Japon Savaşı esnasında, Sibirya taşımacılığının yetersiz olduğunu fark eden Çarlık Yönetimi, ileriki yıllarda Arktika araştırmalarını desteklemeye başladı. Bakanlar Kurulu'nun 1908 yılındaki kararıyla, Rus Pasifik kıyılarından, Nijnekolimsk'e kadar olan alanda gerçekleştirilecek yıllık seferler için yapılacak her gemiye 80,000 ruble yardım edilecekti. 1911'de ise, telsiz telgraf merkezleri için ödenek ayrıldı ve ilk merkezler, Vaygaç Adası, Yugorski Boğazı ve Mare Salo'da kurularak 1914 yılında hizmete başladı.⁹³

Rus Deniz Bakanlığı'nın, kuzey denizleri için oluşturduğu hidrografik araştırma programını takiben, 1910 yılında, Andrei Vilkitski komutasında “Arktika Okyanusu Hidrografik Keşif Heyeti” kuruldu. Babasının ölümünden sonra görevini üstlenen oğlu Boris Vilkitski, bugün Severnaya Zemlya olarak bilinen İmparator II. Nikolay karasını keşfetti.⁹⁴

⁹² Arctic Council, **a.g.e.**, pp. 42-43; McCannon, **a.g.e.**, p. 15; Hobbs, **a.g.e.**, pp. 6-7; p. 15.

⁹³ Josephson, **a.g.e.**, p. 29.

⁹⁴ “Explorers and Scientists”, **Arctic Info**, (Çevrimiçi) <http://www.arctic-info.com/Encyclopedia/Rubric/explorers-and-scientists>, 4 Mayıs 2015; Hobbs, **a.g.e.**, pp. 18-19.

4.2. Sovyetler Birliği Döneminde Arktika

Kızıl Ordu'nun Arhangelsk'i almasından önce, 1920 yılının Şubat ayında, kuzey cephesinden gelen bir gıda komisyonu, bilimsel araştırmaların iktisadi getirileri konusunda görüşmede bulunmak üzere çeşitli uzmanlarla ve bürokratlarla bir araya geldi. Katılımcılar, bölgenin yer altı ve yer üstü kaynaklarına ilişkin bilgi paylaşımında bulundular ve her ne kadar gelecek açısından büyük potansiyel taşısa da, mevcut durumda bölgenin coğrafi şartlarının zorluğu, her anlamda geri kalmışlığının yanında insan yerleşiminin sınırlı olması sebebiyle, derhal harekete geçme konusunda şüpheli davrandılar. Bir kısım raporların ardından komisyon, bölgeye yönelik çabalara temel oluşturması amacıyla, Arktika'nın bilimsel ve sınai gelişimi adına çalışmalar yürütülmesi için bir heyetin kurulmasını sağladı. Böylece, sonraları Sevekspeditsiia olarak bilinen "Yüksek İktisat Kurulu Kuzey Bilimsel-Sınai Keşif Heyeti"nin kuruluşuna yol açtı.⁹⁵

İç savaştan galip ayrılan Bolşevikleri, Sibirya'ya nasıl hâkim olunacağı sorunu beklemekteydi. Öyle ki, bu uçsuz bucaksız alanda yeni rejime geçişi sağlayacak siyasi altyapı ve kurumsal çerçeve yoktu. Sovyetler, bu devasa coğrafyayı idare etmede yetersiz de olsalar, buradaki işlerin yürütülmesini bir süreliğine Sibirya Devrim Komitesi, Parti Merkez Komitesi Sibirya Bürosu ve Urallar Bölgesel Yürütme Kurulu gibi partinin alt organlarına bıraktı.⁹⁶

1932 yılında kurulacak Glavsevmorput'un selefi olan ve 1920-1924 yılları arasında faaliyet gösteren Sevekspeditsiia'nın başlıca görevi, Avrupa ve Sibirya arasında düzenli bir ticaretin tesis edilmesiydi. Kısıtlı bütçe ve çalışana rağmen Sevekspeditsiia, bilimsel araştırma ve gözlemlerinin yanında, petrol ve deniz canlı kaynaklarının geliştirilmesine katkıda bulundu. Ancak, 1924 yılında önce Yüksek

⁹⁵ Josephson, **a.g.e.**, pp. 43-44.

⁹⁶ McCannon, **a.g.e.**, pp. 21-22.

İktisat Kurulu Kuzey Çalışmaları Enstitüsü ve daha sonra 1931’de Kuzey Enstitüsü oldu. 1926’da Sevekspeditsiia ve diğer bazı kurumlar, Ticaret ve Dış Ticaret Komiserliği’nin yetkisi altına girerken, Sevekspeditsiia’dan geriye kalanlar, yeni kurulan Komseveropot’a katıldı.⁹⁷

Yeni rejimin bir başka sorunu ise, kendi deyimiyle “Kuzey’in küçük halkları” olan Sibiryalı yerlilere ilişkindi. Her ne kadar, Sovyetler Birliği içerisindeki Rus olmayan unsurların yaşam haklarının, rejim tarafından koruma altına alındığı söylene de, uygulamada, Arktika özelinde pek geçerli olmamıştı. Rejimin ilk dönemlerinde söz konusu halklarla ilgili iki yaklaşım öne çıktı: ilki, daha çok kültür çalışmaları yapanların ortaya koyduğu, yerlilerin “büyük Sovyet ailesinin genç çocukları” olarak tasavvur edilmesiydi. Buna göre, bu toplulukları çağdaş Sovyet toplumuna dâhil edebilmek için “medenileştirilmeleri” gerekmekteydi. Diğer yaklaşım ise, söz konusu halkları Kuzey’deki sınai ve ticari gelişimin önünde bir engel olarak görmekteydi. Nihayetinde rejim tarafından bu ikinci görüş kabul edildi ve Çarlık döneminden beri zaman zaman göçe zorlanan bu halklar, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra sistemli biçimde asimilasyona maruz kaldılar.⁹⁸

Sovyetler Birliği, bir yandan kurumsal olarak sosyalist düzeni inşa ederken, diğer yandan sınırlarını tahkim etmeye çalışmaktaydı. Merkez Yürütme Kurulu’nin, 15 Nisan 1926’da yayınladığı kararname ile benimsenen “Mıntika İlkesi (Sector Principle)”ne göre, 32°4’35’’ Doğu ve 168°49’30’’ Batı arasında bulunan alan, Sovyetler Birliği’ne aitti ve burada daha önce keşfedilmiş olan ve gelecekte keşfedilecek kara parçaları ile adalar üzerindeki Sovyet hakkı sürekli olacaktı. Bu

⁹⁷ Josephson, **a.g.e.**, pp. 44-50.

⁹⁸ McCannon, **a.g.e.**, p. 22.

durum, Arktika'daki diğer ülkeler tarafından hoş karşılanmasa da, Sovyetler tarafından geri adım atılmamıştır.⁹⁹

İlk Beş Yıllık Plan'ın (1928–1932) uygulamaya konduğu dönemde, devletin Arktika'yla ilgili faaliyetlerde KSMP'yi ön plana çıkardığı görüldü. Kuzey Sibirya'nın iktisadi kalkınması, Kuzey Denizi Rotası'nın geliştirilmesi ve Arktika'ya yönelik çalışma yapan birimlerin eşgüdümünü sağlamakla görevli olan Komseveroput, ilerleyen süreçte bütçe, donanım ve kadro konusundaki yetersizliklerine karşılık devletin ekonomik önceliklerinin değişmesi, bürokratik yenilenme ve bununla beraber artan beklentiyi karşılayamadı. Bu sebeple, İlk Beş Yıllık Plan'ın sonuna gelindiğinde hedeflerin neredeyse hiçbirini tutturamadığından, kısa bir süre sonra lağvedildi. Ancak, bölgeye yönelik meselelerin yürütülmesinde bir tecrübe olmuştu ve ardından gelecek çalışmalara model oluşturdu. Bu süreçte KSMP'nin çalışmaları esnasında, çoğu gulag işçi kamplarındakiler olmak üzere 35,000'den fazla kişi istihdam edildi. KSMP'nin ardından bu sorumluluk, Halk Komiserleri Kurulu'nun 17 Aralık 1932 tarihli kararnamesiyle GUSMP'e verildi.¹⁰⁰

GUSMP, SSCB'ye ait tüm Arktika adaları, Ural Dağları'nın doğusuna ve 62'nci paralelin kuzeyine dek uzanan 3 milyon km²'den fazla (SSCB'nin toplam alanının yaklaşık yedide biri) olan devasa bir alanda tam yetki sahibiydi ve zamanla neredeyse 200,000 çalışanı istihdam eden, 1 milyar rublenin üzerinde bütçesi olan devasa bir yapıya dönüştü. Daha önceki tecrübeler dolayısıyla devletin, Arktika ve çevresinde denizcilik ve deniz taşımacılığına ilişkin gerekli ne varsa bunların üretimi, tedarik ve denetimi; bilimsel çalışmalar için gerekli altyapının sağlanması yanında, sadece Uzak Kuzey tarımı değil, buradaki halkların kültürel ve günlük yaşamından da sorumluydu.

⁹⁹ O.P. Araldsen, "Sovyetler Birliği ve Kuzey Kutbu", Çev. Necdet Pekin, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Cilt. LXXIV, Sayı. 461, Nisan 1968, s. 50; A.L. Kolodkin, M.E. Volosov, "The Legal Regime of the Soviet Arctic: Major Issues", **Marine Policy**, Vol. XIV, No. 2, March 1990, p. 159; Pier Horensma, **The Soviet Arctic**, London, Routledge, 1991, p. 29.

¹⁰⁰ McCannon, a.g.e., pp. 5-6; Horensma, a.g.e., pp. 53-54; Josephson, a.g.e., pp. 50-51.

Böylece, devletin neredeyse her şeyden yetkili kıldığı GUSMP, adeta “devlet içinde devlet” gibiydi.¹⁰¹

Savaş yıllarının ardından, ülkeyi ayağa kaldırabilmek için Parti yöneticileri ve bürokratlar, iktisadi meselelere öncelik vermişlerdi. Bu sebeple Bolşevikler, Arktika'nın denetim altına alınmasının hem buradaki kaynaklardan yararlanmak hem de buna bağlı olarak askeri açıdan güvenliğinin sağlanması gerektiğini düşünmekteydiler. NEP (Yeni İktisat Politikası) devam ederken, Kuzey Denizi Rotası çevresindeki kaynakları belirlemeye odaklandılar ve süreç içerisinde bölgede yeni limanlar, denetim merkezleri ve bilimsel araştırma noktaları oluşturulmasını teşvik ettiler. Bir yandan da, Arktika'ya ilişkin detaylı araştırmalar yapan bilim adamlarının çalışmaları, araştırma kurumları, keşif güçleri ve yayınlarla Bolşevik rejim tarafından desteklendi.¹⁰²

Moskova, İkinci Beş Yıllık Plan'da doğrudan Arktika'yı hedef göstermekte, hem buradaki hâkimiyetini sağlamlaştırmak hem de hızlı bir ekonomik kalkınmayı öngörmekteydi. Bu aşamada GUSMP'un işlevi, belirlenen hedeflerin tutturulmasını sağlamaktı. Ancak, söz konusu coğrafyanın getirdiği büyük sorumlulukların yanında, devletin GUSMP'un gücünü aşan konularla onu genişletmesi, üst düzey bürokratik kadronun GUSMP'un işlevi (bilimsel çalışmalara mı ağırlık verilmeli yoksa ekonomik faaliyetlere mi) konusunda ayrışan düşünceleri, devlet içindeki tasfiye ve baskılardan GUSMP'un nasibini alması, her şeyi daha da zorlaştırmıştır.¹⁰³ Tüm bunların bir sonucu olarak, havada ve denizde kazaların artması, ekonomik verimin düşmesi, diğer devlet kurumlarıyla yıldan yıla kaynak ve sorumluluk paylaşımına zorlanması ile GUSMP, Deniz Bakanlığı'nın önemsiz bir parçası haline geldi. Bu sebeplerle, faaliyetlerine son verilerek, yerine 1971 yılında Kuzey Denizi Rotası İdaresi kuruldu.

¹⁰¹ McCannon, **a.g.e.**, p. 6; 34; Josephson, **a.g.e.**, pp. 70-71.

¹⁰² Josephson, **a.g.e.**, pp. 62-63.

¹⁰³ McCannon **a.g.e.**, pp. 42-45.

Bunların dışında, Birinci Dünya Savaşı ve ardından iç savaş nedeniyle Sovyetler, önceki döneme göre askeri olarak daralmaya gitmek zorunda kalmıştı. Ancak, Baltık-Beyaz Deniz Kanalı'nın inşası ve Kuzey Denizi Rotası'nın işler hale getirilmeye çalışılması, Sovyetler'in bölgedeki uzun vadeli askeri ve ekonomik varlığını kuvvetlendirecek gelişmelerdi. Bu bağlamda, Calgary Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Alexander Hill'e göre, öncelikle bir Kuzey donanmasının varlığını gerekli kılan etmenler şunlardı: "Sovyetlerin, Çarlık döneminde sınırlı faaliyet gösterilen kuzey bölgelerini fethetme arzusu; başta balıkçılık çıkarları olmak üzere, bölgedeki Sovyet çıkarlarını koruma isteği; Sovyet gücünü dünya okyanuslarına taşıma hedefi."¹⁰⁴

Soğuk Savaş nedeniyle kötüleşen Rus-Amerikan ilişkileri, herhangi bir hava saldırısı durumunda en kısa rota olarak Kuzey Kutbu'nun öne çıkmasına ve bu nedenle, Sovyetlerin buradaki askeri hava sahalarını ve karakollarını artırmasına neden olmuştu.¹⁰⁵ Ayrıca Sovyetler Birliği, 1952 yılında açıklanan bir kararnamede, Batı ve Doğu Sibiry Denizleri'ni, Laptev Denizi'ni ve Ohotsk Denizi'ni Sovyet sınırları içerisinde değerlendirirken, hem bu denizlerden geçiş yapan yabancı gemilerin durdurulması hem de söz konusu bölgenin hava sahasında uçuş yapan yabancı uçakların ikaz edilmesi, gerekirse zor kullanılması için Sovyet silahlı kuvvetlerine yetki vermiştir.¹⁰⁶ Ardından, daha evvel açıkladığı "Mıntıka İlkesi" ni de aşama aşama güncellemiştir. Öncelikle, 1959'da Antarktika'ya ilişkin görüşmeler sonucu ortaya çıkan antlaşma, ulusal egemenliği kısıtlamıyordu ve söz konusu çözüm, Arktika için uygulanmayacaktı. Bu durumda SSCB, kendi çıkar alanını güvence altına aldığını düşünerek antlaşmayı derhal kabul etti. İkinci olarak, Vişnepolski'nin geliştirdiği, Sibiry denizlerini Rusya'nın "tarihi suları" olarak adlandıran ve Kuzey

¹⁰⁴ Alexander Hill, "Introduction: Russian and Soviet Naval Power in the Arctic, 1914-1945", **The Journal of Slavic Military Studies**, Vol. XX, No. 3, 2007, pp. 352-356.

¹⁰⁵ Horensma, **a.g.e.**, p. 71.

¹⁰⁶ Araldsen, **a.g.e.**, s. 52.

Denizi Rotası'nın keşfedilmesi ve mevcut durumuna gelmesinde Rusların rolü nedeniyle, KDR'nin tamamen Rusya'ya ait olduğunu belirttiği teorisi, 1960 yılında çıkarılan bir kanunla kabul edilmiştir. Daha sonra, uluslararası boğazlar rejimi üzerine çalışmalar yapan Sovyet hukukçu Barabolya tarafından ortaya atılan 'tarihi boğazlar'¹⁰⁷ teorisi, Vişnepolski'nin teorisinin boğazlar biçimiydi. Bu teori de, bahsedilen diğerleri gibi Sovyet yönetimince kabul gördü.¹⁰⁸

Deniz hâkimiyeti bağlamında, Sovyetler'in 1932'de Otto Yuliyeviç Şmit önderliğinde gerçekleştirdiği seferin ardından, 1935'te KDR resmen açıldı. 1953 yılına kadar, KDR'nin geliştirilmesi, buradaki gemi trafiğinin güvenliğinin sağlanması GUSMP'un sorumluluğundaydı. KDR seyrüsefer tarihinde ilk defa 1939 yılında, Sovyet buzkıranı "Josef Stalin", rotanın başından sonuna kadar batı-doğu ve doğu-batı yönünde olmak üzere tek seferde geçiş yaptı. 1937-1938 yılları arasında gerçekleştirilen Papanin seferinde kutup araştırmacısı İvan Papanin ve ekibi, Kuzey Kutbu yakınlarında büyük kara toplulukları olmadığını kanıtladı ve ayrıca, Atlantik'ten gelen sıcak su akıntısının açık denizlerde kutuplara ulaştığını ve dünyanın sıcaklığıyla birlikte, Arktika Okyanusu'nun sıcaklığını artırdığını keşfetti. Keza, 1950'lere gelirken gerçekleştirilen seferlerle araştırmacılar, Lomonosov ve Mendelejev sıradağlarını keşfettiler. 1959 yılında nükleer güçle çalışan ilk yüzey gemisi olan "Lenin", SSCB tarafından kullanılmaya başlandı. Sonraki süreçte, Kuzey Denizi Rotası İdaresi'nin kurulması, Uluslararası Kuzey Denizi Rotası Programı'nın hizmete sunulması, Kuzey Denizi Rotası Kullanımında İşbirliği için Ticari Olmayan

¹⁰⁷ Vişnepolski, teorisinde Sibirya denizlerinin, Sovyetler tarafından körfez tipi denizler olarak görülmesi gerektiğini belirtti. Uluslararası hukukta, bir körfezin 'tarihi körfez' olarak kabul edilmesi için iki şartı bulundurması gerekmektedir: 1) Yeterli ve uzun bir süreden beri, sürekli olarak söz konusu körfezin ilgili devletin egemenliği altında olması; 2) Bu durumun diğer devletler tarafından kabul edilmiş olması.

¹⁰⁸ Horensma, **a.g.e.**, pp. 79-82; 112.

Ortaklığın oluşturulması gibi önemli adımlar atıldı. Yabancı gemilerin KDR'yi kullanımı ise, ancak 1991 yılından sonra mümkün oldu.¹⁰⁹

Sovyetlerin bölgenin kalkınmasına bakışında, “kapitalist dış dünyadan” gelebilecek tehlikeler düşüncesi etkili olmuş, bu tehlikeyi bertaraf etmek için de Arktika’da hızlı bir sanayileşmenin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Arktika’daki doğal kaynaklarla insan kaynaklarını, söz konusu atılım bağlamında bir arada değerlendiren “Kuzey hâkimiyeti” düşüncesi, bu şekilde ortaya çıkmıştır.¹¹⁰ Söz konusu hâkimiyetin gerçekleşmesi için, geliştirilen uzun vadeli projelerin ve araştırmaların hayata geçmesinde en önemli ayağı kuşkusuz rejim tarafından Arktika’ya yerleştirilenler olmuştur. Sürgün edilenler ve gulag işçilerinden oluşan bu yerleşimciler arasında, neredeyse her meslek grubundan insanlar bulunmaktaydı: Arktika’ya yönelik çalışmalar yapan bilim adamları, kâşifler, birçok sefere katılmış pilotlar, kaptanlar vd. işlerinden ve ailelerinden mahrum bırakılmış; devrim karşıtı faaliyetler, Troçkist olmak, terörizm ve bölücülükle suçlanmış ve kamplarda insanlık dışı şartlarda hayatlarını geçirmiştir. Kimileri ise, infaz edilmiştir.¹¹¹

Rejim, Arktika’ya yönelik nitelikli insan kaynağını kendi eliyle yok ederken, bir yandan da şehirleşme ve toplumsal kalkınmaya yönelik hizmetlerde çok geniş çapta gulag işçilerinden faydalanmaktaydı. Teknolojik eksikliğin yanında, eldeki donanımın da geri kalmışlığını, Sovyetler bu şekilde ikame etmekteydi. Ancak bu durum, işlerdeki niteliği düşürdüğü gibi, hizmetlerin hedeflenen sürelerde tamamlanamamasına da sebep oldu. Örneğin, sefere çıkacak gemilerin bakımı ve onarımında çalışanların yetersiz oluşu, ayrıca yedek parçaların temin edilememesi gibi sorunlar, iklim koşulları sebebiyle Arktika’da zaten kısıtlı olan sefere çıkma ve araştırma süresini geciktirmekte, böylece ilgili projeleri sekteye uğratmaktaydı.

¹⁰⁹ Arctic Council, **a.g.e.**, p. 44; Josephson, **a.g.e.**, pp. 184-186; Zeninov, **a.g.e.**, p. 70.

¹¹⁰ Niobe Thompson, **Settlers on the Edge: Identity and Modernization on Russia’s Arctic Frontier**, Vancouver, UBC Press, 2008, pp. 41-42.

¹¹¹ Josephson, **a.g.e.**, p. 115.

Sovyet Arktikası'nın bu dönemi, Kruşçev ve Brejnev dönemlerinde değişiklikler göstermeye başladı. Gulag kamplarındaki özellikle bahsi geçen nitelikli kişiler, tekrar işlerine dönebilme şansına sahip oldular. Hem Kruşçev döneminde hem de iktisadi durgunluk başta olmak üzere, her anlamda (fırtına öncesi) durağanlığın yaşandığı Brejnev döneminde, Arktika araştırmaları, belli bir süreye kadar hız kesmeden devam etti.

Kalkınma bağlamında, devletin belirlediği ekonomik hedeflere ulaşabilmek için, ülke sathına yayılan, Stahanovizm¹¹² adıyla bilinen çalışanlara ödül ve teşvik sistemi, Arktika'da da uygulanmıştır. Bunlardan bazıları daha yüksek maaş, daha uzun tatil, daha iyi emekli maaşı, erken emeklilik ve konut hakkı önceliği vb. Üretim için teşvik edilen yerli halklar, bir yandan nesiller boyu sürdürdükleri tarım ve hayvancılığı, artık “mülkiyet ortaklığı (kolektivizasyon)” çatısı altında yapmaya zorlanırken, diğer yandan kitle haberleşme araçları, okullar ve kültür merkezleri yoluyla “Sovyetleştirilmeye” çalışıldılar.¹¹³

Daha önce bahsedildiği gibi, Sovyetler'in bölgedeki yerli halklara olan yaklaşımı, ilk başlarda devrimin mantığı içerisinde özgürlük vaat etmekteydi. Bu bağlamda, Azınlık Milliyetler Komiserliği (Narkomnats) tarafından oluşturulan Kuzey Heyeti, yerli kuzey halklarına yüksek eğitim sağlamak amacıyla Kuzey Halkları Enstitüsü'nü kurdu. Enstitü, yerli halkların dillerinde yayınlar yaptı, onlara birer yazılı dil oluşturmak ve ders kitabı hazırlamak için çeşitli alanlardan uzmanları bir araya getirdi. Fakat Kuzey Halkları Enstitüsü'nün, SSCB Halkları Dil ve Yazı Enstitüsü ve Rusya Federasyonu Aydınlanma Komiserliği ile yaptığı çalışma sonucu, 1936 yılında

¹¹² Stahanovizm, adını Sovyet dönemi madencilerinden Aleksey Stahanov'dan almaktadır ve “önceden belirlenen üretim hedeflerini aşmak” anlamında kullanılmaktadır. Sovyet yönetimi tarafından 1935 yılındaki “İkinci Beş Yıllık Plan” esnasında başlatılan bu akımla rejim, işçiler arası rekabeti artırarak, üretimi ve verimi artırmayı hedeflemiştir.

¹¹³ Paul Josephson, “Technology and the Conquest of the Soviet Arctic”, **The Russian Review**, Vol. LXX, No. 3, July 2011, pp. 423-424; Thompson, **a.g.e.**, pp. 46-47.

tüm alfabeler Ruslaştırıldı. Burada amaç, Rusça ve yerel dillerin öğrenimini kolaylaştırmak, merkezden gelen emirlerin ilgili teşkilatlarca uygulanmasını sağlamak, böylece Arktika'yı merkezin denetimi altında tutmaktı. ¹¹⁴

Ayrıca, tüm bu işlemler, sadece yerli halklar için değil, bölgede çalışması veya yaşaması için teşvik edilen Ruslar ve diğer etnik unsurlar için de geçerliydi. Söz konusu halklar bir yandan, çiftlikler ve hayvanlar ortak hale getirilip “göçebelikten” arındırılırken, diğer yandan da, rejim standartlarına göre kurulan okullar ve kültür merkezleri (Kızıl Çadırlar) yoluyla kültürel asimilasyona tabi tutuldular. Bu sayede Moskova, diğer çalışmalarına ek olarak bölgeyi “homojen” hale getirmeye çalıştı. Sonuç olarak, teşvik sistemine rağmen, emek verimi ve malların kalitesi düşük seviyede kalmış; yerli halklar arasında okuma-yazma ve şehirleşme oranı artmış; yerel halkın geleneksel yaşam biçimine karşı devletin sert tutumu ve halkların buna karşı direnişi, asimilasyon yoluyla gerçekleşen bir “medenileştirme” sürecinin yaşanmasına sebep olmuştu.

Nihayetinde, Sovyet Rusya, Arktika'nın tarihsel gelişiminde kuşkusuz kalıcı izler bıraktı. Sert iklim koşullarına dayalı buzkıranların yapılması, Arktika havacılığında yaşanan gelişmeler sayesinde sadece su üzerinden değil, havadan da keşif ve gözlemlerin yapılabilmesi, bilimsel keşif ve gözlemler için gerçekleştirilen teknolojik altyapı çalışmaları, yerli halkların devletin zoruyla da olsa, çağdaş eğitim ve bilimle tanışmaları gibi somut örnekler ilk akla gelenler arasındadır.

GUSMP gibi, devasa bir kurumla Ruslar, Arktika'yı idare etmede büyük tecrübe sahibi olurken, esasında sahadaki bilimsel ve iktisadi kazanımlarını masa başında verdikleri siyasi kararlarla etkisiz hale getirdiler. Önce, GUSMP'un geniş yetkilerinin zaman içerisinde kısıtlanarak hareket alanının daraltılması ardından ülkenin iktisadi koşullarının zorlaşmasıyla birbirine bağlı olarak tüm alanlarda sorunların baş göstermesi, Rusların Arktika'daki konumunu olumsuz etkiledi. İktisadi durağanlığa

¹¹⁴ Josephson, **The Conquest...**, p. 59; 219.

karşı yapısal yeniliklerin yapılması yerine, Stahanovizm gibi seferberlik kampanyalarıyla bu sorunları hasıraltı etmek yahut kısa vadeli önlemlerle geçiştirmek tercih edildi. Teknolojik gerilik ve yetersizliklerin insan gücüyle aşılmaya çalışıldığı ortamda, siyasi ve ideolojik sebeplerle milyonlarca insanın gulaglarda hayatlarını heba etmeleri, Sovyetlerin elindeki en önemli kaynağı olan insan unsurunu da kendi elleriyle boşa harcaması demekti.

Ancak, şunu da ifade etmek; Sovyetlerin Arktika özelindeki çalışmalarını iktisadi açıdan etkileyen en önemli unsurların başında, Batı ile yaşanan gerilim ve buna bağlı olarak silahlanmaya harcanan devasa bütçeler gelmektedir. Nasıl ki, İkinci Dünya Savaşı öncesinde hazırlanan programlar, kaynakların kısa süre sonra savaşa ayrılmasıyla akamete uğradı; sıcak savaş sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu Soğuk Savaş döneminde de benzer sorunla karşılaşıldı. Stalin sonrası Kruşçev ve Brejnev döneminde Arktika için yapılan planlar ve ödenekler, her ne kadar önceki döneme göre artış içinde olsa da, yıllar geçtikçe Batı Bloku ile yaşanacak muhtemel savaş için ayrılan kaynaklar nedeniyle bir yanı hep eksik kaldı. Buna karşın, Arktika'da araştırma yapan Sovyet bilim adamları, sınırlı imkânlarla Sibiry ve Arktika kaynakları, küresel atmosferik süreçler ve yüzer buzlarla alakalı önemli çalışmalar yaptılar. Ek olarak, Sovyetlerin dağılmasına giden süreçte ödeneklerin sınırlandırılmasıyla, Arktika'daki halkların "Sovyet insanına" dönüşümü de tamamlanamadı.

5. RUSYA FEDERASYONU'NUN ARKTİKA POLİTİKASI

5.1. Soğuk Savaş'ın Sonu ve Rusya'nın Uluslararası Konumu

1985'te, Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Genel Sekreteri olan Mihail Gorbaçov'un başlattığı yeniliklere rağmen, 1991 yılının sonuna gelindiğinde Sovyetler Birliği'ni oluşturan 15 bağımsız devletten 12'si (Estonya, Letonya, Litvanya hariç), Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurarak, yaklaşık 80 yıllık birlikteliğe “medeni bir son” verdi. Böylece, İkinci Dünya Savaşı ertesinde başlayan Soğuk Savaş fiilen sona buldu. Rusya Federasyonu açısından, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin siyasi, askeri, iktisadi, toplumsal ve küresel birtakım sonuçları oldu.

Siyasi açıdan, her şeyden önce Sovyetler Birliği devasa bir coğrafyayı idaresi altında tutmaktaydı. Kuzeyde Baltık ülkeleri yoluyla Baltık ve Kuzey Buz Denizleri; güneyde Ukrayna, Gürcistan ve Moldova yoluyla Karadeniz; Uzakdoğu sınırlarıyla da Pasifik Okyanusu'na açılabilmekteydi. Birliğin çöküşü, her şeyden önce ülke sınırlarında daralma demektir ve bu da, Sovyet sonrası Rusya'nın jeopolitik ve jeostratejik önemine büyük darbe vurdu. Yeni dönemde, darbe almış idari yapı, federasyon içerisinde de önemli kayıplara uğradı. Boris Yeltsin liderliğindeki yeni Rusya yönetimi, Rusya Federasyonu bünyesindeki idari yapılara “yutabildikleri kadar özgürlük” vermişti ve bu, nüfusun çoğunluğunu etnik Rus olmayanların oluşturduğu özerk cumhuriyetlerde bağımsızlığın gündeme alınmasına sebep oldu. Rusya açısından, ortaya çıkan bu yeni durum, Çeçenistan Savaşı'nı doğurdu ve 1996 yılında savaşa son veren Hasavyurt Anlaşması'nın mağlup tarafı olmasına neden oldu.

Askeri alanda Sovyetler, Batı Almanya'nın NATO'ya katılmasına yanıt olarak, kendi güdümündeki Doğu Almanya'yla beraber diğer komünist Doğu Bloku ülkelerini Sovyet askeri şemsiyesi altına almak amacıyla 1955 yılında Varşova Paktı'nı kurdu. Böylece, ABD ile birlikte dünyanın en büyük askeri gücü olan SSCB, kendi uydu

devletlerini de yanına alarak, iki kutuplu çekişmeyi askeri alanda da kurumsal hale getirmişti. Ancak, Birliğin 1991 yılında dağılmasıyla beraber, Pakt'a da son verildi. Böylece Sovyet sonrası Rusya, uluslararası askeri alanda da önemli bir unsurunu yitirmiş oldu. Bunun yanında, 1979 yılındaki Afganistan işgalinin başarısız olması, ordu içerisindeki disiplinsizlik ve yolsuzluklar, ordu üst kademesinin tıpkı parti üst kanadı gibi yaşlanması, iktisadi zorlukların ordunun devasa sayıdaki personelinin ihtiyaçlarının karşılanamamasına yol açması, bununla birlikte kullanılan askeri teçhizat, gemiler ve diğer unsurların yenilenememesi, Sovyet sonrası Rusya'nın askeri kabiliyetlerini büyük ölçüde zayıflattı.

Rusya Federasyonu, SSCB'nin hukuki olarak halefi olmayı üstlendi ancak onun sahip olduğu iktisadi güce sahip değildi. Ukrayna'daki ağır sanayi tesisleri; Azerbaycan ve Türkmenistan gibi yeraltı zengini ülkeler ve diğer hammadde ve sanayiine sahip eski Sovyet cumhuriyetleri, artık Rusların denetiminde değildi. Bundan dolayı, Yeltsin ve ekibi, “şok ekonomi” adını verdikleri süreci başlatarak, devlete ait iktisadi varlıkları özelleştirmeye başladılar. Ancak bu süreç, şeffaflıktan uzaktı ve söz konusu kaynaklar, yönetime yakın isimlere ve mafya bağlantılı kişilere değerlerinin çok altında verildi. Ayrıca, her ne kadar Gorbaçov döneminde bazı liberal uygulamalarla kısmen karma iktisadi anlayışın izleri görülse de, gerekli serbest piyasa unsurlarının ve altyapısının olmayışı, Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası iktisadi anlamda serbest düşüşüne sebep oldu.

Tüm bunlar, ülke çapında toplumsal açıdan kapsamlı bir çöküşe yol açtı. Alkolizm, uyuşturucu madde kullanımı, fuhuş, kürtaj, intihar, yasadışı yollarla elde edilen sermaye ve mafyalaşma, Rusya tarihinin en yüksek seviyelerine ulaştı. Sovyetler dönemindeki iş imkânları ve devlet güvencelerinin olmayışı halk sağlığını bozmuş, iç ve dış göçe sebep olmuştu.

SSCB'nin çöküşü, “komünizm ve liberalizm” arasındaki ideolojik savaşın sonucunun da belirlendiği kabulüne yol açtı. Örneğin, ABD'li siyasal düşünür Francis Fukuyama'nın, Soğuk Savaş'ın bitişiyle liberalizmin, ideal siyasal düzenin temelini oluşturacak yegâne düşünce olarak nihai zaferini kazandığını iddia ettiği “Tarihin

Sonu” çalışması, söz konusu tartışma bağlamında uluslararası yankı uyandırdı. Sovyetler dağılmadan önce, benzer siyasal düzene sahip Çin ve Yugoslavya ile derin fikir ayrılıkları yaşayarak, uluslararası siyasi karizmasını aşındırmıştı. Bununla beraber, Budapeşte ve Prag baharları (müdahaleleri) ile bunu pekiştirdi. 1979 yılında başlayan Afganistan işgalinin başarısız oluşu ise, Sovyetlere en ciddi darbelerden birini vurdu. Nihayetinde, önce Romanya ve Polonya’nın Sovyet karşıtı devrimleri, ardından Almanya’nın birleşmesiyle Sovyetler, siyasi ve ideolojik çekiciliğini küresel olarak yitirdi.

20. yüzyılın sonuna gelindiğinde Rusya, eski heybetinden yoksun ve her alanda çöküşün olduğu bir “jeopolitik felaket” yaşamaktaydı. İşte, Rusya’nın yeni dönemde Arktika’ya bakışını belirleyen ortam böyleydi.

5.2. Sovyet Sonrası Dönemde Rusya Arktikası

Rusya Federasyonu'nun, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonraki Arktika politikasının en belirleyici unsuru, kuşkusuz devraldığı Sovyet mirası olmuştur. Özellikle, dönemin SBKP Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov liderliğinde Sovyetlerin dışa açılım çabaları, Rusya Federasyonu'nun, ilk zamanlar Arktika'ya yaklaşımına da tesir etmiştir. Nitekim Gorbaçov, 1 Ekim 1987 tarihinde Murmansk'ta yaptığı konuşmada,¹¹⁵ Arktika'nın, coğrafi olarak Avrupa, Asya ve Amerika'yı buluşturduğuna dikkat çekerek, başta bölge ülkeleri olmak üzere, kritik güvenlik meselelerinin çözümüne davet etti. İkili ve çok taraflı işbirliği yoluyla bölgedeki askeri kutuplaşma ve sorunların çözülmesi çağrısı yapan Gorbaçov, bu sayede Arktika'yı bir "barış bölgesi/kutbu" yapabileceklerini dile getirmişti.

Sovyetler'in, dönem itibariyle eski görkeminden uzaklaştığı ve adım adım çöküşe gittiği süreçte, Gorbaçov'un, Arktika kaynaklarının çıkarılması başta olmak üzere, pek çok konuda Batı ile işbirliğine açık olduklarını ifade ettiği konuşmanın en dikkat çekici noktalarından biri de, uluslararası ilişkilerdeki gergin atmosferin normalleşmesi halinde, Rus buzkıranlarının eşliğinde, KDR'nın yabancı gemilere açılması ihtimaliydi. 1991 yılında Rusya, bu ihtimali hayata geçirdi ve 2009'da Alman gemileri MV Beluga Fraternity ve MV Beluga Foresight, KDR'sını geçen ilk yabancı gemiler oldu.

Sovyet sonrası dönemde, merkeze bağlı planlı iktisadi faaliyetlerden, serbest piyasa düzenine geçmesine rağmen Rusya Federasyonu, yöneticilerin beklediği iktisadi iyileşme ve kalkınmayla tanışmadı. Aksine, ülkede her alandaki çöküş ve yozlaşma, en başta iktisadi bunalımdan kaynaklanmaktaydı. Tabii ki, bu durumdan ülkenin merkezine en uzak konumda bulunan Arktika sakinlerinin etkilenmemesi

¹¹⁵ "Mikhail Gorbachev's Speech in Murmansk at the Ceremonial Meeting on the Occasion of the Presentation of the Order of Lenin and the Gold Star to the City of Murmansk", Murmansk, 1 October 1987, (Çevrimiçi) https://www.barentsinfo.fi/docs/Gorbachev_speech.pdf, 18 Ağustos 2015.

mümkün değildi. Sovyetler döneminde, görece daha iyi koşullara sahip olmaya ve ayak uydurmaya çalışan Arktikalılar, Birlik sona erince, kaderlerine terk edilmişlerdi.

Önceleri, fiyatların tek belirleyicisinin devlet olması sebebiyle mal ve hizmet fiyatları belli bir dengeye sahipti. Ancak Sovyetlerin çöküşüyle piyasa sistemine geçilmesinin ardından, fiyat serbestisi uygulanmaya başlandı ve böylece ürünlerin gerçek maliyetleri tüm ülkedeki tüketici ve diğer mal piyasalarına yansdı. Rusya'nın Arktika'da yaşayan vatandaşlarının, ihtiyaçlarını yoğun biçimde diğer eyaletlerden temin etmesinden dolayı, fiyatların artışı özellikle Arktika'daki şehirlerde yaşamı daha da güçleştirmişti. Bunun yanında, daha önce devlet bütçesinden karşılanan işçi ücretlerini (maaş artışları, ikramiyeler, izinler) ödeme sorumluluğu, özel girişimcilere ve yerel yönetimlere bırakıldı. Piyasa koşullarındaki bu zorluklarla beraber, söz konusu şirketler, çalışanlara tanınan bu hakları ya rafa kaldırdılar ya da ödemediler. Ayrıca şirketler, vergilerini ödemeyip gelirlerini gizledikleri gibi, özelleştirilmiş mülkleri kayıt dışı piyasanın bir parçası haline getirdiler. Çevre güvenliği ve yerli halklara karşı pervasızca davranan bu yapı üzerinde, bölgesel yönetimlerin fiilen bir denetimi olmamasının yanında, halkın barınma ve toplu ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli mali kaynakları da yoktu.¹¹⁶ Bundan başka, Sovyet sonrası Rusya Arktikası'ndaki iktisadi zorlukların diğer sebebi de dış ticaret serbestliğine paralel olarak ülke dışına açılmaktı. Sovyet döneminde ihracat ve ithalat piyasasının devlet tekeline oluşu, Kuzeyli girişimler için bir güvence ve fiyat istikrarı demektir. Ancak, yeni koşullarda gerek bölgedeki gerekse bölge dışından yatırımcılar, beledikleri kazançlı ortamı bulamadıklarını düşündüler. Bu durum da, işten çıkarmaları; işten çıkarmalar da, özellikle şehirdeki genç ve eğitimli nüfusun göç etmesini hazırladı.¹¹⁷

¹¹⁶ A.N. Pilyasov vd., "Arctic Policy in an Era of Global Instability: Experience and Lessons for Russia", **Regional Research of Russia**, Vol. V, No.1, 2015, p. 19.

¹¹⁷ Timothy Heleniak, "Out-Migration and Depopulation of the Russian North During the 1990s", **Post-Soviet Geography and Economics**, Vol. XL, No. 3, 1999, pp. 156-157.

Josephson'ın belirttiğine göre¹¹⁸, sağlığı yerinde olan gençler, umutlarını Moskova ve St. Petersburg gibi büyük şehirlerde aramaya başladılar. Söz konusu bu gençler, Rusya ortalamasının üzerinde eğitime sahip şehirli yığınlardı. Ayrıca, tüm Rusya çapındakine benzer biçimde, sağlık sisteminin bozulmasıyla alkolizm kaynaklı hastalıklar, kanser ve diğer hastalıklarda büyük artışlar yaşandı. Bunun yanında, evlilik dışı doğumlar ve kürtaj da, Rusya ortalamasından üçte bir daha fazlaydı. Hem dış göç hem de halk sağlığının bozulmasıyla artan ölümler, Arktika'daki şehir nüfusunu eritmişti. Rusya'nın kuzey ve Sibirya'daki 16 bölgesinin 1'i hariç hepsinde, 1989-1999 yılları arasında dış göç yaşandı ve bunlardan 10'u, nüfuslarının %10'undan fazlasını kaybettiler.

Rusya'nın Kuzey bölümünde nüfus, 1991 yılında 9,8 milyona ulaşarak, dönemin toplam nüfusunun %6,6'sını oluşturmuş ancak 1989'dan 1997'e doğru bu oran, %6,4'e kadar düşmüştür. Dünya Bankası Kalkınma Ekonomisi bölümünden Timothy Heleniak'ın detaylı çalışmasında,¹¹⁹ 1989-1996 yılları arasında 2,5 milyona yakın kişinin evlerini terk ettiği belirtilmektedir. Söz konusu zaman diliminde, 148,000'den fazla göçmene ev sahipliğiyle Krasnodar başta olmak üzere Kuzeyli göçmenler, Sibirya'nın güney sınırı, Vologda ve Leningrad vilayetleri, St. Petersburg, Volga ve Kuzey Kafkasya çevresinde yoğunlaştılar. Bu arada, Kuzey bölgelerindeki şehir nüfusu, kırsal nüfustan daha fazla kayıp verdi. Çünkü kırsal nüfus, çoğunlukla sert iklim şartları ve doğal hayata alışkın, göç eğilimi taşımayan, doğal nüfus artışı olumlu seyreden ve dolayısıyla devlet desteğine daha az bağımlı olan yerli halklardan oluşmaktaydı. Hantı-Mansi ve Yamal-Nenets gibi enerji yataklarına sahip birkaç istisna dışında neredeyse tüm Kuzey'deki şehir nüfusu, 90'lar boyunca düşüş eğiliminde oldu. Evlenme oranında sadece Batı Sibirya, Rusya Federasyonu

¹¹⁸ Josephson, **The Conquest...**, pp. 334-336.

¹¹⁹ Heleniak, **a.g.e.**, pp. 175-177.

ortalamasını yakalarken, boşanma oranında Uzak Doğu zirvedeydi. Aynı biçimde, doğum oranlarındaki düşüş, kuzey bölgelerde Rusya ortalamasının üzerindeydi.¹²⁰ Bunlara karşın, 1991-1998 yılları arasında, Kuzey'deki en büyük 16 şehir yerleşiminin dördünde (Yujno-Sahalinsk, Surgut, Sıktıvkar, Petrozavodsk) nüfus artışının yaşandığı görüldü. Bu dört merkez, başta petrol gibi enerji sahalarına ve görece iktisadi çeşitliliğe sahip olmalarından dolayı, göçmenler tarafından iş fırsatlarının değerlendirilebileceği alanlar olarak görüldü.

Bu süreçte, Arktika araştırmalarında da ciddi kısıtlamalar baş gösterdi. Araştırma merkezlerinin faaliyetleri durduruldu ya da çok sınırlı kaldı. Birçok şehir gibi, buralar da terk edildi. Buralardan toplanan veriler, yabancı bilim adamlarıyla işbirliğinde kullanıldı.

Rusya Federasyonu, ilerleyen dönemde bu kayıpları telafi etmek için bazı yasal girişimlerde bulundu. Ocak 1997'de yayınlanan "Dünya Okyanusları Federal Programı"¹²¹ bunlardan biriydi. Söz konusu program, Rusya'nın ulusal öneme sahip okyanuslardaki konumunu, iktisadi kalkınma ve ulusal güvenlik bağlamında yeniden değerlendirmek ve buralarda araştırmalar yapılmasını sağlamayı hedeflemekteydi. Bu anlamda, programın Arktika kaynaklarına ulusal kalkınma açısından atfettiği önem, taşımacılık yolları ve yerli halkların haklarına kadar birçok önemli noktaya işaret etmesi, dönemin kötü koşulları sebebiyle kısa vadede gerçekleştirilemese de, ilerleyen yıllarda Rusya'nın bu alanda yayınlayacağı strateji belgeleri için önemli bir ön hazırlık olduğu söylenebilir.

1990'larda Rusya adına Arktika'ya ilişkin dikkat çeken bir başka husus, 1997'de BMDHS'ni kabul etmesi olmuştur. Böylece Rusya, bölgedeki hak iddialarının

¹²⁰ Andrei V. Artiukhov, "The Social Situation in the Russian North", **Sociological Research**, Vol. XXXVIII, No. 6, 1999, pp. 56-57.

¹²¹ **The World Ocean: Concept of the Purpose-Oriented Federal Program**, January 11, 1997, (Çevrimiçi) <http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/CDONEW22.htm>, 22 Mart 2016.

uluslararası meşruiyeti için, yasal bir adım atmakla kalmamış, 2001’de Arktika ülkeleri arasında BM’ye ilk defa resmi toprak talebinde bulunan başvuruyu yapmıştır.

5.2.1. Rusya Federasyonu’nun Arktika Sınırları

Rusya Federasyonu’nun Arktika’ya yönelik politikalarını incelemeden önce, bu politikaların tasarlanmasına neden olan alanın sınırlarını ve özelliklerini belirtmek gerekmektedir. Rusya’nın Arktika sınırları, “Kuzey Rusya’nın Bölgelere Ayrılmasına İlişkin Rusya Federasyonu Kanun Tasarısı”nda¹²² belirtilmiştir. Buna göre, söz konusu sınırlar;

- Arhangelsk Bölgesi yerel yönetimleri;
- Murmansk bölgesi içerisinde: Peçenga yöresi, Kolsk yöresi, Lovozersk yöresi, Severomorsk yerel yönetimi tarafından yönetilen alan ve Zaozersk, Skalitsiy, Snejnogorsk, Ostrovnoy’un kapalı idari bölgesel varlıkları ve idari açıdan Polyarni şehrine bağlı olan nüfus merkezleri;
- Nenets otonom ulusal bölgesi – tüm sınırları;
- Komi Cumhuriyeti içerisinde – Vorkuta şehri ve idari olarak ona bağlı alanlar;
- Yamal-Nenets otonom milli bölgesi içerisinde; Priural, Tazov ve Yamal yöresi, Salehard ve Labitnang yerel yönetimleri tarafından yönetilen sınırlar;
- Taymir (Dolgan-Nenets otonom bölgesi) – tüm sınırları;
- Krasnoyarsk bölgesi içerisinde – Norilsk yerel yönetimi tarafından yönetilen alanlar;
- Saha Cumhuriyeti içerisinde: Allayhov, Anabar, Bulun, Nijnekolim, Olenek ve Ust-Yan bölgesi;

¹²² PAME, a.g.e., pp. 77-78.

- Çukçı otonom milli bölgesi – tüm sınırları;
- Koryak otonom bölgesi içerisinde – Olutor yöresinden müteşekkildir.

Ayrıca, Rusya'nın Arktika sınırlarına ilişkin 2014 yılında yürürlüğe giren bir kararname, belirtilen sınırları onaylamakla beraber, 15 Nisan 1926 tarihli SSCB Merkez Yürütme Kurulu kararnamesinde belirtilen kara ve adaları da, daha önce olduğu gibi Rusya'nın Arktika bölgesi içerisinde kabul etmektedir.¹²³ Yaklaşık 30 milyar m³ orman stoku ve kıta buzulundaki 15,000 km³'lük tatlı su rezervlerinin yanında Rusya Arktikası, başta tatlı su stoku ve deniz ürünleri olmak üzere, Rusya'nın altın, kömür, gaz, petrol, krom, nikel, bakır ve diğer pek çok maden rezervleri bakımından, Rusya kaynaklarının %40-100'ünü oluşturmaktadır. Bu bakımdan Rusya Arktikası, milli gelirin %20'si ve toplam ihracatın da yaklaşık %60'ını ifade etmektedir.¹²⁴

ABD Enerji Enformasyon İdaresi'nden Philip Budzik'in belirttiğine göre¹²⁵, Kuzey Kutup Dairesi çevresinde keşfedilen 61 büyük alanın 43'ü, Rusya sınırları içerisinde. Rusya'ya ait bu alanlardan 33'ü doğalgaz ve 2'si petrol olmak üzere 35'i, Batı Sibirya Havzası'nda bulunmaktadır ve geriye kalan 8 sahanın 5'i Timan-Peçora Havzası'nda, 2'si Güney Barents Havzası'nda ve son olarak 1 tanesi de Ludlov Sırtı'ndadır.

¹²³ "Russia has finally identified the land territory of the Arctic", **Arctic-Info**, 5 Mayıs 2014, (Çevrimiçi) <http://www.arcticinfo.com/news/05052014/russiahasfinallyidentifiedthelandterritoryoftheartic/>, 22 Temmuz 2016.

¹²⁴ Igor S. Zonn, "Social, Economic, Legal and Political Issues of the Russian Arctic", **Influence of Climate Change on the Changing Arctic and Sub-Arctic Conditions**, Ed. Jacques C.J. Nihoul, Andrey G. Kostianoy, Netherlands, Springer Science + Business Media B.V., 2009, p. 210.

¹²⁵ Philip Budzik, "Arctic Oil and Natural Gas Potential", **U.S. Energy Information Administration Office of Integrated Analysis and Forecasting Oil and Gas Division**, October 2009, (Çevrimiçi) http://www.eia.gov/oiaf/analysispaper/arctic/pdf/arctic_oil.pdf, 30 Aralık 2014, p.4.

Harita 6: Rusya Federasyonu'nun Arktika Sınırları

Kaynak: Geir Honneland, Jorgen Holten Jorgensen, "Federal Environmental Governance and the Russian North", *Polar Geography*, Vol. XXIX, No. 1, 2005, p. 28.

Ayrıca Rusya Arktikası, başta Batı Sibirya bölgesi olmak üzere, önemli hidrokarbon kaynaklarına sahiptir. Önde gelen Rus jeolojik araştırma merkezlerinin verilerine göre, bu kaynakların %14'ü Volga-Ural bölgesinde, %13'ü Doğu Sibirya'da, %6,6'sı Kuzey Avrupa'da ve yaklaşık %11'i Arktika ve Uzak Doğu açık deniz alanlarındadır.¹²⁶

Batılı tahminlere göre, Rusya'nın kuzeyindeki maden kaynaklarının toplam değeri, 22,4 trilyon Amerikan dolarını aşmasına rağmen, bölgedeki nüfus yoğunluğu, ülkenin %10'undan azdır.¹²⁷ Rusya Arktikası'nın yaklaşık 2 milyonluk nüfusu arasında sayıları 200,000 civarında olan yerli halklar, bölgede çoğunlukla dağınık bir

¹²⁶ Elena N. Andreyeva, Valery A. Kryukov, "The Russian Model: Merging Profit and Sustainability", *Arctic Oil and Gas: Sustainability at Risk?*, Ed. Aslaug Mikkelsen, Oluf Langhelle, New York, Routledge, 2008, p. 242.

¹²⁷ Pilyavsky, **a.g.e.**

yerleşime sahip ve çoğu halen geleneksel geçim kaynakları olan çobanlık, avcılık, besicilik, el sanatları gibi faaliyetlerle uğraşmaktadırlar. İşsizlik seviyesinin çok yüksek olduğu bu halkların yarısına yakınının, Sovyetler dönemindeki sıkı eğitim politikalarına rağmen okuryazarlık seviyesi düşüktür.¹²⁸

Harita 7: Rusya Federasyonu'nun Arktika Şehirleri

Kaynak: Robert W. Orttung, Colin Reisser, "Urban Sustainability in Russia's Arctic: Lessons from a Recent Conference and Areas for Further Investigations", **Polar Geography**, Vol. XXXVII, No. 3, 2014, p. 195.

Ülke nüfusunun yalnızca %1'ini oluşturmasına rağmen, Rusya Arktikası, 2012 yılında ülkenin GSYİH'na %11 ve ihracat gelirine %22'lik bir katkı yapmıştır. Ülkenin gaz rezervlerinin %30'u ve petrol rezervlerinin de %13'üne sahip olmakla beraber, ihraç edilen ham maddelerin %60'ını oluşturan Rusya Arktikası'ndaki başlıca sınai merkezler şunlardır: Arhangelsk – Ormancılık ve deniz sanayii için makine imalatı tesisleri; Murmansk – Deniz sanayii tesisi, makine imalatı, inşaat sanayii; Norilsk – Demir içermeyen madenleri işleme; Uhta – Petrol arıtma, gaz işleme, kimya sanayii; Vorkuta – Kömür ve inşaat fabrikaları.¹²⁹

¹²⁸ Zonn, a.g.e., p. 212.

¹²⁹ Josephson, **The Conquest...**, p. 350; Zonn, a.g.e., p. 214.

5.3. Rusya Federasyonu'nun Arktika'ya Bakışı

Rusya Federasyonu, 2000'li yıllara, 90'lı yıllardaki kargaşanın getirdiği belirsizlikle girdi. Hatta yeni binyıla girerken, devlet başkanı Boris Yeltsin'in beklenmedik istifası ve o zamana kadar pek tanınmayan Vladimir Putin'e görevi devretmesi, çoğu kişinin aklında Rusya hakkında yeni soru işaretleri doğurmuştu. Vekâleten sürdürdüğü görevi sonrası yapılan devlet başkanlığı seçiminde, oyların büyük çoğunluğunu alan yeni lider Putin, Rusya'nın her yönüyle yeniden inşası yoluyla, "küresel oyun kurucu" konumunu tekrar elde etmesini sağlayacak adımlar attı. İçeride, devletin gücünü aşındıran ve sadece iktisadi değil, siyasi olarak da bir tehdit haline gelen oligarkları denetim altına almaya girişti. Bu gruplardan, devletin gücüne sadakat gösterenlerin, yeni dönemde yıldızları parlarken; karşı çıkanlar, hem kişisel servetlerini hem de itibarlarını kaybettiler. Keza, Putin gelir gelmez İkinci Çeçenistan Savaşı'nı başlatarak, Yeltsin tarafından "yutabildikleri kadar özgürlük" verilen idari birimleri, kendi döneminde Moskova'nın çizgisinde tutma çabası içine girmiştir.

Dış politikada ise Putin yönetimi, ilk görev süresince, daha çok iç meselelere yoğunlaştığından, Batı ile uyumlu denebilecek, en azından karşı cephe oluşturmayan bir tavır takınmıştır. Bu dönemin en önemli gelişmesi olan 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri karşısında Rusya, Batılı ülkeleri desteklemiş, hatta "terörizmle küresel mücadele" adı altında kendi içerisindeki güvenlikle ilgili operasyonlara meşruiyet zemini sağlamıştır.

Aynı şekilde, Sovyetler dönemi etki alanlarındaki faaliyetlerin sürdürülmesi için Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kullanılmaya çalışılmış ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü (OGAÖ) kurulmuştur. Ayrıca, Rusya Federasyonu'nun, yeni dönemde ulusal çıkarlarının korunması doğrultusunda askeri, dış politika, deniz doktrinleri vb. hazırlanmış ve bunlar uygulamaya konularak, uzun süredir atıl olan, pek çok yönden geri kalmış kadro ve donanımlar sadece

yenilenmeye çalışılmamış, aynı zamanda bir vizyon kazandırılma gayreti içerisinde olunmuştur.

Bu bağlamda, Sovyet sonrası neredeyse kaderine terk edilen Arktika da, Putin ve ekibinin atılımlarından nasibini almıştır. 2008 yılında, dönemin devlet başkanı Dimitri Medvedev, Rusya'nın Arktika bölgesinin, ülke GSYH'nin yaklaşık %20'si ve ulusal ihracatın %22'sini oluşturduğunu belirtmiştir. Arktika'daki temel hedefin, "Rusya'nın kaynak merkezine dönüştürülmesi" olduğunu söyleyen Medvedev'e göre, bu hedef yolunda bazı engeller bulunmaktadır. Esas sorun, bölgedeki ulusal çıkarların korunması iken, Arktika'da yaşanan dış göç ve nüfus azalması, yasal eksiklikler, ulaşım ve iletişim altyapısı eksikliği ile çıkarların güvenliğini temin edecek Kuzey Donanması'nın (ve diğer unsurların) yenilik ihtiyacı sorunları bulunmaktadır.¹³⁰

Nitekim, Rusya Federasyonu'nun yakın geçmişinde Arktika'ya yönelik temel belgelerinden biri olan 2008 tarihli stratejide¹³¹, Rusya'nın Arktika'daki temel ulusal çıkarları arasında, Arktika'nın, "Rus iktisadi ve toplumsal kalkınmasına ilişkin sorunları çözümlen stratejik bir kaynak merkezi olarak kullanılması; bir barış ve işbirliği bölgesi haline getirilmesi ve Kuzey Denizi Rotası'nın kullanılması" yer almaktadır.

Belgede, temel hedef olarak, bölgedeki hidrokarbon ve canlı kaynaklara vd. olan ihtiyacın karşılanması doğrultusunda ülkenin kaynak merkezi kabiliyetinin artırılması öngörülmüştür. Aynı şekilde belgeyi hazırlayanlar, Arktika'daki Rus sınırlarının savunma ve güvenliğinden sorumlu Rus silahlı kuvvetlerinin ve diğer ilgili unsurların, muharebe gücünün geliştirilmesi ihtiyacını vurgulamışlardır.

¹³⁰ "Speech at Meeting of the Russian Security Council on Protecting Russia's National Interests in the Arctic", September 17, 2008, **The Kremlin**, Moscow, (Çevrimiçi) <http://www.en.kremlin.ru/d/48304>, 9 Ağustos 2015.

¹³¹ **Basics of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic for the Period till 2020 and a Further Perspective**, September 18, 2008, (Çevrimiçi) <http://www.arctis-search.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020>, 2 Mart 2015.

Stratejik öncelikler bakımından uluslararası işbirliğinin belgede öne çıktığı görülmektedir. Başta Arktika'daki deniz sınırlarının uluslararası hukuk ve işbirliği çerçevesinde belirlenmesi olmak üzere, Arktika'daki güvenliğin sağlanmasında karşılıklı iletişim ve eşgüdümün sağlanması, Arktika Konseyi ve Barents Avro-Arktika Konseyi gibi bölgesel işbirliği platformlarındaki ortak faaliyetlerle ilişkilerin güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi dikkati çekmektedir. Belgenin bu alanlarda arama-kurtarma, deniz kazalarını önleme, KDR'nın kullanımı, sınır güvenliğinin sağlanması gibi yapılması gerekenleri daha detaylı biçimde ifade etmesi, önceki bölümlerde bahsedilen diğer Arktika ülkelerinin belgeleriyle kıyaslandığında (Norveç hariç), Rusya'nın bölgede ne istediğini bilen bir izlenim verdiği söylenebilir.

Sosyo-ekonomik kalkınma için alınması gereken önlemler açısından 2008 belgesi, Rusya'nın Arktika bölgesindeki petrol ve doğalgaz yataklarının geliştirilmesinin başlanmasına ek olarak, Arktika sularındaki hidrokarbon ve canlı kaynakların geliştirilmesi için yeni teknolojilerin tasarlanması ve kullanımını öngörmekte, ayrıca bu faaliyetleri hem havadan hem de denizden yürütecek filoların oluşturulması gereğini ifade etmektedir.

Belgeye göre, söz konusu sınırlar içerisinde Rusya'nın, 2020'ye kadar her türlü askeri-siyasi şartta bölgedeki sınırlarının güvenliğini sağlayacak sınır organları başta olmak üzere, silahlı kuvvetler içerisinde ve diğer unsurlarını oluşturması gerekmektedir. Bu noktada kısmen detaylı olarak, sınır altyapısı ve teknik olanaklarının geliştirilmesi, kıyıdaş ülkelerle sahil güvenlik işbirliği, Arktika'ya yönelik bir denetim sisteminin oluşturulması ve ticari faaliyetlerde devletin denetiminin güçlendirilmesi vurgusu dikkati çekmektedir.

Rusya'nın, söz konusu zaman dilimi içerisinde, tüm bu hedefleri gerçekleştirebilmesi için, ulusal güvenlik bağlamında bölgesel kalkınma stratejisi oluşturması ve uygulamaya koyması; istatistiksel veriye dayanan bir denetim sistemi; Arktika'daki sınırlarının belirlenmesine ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması ve devletin, Arktika bölgesi nezdindeki idari etkinliğinin artırılması gerekmektedir.

Belirtilen hedefler ve bunlara bağı olarak alınması gereken önlemler, belgenin hazırlayıcıları tarafından üç döneme ayrılarak değerlendirilmiştir: 2008-2010 yıllarını kapsayan ilk aşamada, Rusya Federasyonu'nun, Arktika'ya yönelik sınır ve hak talepleriyle ilgili çalışmalarının tamamlanmış olması ve Arktika'daki doğal kaynakların uluslararası işbirliği içerisinde geliştirilmiş olması öngörülmüştür. 2011-2015 yılları arasındaki ikinci aşamada, Rusya'nın Arktika'daki dış sınırlarının uluslararası meşruiyete sahip biçimde oluşturulması ve bu sayede, bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılması ve taşınmasında, Rusya'nın avantajlı konumunun değerlendirilmesi; Rusya'nın Arktika'ya ilişkin iktisadi sorunlarının, bölgenin hammadde merkezi olması ve biyolojik kaynakların değerlendirilmesi temelinde çözülmesi; KDR ile ilgili altyapı oluşturulması ve geliştirilmesi vd. hedeflenmiştir. Son olarak, 2016-2020 yıllarını kapsayan üçüncü aşamada, Arktika'nın, Rusya Federasyonu'nun önde gelen stratejik kaynak merkezine dönüşümünü tamamlaması hedeflenmektedir.

Bahsi geçen hedefler ve önerilerin gerçekleştirilmesi durumunda bu strateji belgesi, orta vadede, Rusya Federasyonu'nun bir "Arktika gücü" olma rolünün devam ettirilebileceğini ifade etmektedir.

Rusya Federasyonu tarafından, Arktika'ya yönelik kabul edilen bir diğer önemli belge, 2013 tarihli "Rusya Federasyonu'nun Arktika Bölgesi Kalkınma Stratejisi"¹³² dir. Yukarıda bahsi geçen 2008 Stratejisi bağlamında hazırlanan bu belge, adından anlaşılacağı üzere, önceki belgede ana çerçevesi belirlenen sosyo-ekonomik kalkınma boyutuyla öne çıkmaktadır. Rusya'nın Arktika bölgesindeki sosyo-ekonomik kalkınmasını etkileyen ana unsurlar olarak aşırı iklim şartları; bölgenin kalkınma araçlarının belli alanlarla sınırlı oluşu ve düşük nüfus yoğunluğu; Arktika'nın, ana sanai merkezlere uzak konumu ve bundan dolayı, buradaki iktisadi hayatın, Rusya'nın

¹³² **The Development Strategy of the Arctic Zone of the Russian Federation**, (Çevrimiçi) <http://www.iecca.ru/en/legislation/strategies/item/99-the-development-strategy-of-the-arctic-zone-of-the-russian-federation>, 16 Aralık 2015.

diğer bölgelerinin, Arktika'dan çıkarılan yakıt, doğal kaynaklar ve diğer mallara olan talebine bağımlı olması şeklinde tespit edilmiştir.

Söz konusu sosyo-ekonomik kalkınmanın karşı karşıya olduğu toplumsal tehlikeler olarak, ülke içi ve dışına nitelikli işçi göçü; toplu hizmetlerde yaşanan sıkıntılar; barınma sorunu; temiz içme suyu arzının yetersizliği; eğitimin verimliliği sorunu ve uzman işgücü ve talebi arasındaki dengesizlik ile Rusya'nın Arktika bölgesinde yaşayan yerli halkların düşük yaşam kaliteleri olarak sıralanmıştır. Bu bağlamda, bölge insanının yaşam kalitesini artırmak için eğitim, sağlık ve kültür altyapısının günümüz koşullarına uygun hale getirilmesi; önceki belgede ve burada tekrar bahsi geçen barınma sorununu gidermek için şehirler, köyler ve kasabaların oluşturulması, ayrıca halk kültür merkezleri, kültür ve spor tesisleri gibi çok kültürlü kurumların oluşturulması öngörülmekte, yerli halkların kültürel gelişiminin ve geleneksel yaşam biçimlerinin korunması için gerekli önlemlerin alınması ihtiyacı ifade edilmektedir.

Belgede, karşılaşılan iktisadi sorunlar kapsamında ise, Rusya'nın, Arktika'daki açık deniz kaynaklarının araştırılması ve geliştirilmesi için gerekli olan çağdaş teknoloji ve donanımdan, temel ulaşım altyapısından, çağdaş buzkıran ve uçaklardan yoksun olduğu belirtilmekte; yüksek enerji tüketimine karşılık, doğal kaynakların çıkarılmasından elde edilen düşük verimlilik, bölgedeki üretim faaliyetlerinin yüksek maliyeti ve buna karşılık düşük kazanç ve genel olarak pek çok alandaki teknolojik eksiklikler öne çıkarılmıştır.

2008'deki belgeye benzer biçimde, 2013 strateji belgesinde de, Rusya'nın Arktika bölgesine yönelik ulusal güvenlik bakımından öncelikli alanların, RF Arktika bölgesinin topyekûn kalkınması; bilim ve teknolojinin geliştirilmesi; çağa uygun bilgi ve telekomünikasyon altyapısının oluşturulması; çevre güvenliği; uluslararası işbirliği ve Arktika'daki Rusya devlet sınırlarını koruma ve güvenliğini sağlama olduğu ifade edilmiştir.

Yeni stratejide, daha önceki içerisinde genel olarak bahsedilen devletin rolünün etkinleştirilmesine ilişkin detaylandırmalar göze çarpmaktadır. Buna göre,

Arktika'daki kaynakların geliştirilmesi için faaliyet gösteren iktisadi varlıklara devlet desteklerinin oluşturulması ve uygulanması; bu çerçevede gümrük tarifeleri ve vergi düzenlemelerinin geliştirilmesi gibi yeni hedefler görülmektedir. Ayrıca, diğer enerji kaynaklarının yanında, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının da artırılması öngörülmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, Rusya'nın Arktika'daki en temel ve stratejik amacı, bölgenin "ulusal kaynak merkezi" haline getirilmesidir. Bu amaçla belgede, nerede hangi girişimlerin başlatılabileceği isim isim sıralanmıştır. Arktika Okyanusu'ndaki adalar, Kola Yarımadası, Kutup Uralları'ndaki dağlar, RF Arktika bölgesinin doğu bölümlerindeki kaynaklar için, son teknoloji ve hizmetlerin kullanıldığı geniş çaplı yatırımların yapılması; Rusya'nın gelişmiş bölgeleriyle, Arktika'daki birimleri arasında bütünleşmeyi sağlayacak altyapının oluşturulması, Timan-Peçora, Barents, Peçora ve Kara denizleri, Yamal Yarımadası ve Gydan kıta sahanlıklarındaki hidrokarbon yataklarının geliştirilmesi, bu bağlamda yer almıştır.

Ayrıca, Rusya tarafından "bölgedeki yegâne ulusal ulaşım yolu" olarak adlandırılan KDR'nın, Rus hidrokarbon kaynaklarının dünya piyasalarına açılan ana tedarik yollarını çeşitlendirmek amacıyla geliştirilmesi; yeni buzkıranların yapılarak KDR çerçevesinde taşıma trafiğinin yapılandırılması ve büyütülmesi; KDR bünyesindeki seyrüsefer konusunda gerekli yasal mevzuatın geliştirilmesi planlanmaktadır. Bu çerçevede, belgede somut biçimde buzkıran filosunun çağdaş hale getirilmesi gereği ifade edilmektedir. Aynı şekilde, Rusya Arktika sınırları içerisindeki limanların ve sınai tesislerin günün koşullarına uygun hale getirilmesi yanında, RF Arktika bölgesindeki demiryolu ağının geliştirilmesine kadar açık hedefler belirtilmektedir.

Ek olarak, söz konusu zaman diliminde (hatta genel bir strateji olduğu da söylenebilir) Rusya'nın Arktika denizlerindeki tarihsel haklarını meşrulaştıracak bilimsel çalışmaların yapılması; Rusya'nın bölgedeki haklarını savaş ve barış şartlarında temin altına alacak önlemlerin alınarak, stratejik caydırıcılığın sağlanması amaçlanmaktadır.

2013 strateji belgesinin, hazırlayanlar tarafından iki aşamada uygulanması düşünülmektedir: ilk aşamada, RF Arktika bölgesinin bir bütün olarak idari, yasal, iktisadi bakımdan geliştirilmesi; 2020'ye kadar bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasına ilişkin önlemlerin oluşturulması ve uygulanması; Arktika Okyanusu'ndaki RF kıta sahanlığı dış sınırlarının uluslararası tanınması; Rusya'nın, Arktika'da herhangi bir alan kaybının önlenmesi; RF Arktika bölgesinde Federal Güvenlik Servisi'ne bağlı sahil güvenlik biriminin oluşturulması ve geliştirilmesi öngörülmektedir. İkinci aşamada, Rusya'nın Arktika bölgesinin, sürdürülebilir bir sosyo-ekonomik gelişime geçişi planlanmaktadır. Bu kapsamda, bölgedeki Rus sınır altyapısının geliştirilmesi ve federal sınır güvenliğinin çağa uygun hale getirilmesi; bölgedeki nüfusun, sınırların ve tesislerin korunması için bütüncül bir güvenlik sisteminin geliştirilmesi; çok amaçlı bir Arktika uzay sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi ile KDR ve donanma kuvvetleri altyapısının geliştirilmesi gibi hedeflere ulaşılması beklenmektedir.

Doğrudan Arktika'yla ilgili hazırlanan strateji belgelerinin yanında, Rusya Federasyonu tarafından belirli aralıklarla güncellenen ulusal güvenlik stratejisi, askeri ve deniz doktrinlerine de göz atmak, Rusya'nın Arktika'ya bakışının süreç içerisinde nasıl evrildiği konusunda yardımcı olacaktır.

İlk olarak, 1997¹³³ ve 2000¹³⁴ yıllarında yayınlanan ulusal güvenlik belgelerinde, Arktika'ya ilişkin doğrudan bir ifade yer almadığı ancak, Uzak Kuzey bölgelerinde yaşanmakta olan iktisadi bunalımın giderilmesi için gerekli önlemlerin derhal alınması

¹³³ **Концепция национальной безопасности Российской Федерации** (Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti), утверждена Указом Президента Российской Федерации от 17 декабря 1997 г. № 1300, (Çevrimiçi) <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>, 15 Ağustos 2016.

¹³⁴ **National Security Concept of the Russian Federation**, 10 January 2000, The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, 15 Ağustos 2016.

gerektiği ifadesi görülmektedir. Rusya'nın, özellikle 2005 yılından itibaren iktisadi bunalımın etkilerini atlatıp, yeni bölgesel ve uluslararası atılımlar yapmaya başladığı düşünüldüğünde, bu durumun Arktika'ya da yansıdığını söylemek mümkündür. 12 Mayıs 2009 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi¹³⁵, uzun vadede, uluslararası siyasetin dikkatinin Arktika ve çevresindeki enerji kaynaklarının denetimine odaklanacağı öngörüsünde bulunarak, Rusya'nın Arktika bölgesindeki sınırlarının güvenliğinin artırılması gereğine dikkati çekmiştir.

Son olarak, 31 Aralık 2015'te yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde¹³⁶, Mevcut uluslararası ortamda, küresel enerji kaynaklarının ve enerji taşıma yollarının denetiminin sağlanmasının gittikçe öneminin arttığına dikkat çekilirken, Arktika'nın bu bağlamda, sahip olduğu kaynaklar sebebiyle özel öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Keza, Arktika, Doğu Sibirya ve Uzak Doğu'daki enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve taşınması ile, iletişim ve askeri altyapının geliştirilmesinin yanında, KDR'nin ve Baykal-Amur ve Trans-Sibirya Demiryolları'nın geliştirilmesine yönelik vurgu dikkati çekmektedir.

Askeri doktrinlere bakıldığında, 1993, 2000 ve 2010 yıllarındaki belgelerde Arktika'ya yönelik bir hedef yer almamaktadır. Ancak, 2014 askeri doktrininde¹³⁷, Arktika'ya ilişkin, bu çalışmada da bahsi geçen "RF Arktika Bölgesi Kalkınma Stratejisi" içerisindeki askeri güvenlikle ilgili bölümlerin kabul edildiği görülmektedir.

Rusya'nın, 2000'lerin başlarına kadar karşılaştığı derin krizlere karşın, 2020'ye kadar çizdiği vizyonla dikkati çeken 2001 Deniz Doktrini¹³⁸, Arktika'yı; Atlantik, Pasifik, Hint Okyanusları ve Hazar Denizi ile, Rusya Federasyonu Ulusal Deniz

¹³⁵ **National Security Strategy of the Russian Federation to 2020**, 12 May 2009 No. 537, (Çevrimiçi) <http://rustrans.wikidot.com/russiasnationalsecuritystrategyto2020>, 15 Ağustos 2016.

¹³⁶ **The Russian Federation's National Security Strategy**, 31 December 2015 No. 683, (Çevrimiçi) <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, 15 Ağustos 2016.

¹³⁷ **Military Doctrine of the Russian Federation**, (Çevrimiçi) <https://www.offiziere.ch/wp-content/uploads-001/2015/08/Russia-s-2014-Military-Doctrine.pdf>, 15 Ağustos 2016.

¹³⁸ **Maritime Doctrine of Russian Federation 2020**, 27 July 2001, (Çevrimiçi) http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Russian_Maritime_Policy_2020.pdf, 15 Ağustos 2016.

Politikası'nın başat bölgelerinden biri olarak tanımlamıştır. Belgede, Arktika'ya, Rus donanmasına Atlantik'e serbest erişim sağlaması, Rusya Federasyonu'nun kıta sahanlığı ve MEB içerisinde zengin kaynaklara sahip olması, Rusya'nın kendi deniz ve okyanus sınırlarının korumasında Kuzey Donanması'nın önemli rolü ve KDR'nın, Rusya Federasyonu'nun sürdürülebilir kalkınmasında artan önemi sebebiyle özel önem atfedilmiştir. Bununla birlikte bu belgeyle, Arktika'daki Rusya Federasyonu çıkarlarının korunması, taşımacılık, balıkçılık, araştırma vd. alanlar için özel donanımına sahip gemilerin yapılması, nükleer buzkıran filosunun yenilenmesi, yapılan ikili ve çok taraflı anlaşmalar temelinde, kabul edilen alanlarda ve bölgelerde yabancı denizcilik faaliyetlerini kısıtlanması ile Arktika'ya kıyaslı olan devletlerle, Arktika Okyanusu'nun deniz tabanı ve denizcilik alanlarının belirlenmesinde, RF'nun çıkarlarını korunması gibi uzun vadeli hedefler belirlenmiştir.

26 Temmuz 2015'te yayınlanan son Deniz Doktrini¹³⁹ ise, öncekiyle büyük oranda benzerlik taşıırken, yurtiçi denizcilik alanına yabancı yatırım ve teknolojisinin çekilmesi ve Barents, Kara ve Peçora denizlerinden çıkarılan kaynakların, kaynak merkezleri, üretim tesisleri ve ülke çapındaki boru hatları sistemi kapsamında birbirine bağlanması ihtiyacına yaptığı vurguyla dikkati çekmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rusya'nın öncelikli hedeflerini şu şekilde sıralamıştır¹⁴⁰:

- Devlet bürokrasisi ile ilgili bölgelerin ve iş dünyasının faaliyetlerini hem hızlı hem de şeffaf bir biçimde gerçekleştirecek bir yapının oluşturulması,
- Arktika'nın kalkınmasına yönelik devlet programının hedeflerine ulaşması için gerekli kaynakların sağlanması,

¹³⁹ **Морская доктрина Российской Федерации** (Rusya Federasyonu Deniz Doktrini), 26 июля 2015 года, Балтийск, (Çevrimiçi) <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/uAFi5nvux2twaqiftS5yrIZUVTJan77L.pdf>, 16 Ağustos 2016.

¹⁴⁰ "Meeting of the Security Council on State Policy in the Arctic", April 22, 2014, **The Kremlin**, Moscow, (Çevrimiçi) <http://www.en.kremlin.ru/d/20845>, 9 Ağustos 2015.

- Rusya'nın, Arktika Okyanusu'ndaki kıta sahanlığının dış sınırlarının, uluslararası hukuk çerçevesinde yasal biçiminin verilmesi çalışmalarının yapılması,
- KDR'nın geliştirilmesi için en uygun iktisadi modelin oluşturulması,
- Sürdürülebilir çevre güvenliği,
- Ek olarak, Federal Güvenlik Servisi'nin sınır gözlem gruplarının deniz unsurlarını güçlendirerek, Arktika sınır güvenliğinin ve askeri altyapısının geliştirilmesi.

5.3.1. Rusya Federasyonu'nun Arktika'ya Yaklaşımını Belirleyen Bir Unsur Olarak Enerji

Arktika'nın, Rusya tarafından bir "kaynak merkezi" haline getirilmesi hedefi doğrultusunda atılan adımlardan önce, gerek Arktika'daki gerekse bir bütün olarak enerji kaynaklarının Rusya nezdindeki yerini tayin etmek gerekmektedir.

Dünya rezervlerinin %23'üne sahip olan Rusya, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler) ülkeleri, Çin ve ABD'nin ardından küresel üretimin %10'uyla, dünyanın en büyük dördüncü enerji üreticisidir ve küresel enerji tüketiminin %5'i ile Çin, ABD, AB, OPEC ve Hindistan'dan sonra altıncı büyük enerji tüketicisidir. Ülke, doğalgazda dünya ticaretinin %25'ini sağlamakla birlikte, gaz ihracatında dünyada birinci ve petrol ihracatında ikinci sıradadır. Türkiye dâhil, Avrupa ülkelerindeki toplam gaz tüketiminin %30'u, Rus gazıdır. Ayrıca Rusya, dünya kömür rezervlerinin %19'una sahip olmakla, bu alanda ikinci sırada ve dünya üretiminin yıllık %5'iyle de, beşinci

sıradayken, kömür ihracatında da, Avustralya ve Endonezya'nın ardından üçüncü sıradadır.¹⁴¹

Bu bağlamda, Rusya Federasyonu Bilimler Akademisi ve Devlet Araştırma Merkezi'nin, 2040 yılına kadar Rusya ve dünyadaki enerji kaynaklarına ilişkin hazırladıkları çalışmada¹⁴², Rusya'nın, diğer etkenlerle birlikte mevcut enerji kaynakları politikalarının ve güzergâhlarının gelecekteki durumu (ana senaryo) ve mevcut politikalara alternatiflerin üretildiği (diğer senaryo) iki farklı senaryo ele alınmıştır.

Her iki senaryodaki Rus enerji arzı coğrafyasına bakıldığında, başta Asya-Pasifik bölgesi olmak üzere, üzere yeni enerji piyasalarının geliştirilmesi yönünde çaba harcanacağı görülmektedir. Ancak çalışmada, bu sürecin yoğunluğunun farklı olacağı belirtilmektedir. Ana Senaryoda, dönemin sonuna kadar ihracatın %38'inin Rusya'nın doğusuna doğru, diğer senaryoda ise, bu oranın %46 olacağı ifade edilmektedir. Burada, altı çizilen bir husus da, Avrupa piyasalarının, gelecek dönemde Rusya için merkez olmaya devam etse de, Rusya'nın buradaki rolünün, tüm enerji kaynakları göz önüne alındığında kademeli olarak azalacağı yönündedir.

Ana senaryoya göre, 2015'ten itibaren Rusya'nın enerji ihracatında düşüş gerçekleşecek ve 2030-2040 yılları arasında, toplam ihracat 2010 yılı seviyesine düşecektir. 2015-2020 yıllarından sonra, gazın artmakta olan payı ve kömürle elektrik ihracat miktarlarının artmış olmasına paralel olarak, son yıllardaki ülkenin enerji ihracatında petrol ve petrol ürünlerinin payında görülen büyüme de son bulacaktır.

¹⁴¹ Ministry of Energy of the Russian Federation, **Energy Strategy of Russia for the Period up to 2030**, Moscow, 2010, (Çevrimiçi) [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf), 24 Temmuz 2016, p. 21; The Energy Research Institute of the Russian Academy of Sciences (ERI RAS), The Analytical Center for the Government of the Russian Federation (ACRF), **Global and Russian Energy Outlook to 2040**, Moscow, 2014, (Çevrimiçi) https://www.eriras.ru/files/2014/forecast_2040_en.pdf, 20 Nisan 2016, p. 111.

¹⁴² ERI RAS, ACRF, **a.g.e.**

Diğer bir senaryoya göre, dış piyasaların artan kapasitesi ve Rus enerji kaynakları için Asya yönünden talebin genişlemesi ile 2040 yılına kadar, Rus enerji ihracatında 2010'a kıyasla %20 artış öngörülmektedir.

Ham petrol ihracatının, her iki senaryoda da küçük farklılık göstermesi, 2040'a dek neredeyse %30'a kadar azalması öngörülmektedir. Aynı biçimde, petrol ürünleri ihracatının da, 2040'ın başlarına kadar kademeli olarak 2010 yılında ulaştığı seviyelere düşmesi beklenmektedir. Ana senaryodaki Rus ham petrol ihracatının, 2010'da 245 milyon tondan, 2040'ta 185 milyon tona düşmesi öngörülmekle birlikte, Rus petrolünün ihracında, "Doğu'nun yükselişine" dikkat çekilmektedir. Bu durumda, Avrupa'nın payının, 2010'daki %73'ten, 2040'a kadar %50'nin altına düşeceği; ana senaryoda 2040'a kadar, Asya-Pasifik ülkelerine yapılan teslimatların, 85-90 milyon tona ulaşarak Avrupa'ya yapılanları geçeceği ifade edilmektedir.¹⁴³

Buna karşılık, çalışmada, doğal gaz ihracatının ilk senaryoda 2040 yılına kadar %40'a varan artış göstereceği belirtilmektedir. Gaz ihracatı için talebin daha yüksek olduğu ikinci senaryoda ise, doğalgaz ihracatının, 2040'a kadar yaklaşık %75 büyüyeceği ve her iki senaryodaki toplam enerji ihracatında gazın payının, 2010 ila 2040 arası dönemde %29'dan, %40'a artacağı öngörülmektedir.¹⁴⁴

Ayrıca, Rus sahalarındaki mevcut rezervlerin düşmesi, yeni gaz üretim alanlarının, tüketim merkezlerinden uzak oluşu ve buraların zorlu iklim şartları, Rusya'nın gaz çıkarımındaki sorunlar arasında yer almaktadır. Söz konusu çalışmada, Tümen bölgesinin Medvejye ve Yamburgskoye gibi üretim alanlarındaki rezervlerinin, şu anda düşüş aşamasında oldukları ve düşük basınçlı gaz rezervlerini geliştirmenin yanında, sıvı, kondensat, helyum zengini gazların payının artırılmasının gerektiği vurgulanmaktadır. 2040'a doğru bakıldığında, doğal ve birleşik gaz

¹⁴³ a.g.e., p. 111; 138.

¹⁴⁴ a.e., p. 111.

üretimini, 2010'da 649 milyar m³'ten, senaryoya bağlı olarak 2040'a kadar 870-970 milyar m³'e yükseleceği ve bunun, rezervlerle sağlanacağı ancak diğer senaryoda yeni keşiflere ihtiyaç olacağı belirtilmektedir.¹⁴⁵

Kömür ihracatına bakıldığında, ana senaryoda 2025 yılına kadar artmaya devam edeceği belirtilmektedir. 2030'a kadarki dönemde istikrarlı seyrete de, sonraki dönemde dünya piyasalarının kötüleşmesi, Rusya kömürünün üretim ve taşıma maliyetlerinin sürekli olarak artmasından dolayı 2040'a kadar %10'a düşeceği ifade edilmektedir. İkinci senaryoda ise aksine, Rus katı yakıtına çok büyük miktarda talep olacağı ve 2040'a kadar, kömür ihracatının %87'ye kadar artacağı vurgulanmaktadır. Şu anda ve 2040 yılı arasında, kömür üretiminin 340-445 milyon tona çıkması beklenmekle beraber, Kansk-Açinsk, Irkutsk ve Uzak Doğu'daki kömür üretiminin artması, Kuznetsk'in ise, ana havza olarak kalması öngörülmektedir.¹⁴⁶

Çalışmada, Rus kömürü için temel sorun olarak, limanlardan gelen tedarikçilerin ve demiryoluyla (Trans Sibirya, BAM vd.) kömür taşımada kullanılan yolların hayli uzun olması görülmektedir. Bununla beraber, Asya-Pasifik piyasasına kömür ihracatı için demiryolu ve liman altyapısının kapsamlı olarak genişletilmesinin, sanayiinin gelişimi için çok önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Rus enerjisinin Çinli müşterilerle ilişkisiyle ilgili söz konusu çalışmada, bu yönde kritik öneme sahip ESPO (Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu Boru Hattı)'nın kapasitesinin artırılmasıyla, Rus petrolünün, 2025'e kadar Çin'deki toplam ithalat talebinin %12'sine kadar karşılayacağı ifade edilmektedir. Ancak, 2025'ten sonra Çin piyasasının payının, Çin'in kendi petrol artması için gerekli hammadde talebinin önemli miktarda artmasından dolayı, Çin'e gerçekleşen Rus petrol arzının düşmeye başlayacağı vurgulanmaktadır.

¹⁴⁵ a.e., p. 140.

¹⁴⁶ a.e., p. 112; 145.

Rusya GSYİH'sı bakımından, Sibirya ve Uzak Doğu federal bölgeleri, %16,6'lık bir paya sahiptir. Ana senaryoda, Rusya'nın batı bölgesinin (Merkezi Kuzey Batı, Güney, Kuzey Kafkasya ve Kırım federal bölgeleri) ekonomisinin, 2010'la karşılaştırıldığında 2,5 kat artarak, 2040'a kadar ülkenin GSYİH'sındaki payının %55'ten, %58'e ulaşmasıyla ülkenin en büyüğü olacağı, buna karşılık, Urallar-Volga bölgesinin ekonomisinin, 2040'a kadar 2,2 kat büyüyeceği öngörülmektedir. Rusya'nın Doğu bölgesinin (Sibirya ve Uzak Doğu federal bölgeleri) ülke ekonomisindeki payı ise, bu senaryoya göre değişmeden kalacaktır.¹⁴⁷

Diğer senaryoya göre ise, Rusya'nın Doğu bölgesi, 2025'ten sonra yeni sınai ve multimodal taşıma merkezlerinin ortaya çıkmasıyla, ele alınan dönemde Gayri Safi Bölgesel Hasıla (GSBH)'sını üçe katlayacaktır. Bu yenilikler, enerji ve ham madde tesislerinin oluşturulması, Doğu Sibirya'daki yeni maden alanlarının geliştirilmesi, BAM (Baykal-Amur demiryolu) bölgesi ve komşu alanlarının geliştirilmesi ve Sahalin, Habarovsk ve Primorsk bölgesindeki büyük projelerin gerçekleştirilmesiyle birleştirilecektir.

Bölgelere göre enerji tüketimine bakıldığında, Doğu bölgesindeki enerji tüketiminin, ana senaryoda %34'e kadar ve diğer senaryoda %53'e kadar büyüyeceği, dolayısıyla, toplam enerji tüketiminde doğu bölgesinin payının 2040'a kadar %23-25'e yükselmesi öngörülmektedir. Urallar-Volga bölgesindeki tüketimde %13-18 arasındaki büyümeyle, bölgenin tüketim payının 2040'a kadar %3'e varan oranda düşeceği belirtilmektedir.¹⁴⁸

Rusya'daki enerji kaynaklarının üretim oranları ele alındığında, ana senaryoda, 2040'a kadar, sadece %15'e kadar artması öngörülmektedir. Birincil enerji üretiminde petrol ve gazın %80'lik toplam paylarında bir değişme olmazken, dönemin sonuna

¹⁴⁷ a.e., p. 119.

¹⁴⁸ a.e., p. 127.

kadar hidrokarbonların payındaki ufak düşüşün, başta nükleer enerji olmak üzere, karbon olmayan enerji kaynaklarının kullanımının artmasıyla tamamen dengeleneceği ifade edilmektedir.¹⁴⁹

Bunların yanında, çalışmada Rusya'nın yakıt ve enerji sektörünün karşılaşmakta olduğu sorun olarak, Rusya enerji kaynakları üretiminin Urallar-Volga bölgesine üretimin aşırı yoğunlaşmış olması görülmektedir. Üretim miktarının, 2040'a kadar artacak olmasına rağmen bölgenin payının, doğu bölgesindeki enerji kaynakları üretiminin (%57-81'e kadar) büyümesinin hızlanmasından dolayı, %61'e düşeceği öngörülmektedir.¹⁵⁰

Ayrıca, ana senaryodaki üretim düşüşüne rağmen, ülkenin anahtar üretim kapasitelerinin, 2040'a kadar tüm ham petrol ve kondensat gaz üretimi payı %51 olan (2010'da %61) Tümen bölgesinde yoğunlaştırılmaya devam edeceği ve üretimdeki bu düşüşün, kısmen Doğu Sibirya ve Uzak Doğu'daki sahaların faaliyete geçmesiyle dengelendiği ifade edilmektedir.

Çalışma, gelecek dönemdeki gaz üretiminin, hem geleneksel gaz üretim alanları olarak bahsedilen Batı Sibirya, Rusya'nın kuzey Avrupa bölümünde hem de Hazar Denizi dâhil, Doğu Sibirya ve Uzak Doğu'daki yeni petrol ve gaz alanlarında geliştirileceğini öngörmekle beraber, Ob-Taz körfezi, Bolşehetsk, Yamal Yarımadası, Doğu Sibirya ve Uzak Doğu'da da üretimin artacağını belirtmektedir.

Çalışmayı hazırlayanlar, Doğu Sibirya'daki yüksek helyum içeriğine sahip gaz sahalarının geliştirilmesini, birkaç büyük gaz işleme tesisi ve helyum yoğun maddeler için yeraltı tesisi inşasını kapsayan bir helyum sanayii oluşturulmasını tavsiye etmektedir.

Ayrıca, Ştokman sahasının gelişiminin, 2030-35'ten erken olmayacağı, Kara Denizi'nin sığ kıyılarının gelişiminin, Ob ve Taz açık deniz alanlarının

¹⁴⁹ a.e., p. 128.

¹⁵⁰ a.e., p. 129

geliştirilmesiyle başlayacağı, ayrıca Kamennomısskoye, Kuzey Kamennomısskoye, Ob ve Çugoryahinskoye gibi hâlihazırda keşfedilen sahaların, bölgedeki gelişim hedefleri olduğu ifade edilmektedir.

Özellikle, Tümen bölgesindeki sıvı gazın payındaki artıştan kaynaklanmakla beraber, ek işleme gerektiren karışık bileşimli gazın payının, 2010'daki %66'dan, 2040'a kadar %94-95'e yükseleceği öngörülmektedir. Bunların yanında, Barents Denizi, Sahalin, Yakutya ve Yamal'daki üretim maliyetlerinin yüksek olacağıının öngörülmesi, Rus enerji ihracatı için bir dezavantaj oluşturacaktır.

Tüm bu bilgiler ışığında, enerji sektörünün, gelecekte de Rusya'nın gelişimi için stratejik önemini koruyacağı söylenebilir.

Rusya'nın, Arktika'ya bakışının değerlendirilmesinde bir başka önemli belge, Rusya Enerji Bakanlığı'nın hazırladığı Strateji Belgesi'dir¹⁵¹. Önceki belgedekine benzer öngörülerini paylaşan bu belgede, uygulanacak politikalar, 2008 yılında başlayan küresel ekonomik krizin etkilerinin sona ermesinin öngörüldüğü 2013-2015 yılları (birinci aşama) ile bu yıllardan sonraki süreç (ikinci aşama) olmak üzere iki ayrı zaman dilimine bölünmüştür.

Stratejide, Arktika'ya ilişkin olarak, ilk aşamada üretim araçları, ilgili yasal ve kurumsal yeniliklerin yapılmasının ardından, kriz sonrasında özellikle Doğu Sibirya, Uzak Doğu ve Arktika denizleri ile Yamal yarımadasında hayata geçirilecek projelerle, özelde enerji sektörü, genelde ise tüm ekonomide artış olacağı öngörülmektedir. Burada dikkat çekici bir husus, enerji güvenliğinin temel sorunlarından biri olarak görülen Doğu Sibirya ve Uzak Doğu'daki enerji altyapısının yavaş gelişimine karşılık, gerçekleştirilmesi düşünülen yükselmenin, özellikle yurtdışı ortaklarla yapılacak teknoloji işbirliği ile yeni malzeme ve donanımların elde edilmesinin gerektiğidir. Keza, Doğu Sibirya, Uzak Doğu, Yamal Yarımadası ve Arktika denizleri kıta sahanlığındaki yakıt ve enerji kaynaklarını geliştirmek için

¹⁵¹ Ministry of Energy of the Russian Federation, **a.g.e.**

gerekli jeolojik keşiflerin hızının yetersizliğine dikkat çekilmekte, söz konusu alandaki kaynakların çıkarılmasıyla, Rusya'nın hidrokarbon üretim coğrafyasının değişeceği belirtilmektedir.

Enerji politikası açısından stratejik öncelikli alanlar olarak belirtilen Arktika, Doğu Sibirya, Uzak Doğu ve Yamal Yarımadası konusunda Enerji Bakanlığı, devletin katılımının artırılması gerektiği ve buralardaki kaynakların çıkarılması için gerekli tesislerin en hızlı biçimde inşa edilmesi gerektiği kanaatinde. Bu bağlamda, ülkenin doğu bölgelerindeki (Sahalin kıta sahanlığı, Saha/Yakut Cumhuriyeti, Magadan, İrkutsk ve Krasnoyarsk bölgeleri) petrol ve gaz komplekslerinin geliştirilmesi, uygun sanai, ulaştırma ve toplumsal altyapının inşası, söz konusu bölgelerin enerji bakımından kendine yeterliliğini sağlamasının yanında, Rus hidrokarbon ihracatı güzergâhlarının çeşitlenmesine de yol açacağı öngörülmektedir.

Arktika özelinde, Arktika denizleri kıta sahanlıkları ve kuzey sınırlarındaki hidrokarbon potansiyelinin geliştirilmesinin, 2015-2030 yılları arasında Batı Sibirya petrol ve gaz üretim bölgelerindeki üretim seviyelerinde yaşanması muhtemel düşüşü telafi edecek şekilde, petrol ve gaz üretiminde istikrarlaştırıcı bir rol oynaması düşünülmektedir. Ayrıca, Barents, Peçora ve Kara denizleri kıta sahanlıklarındaki ile Yamal Yarımadası'nda doğalgaz üretim merkezlerinin oluşturulmasının, uzun vadede, yakıt ve enerji alanında ve ülkenin enerji güvenliğini sağlayacağı öngörülmektedir.

Ülkenin ana gaz üretim bölgesi olan Batı Sibirya'daki yataklardan (Medvejye, Urengoyskoye, Yamburgskoye) çıkarılan gaz rezervlerinin, %65 ila %75 arasında azaldığı ve 2030'a kadarki süreçte, Batı Sibirya, Leno-Tunguskaya ve Timan-Peçora petrol ve gaz alanlarının, petrol ve gaz rezervleri artışının merkezinde olmaları belirtilmektedir. Uzak Doğu ve Güney denizleri ile birlikte Arktika'nın ise, Rus petrol ve gaz sanayiinin kaynak merkezi bakımından gelecek vadede alanları olacağı ifade edilmektedir.

Söz konusu belgeye göre Enerji Bakanlığı, Urallar ve Volga'daki maden alanlarındaki eşzamanlı düşüşe karşılık, Timan-Peçora ve Arktika denizlerindeki Rus kıta sahanlığında petrol üretiminin artacağını; Batı Sibirya'da, Hantı-Mansi Otonom

Bölgesi'ndeki petrol üretiminin istikrarlı biçimde azalırken, Yamalo-Nenets Otonom Bölgesi'nde petrol üretiminin artacağını öngörmektedir. Bu bağlamda, ülkenin ana petrol üretim alanı olan Tümen Bölgesi'ndeki petrol üretiminde yaşanan düşüşün, Doğu Sibirya ve Uzak Doğu'daki artışla telafi edileceği belirtilmektedir. Aynı şekilde, Nadım-Pur-Taz bölgesindeki eski yatakların (Yamburgskoye, Urengoyskoye, Medvejye) gaz üretim miktarlarındaki düşüşün, yeni yatakların faaliyete geçirilmesi ve uygun altyapı inşasıyla telafi edilmesi gereği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, söz konusu stratejinin uygulanmasıyla, Rus gaz sanayiinin, Rus ekonomisinin ihtiyaçlarını tamamen karşılaması, gaz üretim ve ihracat coğrafyasının önemli ölçüde değişmesi, yeni gaz üretim bölgelerinin (Yamal Yarımadası, Arktika denizlerinin kıta sahanlığı, Doğu Sibirya ve Uzak Doğu), ülkenin toplam gaz üretimindeki payının 1/3 oranında artması, Rus gaz ihracat güzergâhlarının ve ürün yapısının çeşitlendirilmesi beklenmektedir.

5.3.1.1. Rusya Federasyonu'nun Arktika'daki Enerji Kapasitesi ve Faaliyetleri

Rusya'nın Arktika Bölgesi, üretim bakımından Rus gazının %95'ini, petrolünün yaklaşık %70'ini ve deniz ürünlerinin de, %15'ini karşılamaktadır.¹⁵² Arktika'da, petrol açısından zengin olan kıta sahanlığının 6 milyon 200 km²'lik bölümüne sahip olan Rusya, bölgedeki 60 adet zengin petrol yatağının 43'ünü elinde bulundurmaktadır. Söz konusu yataklar, Arktika kaynaklarının yaklaşık %80'ini oluştururken, Rusya tarafından bu bölgede 2030 yılına kadarki dönemi kapsayan

¹⁵² Lassi Heininen, Alexander Sergunin, Gleb Yarovoy, **Russian Strategies in the Arctic: Avoiding a New Cold War**, Moscow, September 2014, (Çevrimiçi) http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/arctic_eng.pdf, 20 Mayıs 2015, pp. 9-10.

jeoloji çalışmalarına 20 milyar rubleden fazla kaynak ayrılmıştır.¹⁵³ Rusya Bilimler Akademisi'nden bir uzmanın belirttiğine göre,¹⁵⁴ mevcut durumda, Rusya'nın Arktika Bölgesi'nde, 594 petrol sahası, 179 gaz, 350'den fazla altın yatağı ile çeşitli hammadde yatakları açılmış durumdadır. Toplamda, sayıları 100'ü aşan potansiyel petrol ve gaz sahalarından 60'ı, Barents Denizi ve Peçora Körfezi'ndedir. Bunlardan öne çıkanlar şöyledir:¹⁵⁵

Barents Denizi: Ştokman ve Ledovoye kondensat gaz sahaları; Murmansk, Lunin, Lüdlov ve Severo-Kildin gaz sahaları;

Kara Denizi: Rusanov ve Leningrad kondensat gaz sahaları;

Peçora Körfezi: Prirazlomnoye petrol yatakları ile Severo-Gulyayev petrol ve kondensat gaz sahası; Pomore kondensat gaz sahası.

Ek olarak, günümüzde kaynakları düşüş eğiliminde olsa da, ülkenin bilinen gaz rezervlerinin yaklaşık %25'ine sahip olan Kuzeybatı Sibirya'daki Nadım Pur Taz bölgesinin Medvejye, Urengoy, Yamburg ve Zapolyarnoye sahaları, Rusya gaz üretiminin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Keza, 16 trilyon m³ kanıtlanmış gaz rezervlerine ve 22 trilyon m³ muhtemel rezervlere sahip olan Yamal Yarımadası da, Rusya açısından büyük önem arz etmektedir.¹⁵⁶

Öte yandan, Rusya'nın Arktika'daki ilk açık deniz sahası olan Murmansk gaz sahası, 1983'te Barents Denizi'nde ve ilk açık deniz petrolü ise, 1986 yılında Peçora Körfezi'ndeki Severo-Gulyayev sahasında keşfedildi. Buna karşın, bazı Rus

¹⁵³ "Arktik petrol çıkarımında önemli bir bölgeye dönüşüyor", **Rusya'nın Sesi Radyosu**, 20 Nisan 2014, (Çevrimiçi) http://turkish.ruvr.ru/news/2014_04_20/Arktik-petrol-cikariminda-onemli-bir-bolgeye-donusuyor/, 21 Nisan 2014.

¹⁵⁴ V.P. Zhuravel, "Россия в Арктике (краткий очерк) – Russia in the Arctic (brief article)", **Arctic Review**, No. 1, 2015, (Çevrimiçi) <http://iecca.ru/en/arkticheskoe-obozrenie/item/413-arctic-reviw-1-2015>, 16 Aralık 2015, p. 18.

¹⁵⁵ S. Kovalev, L. Gainutdinova, "Opening up the Arctic: Economic and Geopolitical Aspects", **Russian Politics and Law**, Vol. L, No. 2, March-April 2012, p. 80.

¹⁵⁶ Indra Overland, "Russia's Arctic Energy Policy", **International Journal**, Autumn 2010, pp. 870-873.

uzmanlara göre,¹⁵⁷ Arktika'daki 20 yılı aşan tecrübesine rağmen, Rusya'nın bölgedeki petrol ve gaz keşifleri sayısının, potansiyel alanların zenginliği ve büyüklüğüne oranla çok düşük olduğu düşünülmektedir. Söz konusu değerlendirmede, özellikle Barents, Peçora ve Kara denizlerinde keşfedilmiş sahalardan, bugün sadece Ştokman ve Prirazlomnoye sahalarının geliştirilmeye hazır olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu noktada, Rusya'nın enerji alanındaki geleceği açısından büyük önem taşıyan bu iki projeye değinmek yerinde olacaktır.

1988 yılında keşfedilen ve 3,9 trilyon m³ gaz ile 56 milyon ton kondensat gaza sahip olduğu düşünülen Ştokman sahası, Barents Denizi'nin Rusya kısmında, Murmansk şehrinin kuzeydoğusuna 650 km ve Kola Yarımadası'nın 500 km kuzeyinde yer almaktadır ve derinliği 280-300 m arasında değişmektedir. Dünyanın en büyük açık deniz gaz sahalarından biri olan Ştokman'ın, Kanada'nın toplam bilinen konvansiyonel gaz rezervlerinin iki katından fazla doğalgaza sahip olduğu belirtilmektedir. Ştokman gaz sahasının gelişimi için, 2008 yılının Şubat ayında Rusya'dan Gazprom, Fransa'dan Total ve Norveç'ten Statoil şirketleri, Ştokman Geliştirme AŞ (SDAG)'yi kurdular.¹⁵⁸

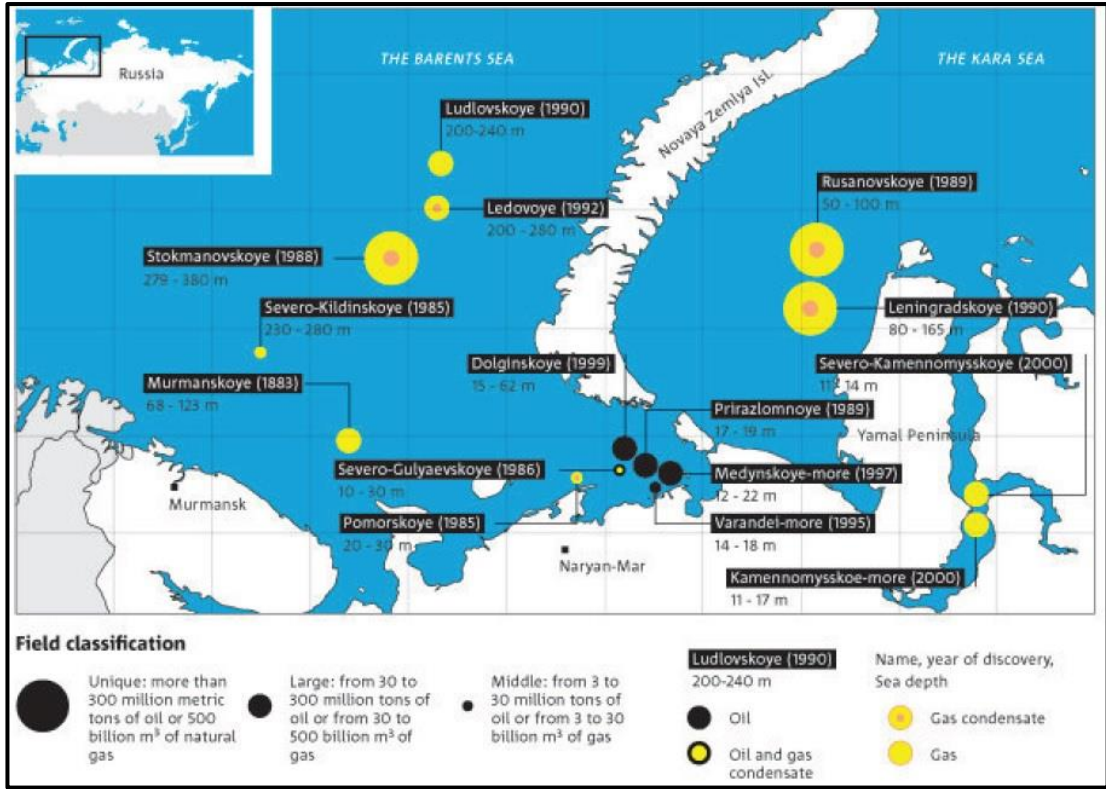
Bir diğer proje olan Prirazlomnoye, 1989 yılında Peçora Denizi'nde keşfedilmiştir. Varandey'in 57 km açığında ve 20 metre derinliğinde bulunan saha, Rusya Arktikası kıyısında gerçekleştirilecek ilk ve şu ana kadarki tek petrol ve gaz projesi olma özelliği taşımakla birlikte, 72 milyon ton petrol rezervine sahip olduğu tahmin edilmektedir. Arktika kıyısında, yerleşik platform kullanılarak petrol çıkarılan dünyadaki ilk proje olan Prirazlomnoye'nin geliştirme ruhsatı Gazprom Neft Shelf'e aittir. Bölgedeki üretim Aralık 2013'te başlatıldı ve 2014'te, buradaki Prirazlomnaya

¹⁵⁷ K. Pavlov, V. Selin, "Resources of the Russian Arctic: Problems and Prospects for Using Them", **Problems of Economic Transition**, Vol. LV, No. 4, August 2012, p. 59.

¹⁵⁸ Arild Moe, "Russian and Norwegian Petroleum Strategies in the Barents Sea", **Arctic Review on Law and Politics**, Vol. I, No. 2, 2010, p. 232; Overland, **a.g.e.**, p. 874; Heininen vd., **a.g.e.**, p. 76.

adlı platformdan, Rotterdam Limanı'na 300,000 ton petrol (yaklaşık 2,2 milyon varil) taşındı.¹⁵⁹ Söz konusu platformdan, Üretime başladığı 2013'ten beri, 1 milyon ton petrol üretildi. 2015 yılında ise 800,000 tondan fazla petrol üretilirken, 5 milyon tonluk en yüksek üretimin, 2020 yılına doğru gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Gazprom Neft'in açıklamasına göre, Prirazlomnaya, şu anda günlük 6,000 ton (44,000 varil) petrol üretmektedir ve şirketin 2020 yılı hedefi, 13,500 tondan (100,000 varil) fazla günlük üretime ulaşmaktır.¹⁶⁰

Harita 8: Rusya'nın Arktika'daki Petrol ve Gaz Sahaları

Kaynak: <http://themoscownews.com/images/18912/97/189129729.jpg>.

¹⁵⁹ Moe, a.g.e., pp. 234-235; Ivan Panichkin, "To Explore and Develop," **Russian International Affairs Council**, 24 November 2015, (Çevrimiçi) http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=6871, 28 Mart 2016.

¹⁶⁰ Thomas Nilsen, "One million tons from Prirazlomnaya", **The Independent Barents Observer**, November 30, 2015, (Çevrimiçi) <http://thebarentsobserver.com/industry/2015/11/one-million-tons-prirazlomnaya>, 2 Aralık 2015; Atle Staalesen, "The champion of Arctic oil", **The Independent Barents Observer**, August 18, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/industry/2016/08/champion-arctic-oil>, 23 Ağustos 2016.

Rusya'nın, Arktika'daki bir diğer büyük enerji projesi olan Yamal Sıvılaştırılmış Doğalgaz Projesi (Yamal LNG), Rus şirket Novatek, ortakları Fransız Total (%20) ve Çinli CNPC (%20) ile Çin İpek Yolu Fonu (%9,9) tarafından yürütülmektedir. Üretime 2017 yılında başlaması düşünülen projenin, faaliyete geçtiğinde yıllık 16,5 milyon ton sıvılaştırılmış gaz üretmesi beklenmektedir. Projenin, şu ana kadar 15 milyar dolarlık bölümü finanse edildi ve bunun 2,3 milyar doları Rusya Devlet Ulusal Refah Fonu, kalan kısmı ise, Çin tarafı 5 milyar dolar ve Fransızlar 3,7 milyar dolar olmak üzere ortaklar tarafından karşılandı. Ancak, Proje Genel Direktörü'nün açıklamasına göre, 27 milyar dolar maliyetli projenin, gelecek dönemde sağlıklı ilerleyebilmesi için, dış finansman ihtiyacı bulunmaktadır. Proje kapsamında, şirketlerin yıllık gaz tedarik sözleşmelerine göre payları şu şekildedir: Total - 4 milyon ton; Gas Natural - 2,5 milyon ton; CNPC - 3 milyon ton; Gazprom – 3 milyon ton; Novatek Gas & Power – 2,86 milyon ton.¹⁶¹

Ana kaynağı, 4,9 trilyon m³'lük rezervleriyle, Yamal Yarımadası'nın en büyük gaz sahası Bovanenkovo olan Uhta-Torjok 1 ve Uhta-Torjok 2 projeleri, Rusya'nın önemli projeleri arasındadır. 2012 yılında tamamlanan ve yıllık 81,5 milyar m³ kapasiteye sahip Uhta-Torjok 1 boru hattının yanında, 970 km uzunluğundaki Uhta-Torjok 2 boru hattı ile Yamal'dan, Avrupa'ya 45 milyar m³ Rus gazı taşınması planlanmaktadır. Gazprom tarafından başlatılan projenin boru hattının, hâlihazırda 400 km'lik kısmında kesintiler yaşansa da, kâğıt üzerinde 2019 yılına kadar

¹⁶¹ Atle Staalesen, "Yamal showtime for Putin", **The Independent Barents Observer**, January 19, 2016, (Çevrimiçi) <http://thebarentsobserver.com/industry/2016/01/yamal-showtime-putin>, 20 Ocak 2016; Atle Staalesen, "Yamal LNG gets €3.6 billions from Russian banks", **The Independent Barents Observer**, April 12, 2016, (Çevrimiçi) <http://thebarentsobserver.com/industry/2016/04/yamal-lng-gets-eu36-billions-russian-banks>, 12 Nisan 2016.

tamamlanması ve Avrupa pazarına yıllık ek 45 milyar m³ gaz taşınması beklenmektedir.¹⁶²

Yamal Yarımadası'ndaki en büyük petrol sahalarından biri olan Novy Limanı, Rusya'nın bölgedeki bir diğer önemli projesidir. Gazprom Neft tarafından işletilen bu alan, Ob Körfezi kıyısından 30 km uzaklıktadır ve petrolü, Kamen Burnu'na boru hattı ile taşınmaktadır. Yıllık 600,000 ton kapasiteye sahip mevcut boru hattının yanında, inşa edilmekte olan ikinci boru hattının tamamlanması sonrasında bu miktarın, 5,5 milyon tona kadar çıkması beklenmektedir. 2016 yılı Ocak ayında boru hattının inşasına başlanmasının ardından, petrol terminali aynı yılın Mayıs ayında üretime başladı. Projenin yürütücüsü Gazprom Neft, Novy Limanı petrol sahası ve Ob Körfezi kıyısındaki terminal için 186 milyar ruble (2,54 milyar avro) yatırım yaptı ve üretimin, 2016'da 2 milyon tona, 2017'de 4 milyon tona ve 2018 yılında, 6,3 milyon tona çıkarılmasını hedeflemektedir.¹⁶³

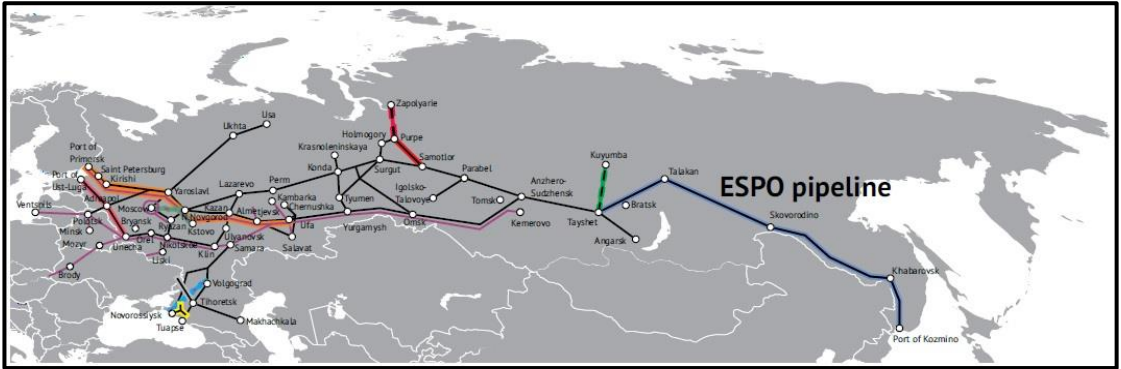
Tüm bu hedefler doğrultusunda atılan adımlara ek olarak, belirtmek gerekir ki, mevcut Rusya Federasyonu kanunlarına göre, açık denizdeki kaynakları geliştirme faaliyetlerine, sadece %50'den fazlası devlete ait olan petrol ve gaz şirketleri katılabilirler. Nitekim, Arktika kıta sahanlığındaki ruhsatlı alanların büyük çoğunluğuna sahip olan Gazprom ve Rosneft şirketlerinin, ana Rus aktörler olduğu görülmektedir. Arktika özelinde Gazprom, gaz sahalarından sorumluyken, Rosneft ise

¹⁶² Atle Staalesen, "Gazprom invests billions in new Arctic pipeline", **The Independent Barents Observer**, October 28, 2015, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/2015/10/gazprom-invests-billions-new-arctic-pipeline>, 28 Ekim 2015; Atle Staalesen, "Gazprom says halt to new Yamal pipeline", **The Independent Barents Observer**, January 11, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/2016/01/gazprom-says-halt-new-yamal-pipeline>, 13 Ocak 2016.

¹⁶³ Atle Staalesen, "Oil from Novy Port arrives in Murmansk", **The Independent Barents Observer**, January 13, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/industry/2016/01/oil-novy-port-arrives-murmansk>, 14 Ocak 2016; Atle Staalesen, "Start the pumps, Putin tells Yamal oilmen", **The Independent Barents Observer**, May 25, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/industry/2016/05/start-pumps-putin-tells-yamal-oilmen>, 28 Mayıs 2016.

petrol sahalarında faaliyet göstermektedir.¹⁶⁴ Toplamda Gazprom, Barents Denizi'nde 7, Peçora Denizi'nde 3, Kara Denizi'nde 13, Ob Körfezi'nde 8 ve Doğu Sibirya Denizi'nde 1 ruhsatlı alana sahip iken, Rosneft ise, Barents Denizi'nde 6, Peçora Denizi'nde 8, Kara Denizi'nde 4, Laptev Denizi'nde 4, Doğu Sibirya Denizi'nde 1 ve Çukçi Denizi'nde 3 alanın ruhsatını elinde bulundurmaktadır. Rosneft, bölgedeki faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için, Amerikan Exxon Mobil, Norveçli Statoil ve İtalyan Eni şirketleriyle, her birine yüzdeler paylar veren ortaklık anlaşmaları yoluyla işbirliği yapmaktadır. Ancak, Ukrayna'da yaşanan olaylar sebebiyle, özellikle Batılı ülkeler tarafından Rusya'ya uygulanan yaptırımlar çerçevesinde, Exxon Mobil, dâhil olduğu projelere katılımını askıya aldı.¹⁶⁵

Harita 9: Rusya Boru Hattı Sistemi

Kaynak: The Energy Research Institute of the Russian Academy of Sciences (ERI RAS), The Analytical Center for the Government of the Russian Federation (ACRF), **Global and Russian Energy Outlook to 2040**, Moscow, 2014, p. 139.

Bir başka husus olarak, Rusya, Arktika kaynaklarının çıkarılmasında maliyet ve riskleri artıran birçok zorlu koşulla mücadele etmektedir. Öncelikle, Arktika'nın sert ve aşırı iklim şartlarında sondaj faaliyetlerini yürütebilmesi için, Rus şirketlerin gerekli teknik bilgi ve donanım eksikliği bulunmaktadır. Bu eksiklikleri, özellikle gelişmiş teknoloji ve birikime sahip Batılı ortaklardan temin etmesi gerekmektedir. Bu noktada

¹⁶⁴ Heininen vd., **a.g.e.**, p. 76.

¹⁶⁵ Panichkin., **a.g.e.**

bir diğerk sorun olarak, ödenek sorunu dikkati çekmektedir. Çoğru Sovyetler döneminde açılmış olan sondaj kuyularının yanında, buralardaki kaynakların taşınmasını sağlayacak altyapı da (boru hatları, işleme tesisleri vb.), aynı biçimde eskimiş yahut yetersizdir. Bundan dolayı, bu eksikliklerin giderilmesi, Rus ekonomisi için hayli maliyetli olacaktır.¹⁶⁶ Ayrıca, Rusya'nın mevcut temel sorunlarından birisi de, enerji üretiminin, Urallar-Volga bölgesine aşırı yoğunlaşmış olmasıdır.¹⁶⁷

Bu sorunları aşmak için 2013 yılında, Gazprom ve Rosneft'in yoğun çabalarıyla, Rusya Hükümeti ve Devlet Duması, Arktika'daki açık deniz kaynaklarının geliştirilmesini sağlamak için bazı vergi ve gümrük teşvikleri oluşturdu. Söz konusu teşvikler şu şekildedir:¹⁶⁸

1. 2042'ye kadar Barents Denizi'nin kuzeyindeki ve Doğu Arktika'daki projeler için geçerli sıfır ihracat gümrük vergisi;
2. Arktika'da, ticari üretimin 2016'dan önce başlayacağı yerlerdeki yeni açık deniz yatakları için petrolde %5 ve doğalgazda %1 oranında olacak, değere göre maden vergisi;
3. Yeni açık deniz yataklarının vergiye tabi kazanç hesaplaması için ayrı bir işlem;
4. Kıta sahanlığında bulunan şirket varlıkları için vergi muafiyetleri ile sabit ve yüzer platformlar, açık deniz sondaj kuyuları ve gemiler için sıfır taşıma vergisi.

Adı geçen şirketler, aynı zamanda Arktika'da yeni araştırmalar yapmak için de çaba göstermektedirler. Örneğin, Rosneft Başkanı İgor Seçin, vermiş olduğu bir mülakatta, Rosneft'in 2030'dan önce Arktika'ya 400 milyar dolar yatırım yapacağını

¹⁶⁶ Marlene Laruelle, "Resource, State Assertion and International Recognition: Locating the Drivers of Russia's Arctic Policy", **The Polar Journal**, Vol. IV, No. 2, 2014, pp. 257-258.

¹⁶⁷ ERI RAS, ACRF, **a.g.e.**, p. 129.

¹⁶⁸ Heininen vd., **a.g.e.**, p. 78.

açıklamıştır. Nitekim Rosneft ve Gazprom, şirketlerin her açık deniz projesinin mali sonuçlarına göre ayrı ayrı vergilendirilmesi yerine, tüm projeleri toplu olarak kapsayan bir vergilendirme talep etmektedir. Ancak, Ağustos 2016 itibariyle, Rusya Maliye Bakanlığı, böyle bir teklife sıcak bakmamaktadır.¹⁶⁹

Sonuç olarak, Rusya'nın, hem ülke ekonomisinin sağlıklı bir şekilde gelişimini sürdürebilmesi hem de, uluslararası enerji alanında önde gelen ülkeler arasındaki konumunu koruyabilmesi için, ilk defa Sovyetler Birliği döneminde keşfedilmiş, üretime başlamış ve hâlihazırda düşüş eğiliminde olan kaynak merkezlerinin yanında, buralarda aynı dönemde inşa edilmiş altyapıyı da yenilemesi, ayrıca orta ve uzun vadede, hem yurtiçi kaynak ihtiyacını karşılamak hem de adı geçen bölgelerden yurtdışına kaynak ihracını sağlamak için, yeni keşif ve sondajlar yapması; bunun için de, özellikle Batı Avrupalı enerji şirketlerinin teknik bilgi, ileri teknolojik donanımları ve sermaye yatırımlarını elde etmesi gerekmektedir.

5.3.2. Rusya Federasyonu'nun Arktika'ya Yaklaşımını Belirleyen Bir Unsur Olarak Ticaret

Rusya GSYİH'nin %22'si ve ihracatının %20'sini karşılayan Arktika, aynı zamanda Rusya deniz ürünlerinin %50'si, 1 milyon başın üzerinde rengeyiği, yaklaşık 4000 baş misk sığırı, hatırı sayılır ölçüde denizayısı topluluğu, Grönland fokları, halkalı fok, beyaz balina gibi kaynakları da ihtiva etmektedir.¹⁷⁰

¹⁶⁹ "Russian Rosneft to invest \$400 billion in the Arctic before 2030: CEO", **Itar-Tass**, August 31, 2014, (Çevrimiçi) <http://en.itar-tass.com/russia/747463>, 6 Eylül 2014; Atle Staalesen, "Oil Industry calls for new tax breaks on Russian shelf", **The Independent Barents Observer**, July 27, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/industry/2016/07/oil-industry-calls-new-tax-breaks-russian-shelf>, 4 Ağustos 2016.

¹⁷⁰ Zonn, **a.g.e.**, p. 210.

Rusya açısından Arktika'daki canlı kaynaklardan yararlanma, sadece bugün değil, geçmişte de önemli bir yere sahipti. Bolşevik Devrimi sonrasında, geçmişte olduğu gibi bölge ticaretinde önemli yer tutan avcılık, balıkçılık ve kürk ticareti, bir yandan Sovyet yönetiminin Batılı ülkelerle ilişkiler kurmasını sağlarken, diğer yandan gerekli mamul mallar ve döviz ihtiyacını giderdi.¹⁷¹ Aşırı ve yasadışı avlanma, denizlerin kirletilmesi sebebiyle Arktika'daki balık stokları azalmaktadır. Ayrıca bölgedeki balıklar, küresel ısınma nedeniyle artmakta olan deniz suyu sıcaklığına karşı buldukları yerlerden daha kuzeye göç etmektedirler. Özellikle balıkçılık açısından öne çıkan bölge ise Murmansk'tır. Murmansk, Rus balık üretiminin %16'sını karşılamakta ve deniz ulaşımında %41'lik bir paya sahiptir.¹⁷² Rusya, Bering Denizi'nden toplam yıllık deniz ürünlerinin 1/3'ünü sağlamaktadır ve bu ürünlerin değeri 600 milyon dolar civarındadır. Bununla birlikte Rus balıkçılık sektörü, 100,000'den fazla doğrudan olmak üzere, yaklaşık 1 milyon kişiye de dolaylı istihdam sağlamaktadır. Bu açıdan, Arktika'nın zengin deniz ürünlerinden yararlanmak, Rusya'nın iç tüketimi sağlamasının yanında, uluslararası piyasalara açılması açısından da önem arz etmektedir.¹⁷³

Arktika'daki balık ürünlerinin %25'i, Rus MEB'de; %65'i diğer sahil devletlerin MEB'nde ve %10'u da, MEB'lerin ötesindeki açık denizlerde dir.¹⁷⁴ Bu noktada, Rusya'nın, balıkçılık alanında özellikle Norveç'le yaptığı işbirliği dikkati çekmektedir. 2011 yılında iki ülke arasında MEB ötesinde balıkçılık yapılmasına

¹⁷¹ McCannon, **a.g.e.**, p. 22.

¹⁷² Heather A. Conley, Caroline Rohloff, "The New Ice Curtain: Russia's Strategic Reach to the Arctic", **A Report of the CSIS Europe Program**, August 2015, (Çevrimiçi) https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/150826_Conley_NewIceCurtain_Web.pdf, 19 Eylül 2015.

¹⁷³ Heininen vd., **a.g.e.**, p. 49.

¹⁷⁴ I.S. Ivanov (Editor-in-Chief), A.V. Zagorsky v.d., **The Arctic: Proposals for the International Cooperation Roadmap**, Moscow, Spetskniga, 2012, (Çevrimiçi) http://russiancouncil.ru/common/upload/Arctica_Eng_S.pdf, 13 Şubat 2015, p. 17.

olanak tanıyan anlaşma ile, Rusya Arktikası'ndaki toplam balık miktarının yarısından fazla (500,000 tonun üzerinde) balık avlanmasını sağlamıştır.¹⁷⁵ Aynı şekilde Rusya, elektronik bir balıkçılık seyir jurnali sistemi geliştirmiş ve Rusya-Norveç avlanma ve balıkçı gemileri faaliyetlerinde elektronik veri paylaşımı için bir toplu protokol oluşturulmuştur. Keza, 15 Mart 2013 tarihinde, Murmansk'ta, Norveçli Balıkçılar Birliği ile Rus ticari balıkçılar ve su ürünleri işletmeleri arasında bir işbirliği anlaşması imzalandı.¹⁷⁶

Rusya'nın Arktika'daki ticari çıkarlarının balıkçılıkla birlikte bir diğer boyutu da, Kuzey Denizi Rotası'nın yönetimi ve özellikle buradaki transit yük taşımacılığında elde edeceği gelirlerdir. Kuzeybatı Geçidi ile birlikte, Asya, Avrupa ve Amerika kıtasını Arktika Okyanusu üzerinden bağlayan Kuzey Denizi Rotası'nın, geleneksel uluslararası suyollarına göre en önemli üstünlüğü, yakıt ve zaman tasarrufu sağlamasıdır. Bununla birlikte, bu yeni yolların hâlihazırda önemli zafiyetleri bulunmaktadır. Bunlar, limanların gelişmemiş olması; zorlu hava koşulları ve buzulların, seyir sürelerinin ve dolayısıyla teslimat sürelerinin tam olarak hesaplanmasını zorlaştırması; aynı engellerin, bölgede faaliyette bulunacak gemilerin sigorta hizmetlerinin yüksek maliyetlere neden olarak riskli hale getirmesi. Ek olarak, Rusya'nın geçişlerde zorunlu hale getirdiği buzkıran desteğinin yüksek vergilere sahip oluşu ve KDR'den geçişler için izinlerin alınmasında çok fazla bürokratik işlem gerektirmesi de, söz konusu zafiyetler arasındadır.¹⁷⁷

Rusya, bu zafiyetlerin bir kısmını gidermek için "2030'a Kadar Ulaştırma Stratejisi"nde, 2015-2030 yılları arasında, KDR kapsamındaki limanlar ve iç suların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁷⁸ KDR boyunca transit yük taşımacılığı,

¹⁷⁵ **A.e.**, p. 19.

¹⁷⁶ Ivanov, Zagorsky v.d., **International Cooperation in the Arctic...**, p. 28.

¹⁷⁷ Ivanov, Zagorsky v.d., **The Arctic...**, pp. 22-23.

¹⁷⁸ Caitlyn L. Antrim, "The Next Geographical Pivot: The Russian Arctic in The Twenty-first Century", **Naval War College Review**, Vol. LXIII, No. 3, Summer 2010, p. 19; Kristian Åtland, "Russia and its

2013 yılında 1,3 milyon tondan, 2014'te 300,000 tona düştü. Rota boyunca Rus limanlarından ve limanlarına taşınan yük miktarı 2013 yılında 2,8 milyon tondan, 2014'te 3,7 milyon tona ve 2015'te 4,5 milyon tona yükseldi. Söz konusu artış, Yamal LNG projesi ve Prirazlomnaya platformu gibi Rusya Arktikası'ndaki büyük petrol ve gaz sahalarının geliştirilmesinin bir sonucu olarak dikkat çekti.¹⁷⁹ Rusya Kuzey Denizi Rotası İdaresi (NSRA)'nın verilerine göre, rota güzergâhında 2016 Eylül ayı ortasına kadarki transit taşımacılık miktarı, 208,500 ton olarak kaydedildi. Bu miktar, bir önceki yıla göre artış ifade etse de, 1,35 milyon ton yük taşınan 2012 yılının epey altındadır. Ancak, Rusya Güvenlik Konseyi Sekreteri Nikolay Patruşev'e göre bu verilerin, 2020 yılına kadar 65 milyon tona kadar artması beklenmektedir.¹⁸⁰

5.3.3. Rusya Federasyonu'nun Arktika'daki Askeri Politikaları

Rusya'nın, Arktika'daki çıkarlarının en önemli güvencesi, şüphesiz bölgedeki askeri varlığıdır. Önceden de belirtildiği gibi, Soğuk Savaş'ın başladığı yıllardan itibaren Rusya, olası bir savaş durumunda bölgenin askeri stratejik açıdan sağladığı fırsatları görerek, Arktika kıyıları ve adaları boyunca çok sayıda askeri üs, radar üsleri, telsiz haberleşme merkezleri vb. kurmuş ve önemli miktarda askeri yığınak yapmıştır. Dönemin sert uluslararası siyasi iklimi içerisinde, askeri harcamalara bütçeden ayrılan

Neighbors: Military Power, Security Politics, and Interstate Relations in the Post-Cold War Arctic", **Arctic Review on Law and Politics**, Vol. I, No. 2, 2010, pp. 30-31.

¹⁷⁹ "Northern Sea Route – focus on domestic projects", **Barents Observer**, October 17, 2015, (Çevrimiçi) <http://barentsobserver.com/en/arctic/2015/10/northern-sea-route-focus-domestic-projects-17-10>, 17 Ekim 2015.

¹⁸⁰ Atle Staalesen, "Shipping companies snub Russian Arctic route", **The Independent Barents Observer**, September 23, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/arcticindustryandenergy/2016/09/shipping-companies-snub-russian-arctic-route>, 25 Eylül 2016.

ödenek oldukça yüksekti ve elbette, bazıları ifade edilen bu çalışmaların yanında, Arktika'nın iklim koşullarında askeri personele kolaylık sağlayacak buzkıran, uçak ve denizaltı inşasına ve diğer askeri teçhizata (özellikle nükleer ve balistik füzeler) büyük yatırımlar yapıldı.

Rus uzmanların belirttiği üzere, Rusya'nın Arktika'daki askeri politikalarının üç hedefi vardır: 1) Arktika'daki Rus egemenliğinin savunulması; 2) Bölgedeki Rus iktisadi çıkarlarının korunması; 3) Rusya'nın, dünya çapında askeri kabiliyetleri olan büyük bir güç olduğunun kanıtlanması.¹⁸¹ Bu amaçla Arktika, dört askeri bölgeye ayrılmıştır: Peçenga'dan (Murmansk bölgesi), Ust-Kora'ya kadar (Arhangelsk bölgesi) Leningrad Askeri Bölgesi; Yar'dan Olenyi adasına kadar (Yamalo-Nenets Otonom Bölgesi) Volga-Urallar Askeri Bölgesi; Leskinen'den, Kojevnikovo'ya kadar (Krasyonarsk Bölgesi) Sibiryas Askeri Bölgesi; Bolşoy Begiçev adasından (Saha Yakut Cumhuriyeti), Anadır'a kadar (Çukotka Otonom Bölgesi) Uzak Doğu Askeri Bölgesi.¹⁸²

Rus silahlı kuvvetleri, Arktika özelinde esas itibarıyla 2 adet motorize topçu tugayının olduğu Murmansk Bölgesi'nde konuşlanmışlardır. Bunun yanında, Arhangelsk Bölgesi'ne bağlı Novaya Zemlya'da Merkezi Tatbikat Alanı ve Plesetsk'te füze deneme ana merkezi bulunmaktadır. Uzay Savunma Birlikleri, hem Novaya Zemlya ve Plesetsk'te hem de Naryan-Mar'daki gözlem merkezlerini kullanırken, uzun menzilli hava savunma birlikleri ise, Rogaçevo (Novaya Zemlya) ve Vorkuta'daki hava sahalarını kullanmaktadırlar. Stratejik Füze Kuvvetlerinin bazı takviye birlikleri, Volga-Urallar Askeri Bölgesi'nin (Nenets Otonom Bölgesi) kuzey bölümünde iken, Norilsk'te bir kıtalararası balistik füze yörüngelerini izleme merkezi ve uzun menzilli askeri uçaklar için hava sahası bulunmaktadır. Yakutsk ve Mirni'da

¹⁸¹ Heininen vd., **a.g.e.**, p. 79.

¹⁸² Alexandr' Golts, "The Arctic: A Clash of Interests or Clash of Ambitions", **Russia in the Arctic**, Ed. Stephen J. Blank, Carlisle, Strategic Studies Institute, 2011, p. 55.

(Uzakdoğu Askeri Bölgesi) kıtalararası balistik füze fırlatmalarını izleme merkezi ile Çekurovka, Tiksi ve Anadır'da uzun menzilli askeri uçaklar için hava sahaları yer almaktadır.¹⁸³

Bunların yanı sıra, Savunma Bakanı Sergey Şoygu, Vrangel ve Kotelnıy adaları ile Şmit Burnu'nda askeri üsler inşa edileceğini açıkladı. Ayrıca, Franz Josef Takımadaları'ndaki Aleksandra Karası'nda, 150 askerin 18 aya kadar sorunsuzca yaşayabileceği dev bir üs inşa edildi. 14,000 m²'lik alana yayılan bu üsteki askerler, hiç dışarı çıkmadan binalar arasında gezebilecek ve bahsi geçen süre içerisindeki gıda ve yakıt ihtiyaçlarını sorunsuzca karşılayabilecektir.¹⁸⁴ Keza, Kola Yarımadası'ndaki Severomorsk-1 Hava Sahası'nı, Franz Josef Takımadaları'ndaki Nagurskoye, Arhangelsk Bölgesi'ndeki Rogaçevo, Yakutya'daki Tiksi ve Kotelnıy Adası'ndaki Temp hava üslerinin inşa ve onarımı yapılmakta; Murmansk Bölgesi'ndeki Severomorsk-3, Arhangelsk Bölgesi'ndeki Naryan-Mar, Komi Cumhuriyeti'ndeki Vorkuta, Krasnoyarsk Bölgesi'ndeki Alıkel ve Çukotka Otonom Bölgesi'ndeki Anadır-Ugolnı hava sahalarının yeniden inşası için de, tasarım ve inceleme çalışmaları yapılmaktadır.¹⁸⁵ Savunma Bakanlığı'ndan bir yetkiliye göre, aralarında Rogaçevo, Aleksandra Adası, Sredniy Adası, Kotelnıy Adası, Vrangel Adası ve Şmit Burnu da olmak üzere, açılacak üslerin altyapı çalışmaları 2017 yılına kadar tamamlanacaktır.¹⁸⁶ Rusya'nın, Arktika'daki askeri hareketliliğinin bir başka somut örneği ise, 1993 yılında çekildiği ve 2020 yılına kadar tekrar geri dönmeyi düşündüğü Amderma

¹⁸³ A.e., pp. 55-56.

¹⁸⁴ "Rusya kutuplarda askeri üs inşa ediyor", **BBC Türkçe**, 22 Ekim 2015, (Çevrimiçi) http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151022_rusya_kutuplar, 23 Ekim 2015.

¹⁸⁵ "Why Russia is Strengthening Its Arctic Northern Periphery", **Sputnik**, 14 July 2016, (Çevrimiçi) <https://sputniknews.com/politics/20160714/1042966843/russia-arctic-military.html>, 24 Temmuz 2016.

¹⁸⁶ Atle Staalesen, "New Arctic military bases soon manned and equipped", **The Independent Barents Observer**, July 11, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/security/2016/07/new-arctic-military-bases-soon-manned-and-equipped>, 15 Temmuz 2016.

Üssü'dür. Sovyetler Birliği döneminde 72'nci Hava Savaş Jetleri Birliği'ne ev sahipliği yapan üsse, hangi kuvvetlerin yerleştirileceği henüz açıklığa kavuşmamıştır.¹⁸⁷

2010 yılının Nisan ayında, Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı açıklamayla, 1 Aralık 2010'dan itibaren uygulamaya başlanmak üzere, yeni bir komuta sistemi oluşturuldu. Buna göre, daha önce merkezi Yekaterinburg'da olan Volga-Urallar Askeri Bölgesi ve Sibirya Askeri Bölgesi'nin batı bölümü, Merkez Komutanlık adı altında birleştirildi. Bununla birlikte, Arktika kıyısının büyük bölümünden sorumlu olan Merkez Komutanlık'ın, kendine ait bir donanma unsuru olmaması ve Arktika'da faaliyet gösteren konvansiyonel donanma birliklerinin, St. Petersburg'daki Batı Komutanlığı'na ait olması kararlaştırıldı.¹⁸⁸ Aynı biçimde, 1 Aralık 2014'te, Kuzey Donanması - Ortak Strateji Komutanlığı (KOSK) kuruldu. Söz konusu komutanlığın görevi, Arktika kıta sahanlığında bulunan maden kaynakları ile ticari ve askeri gemilerin güvenliğini sağlamak şeklinde belirtilen "Rus ulusal çıkarlarını" korumaktır. Batı, Doğu, Merkez ve Güney olmak üzere, mevcut askeri bölgelerden sorumlu 4 adet Ortak Strateji Komutanlığı'nın ana görevi, Merkez Komutanlığa bağlı olan stratejik nükleer kuvvetleri ayırarak, komutanlık içerisindeki farklı özel askeri kollar ve sınıflar arasındaki eşgüdümü geliştirmektir. KOSK'un, Arktika Tugayı'nı, hava kuvvetleri ve hava savunma birliklerini ve diğer çeşitli birlikleri ihtiva edeceği belirtildi.¹⁸⁹ Ek olarak, 2012 yılında, Kuzey Donanması'na lojistik ve idari destek sağlamak amacıyla, 15,000'i aşan kadrosuyla Arktika Maddi ve Teknik Destek Merkezi oluşturuldu.¹⁹⁰

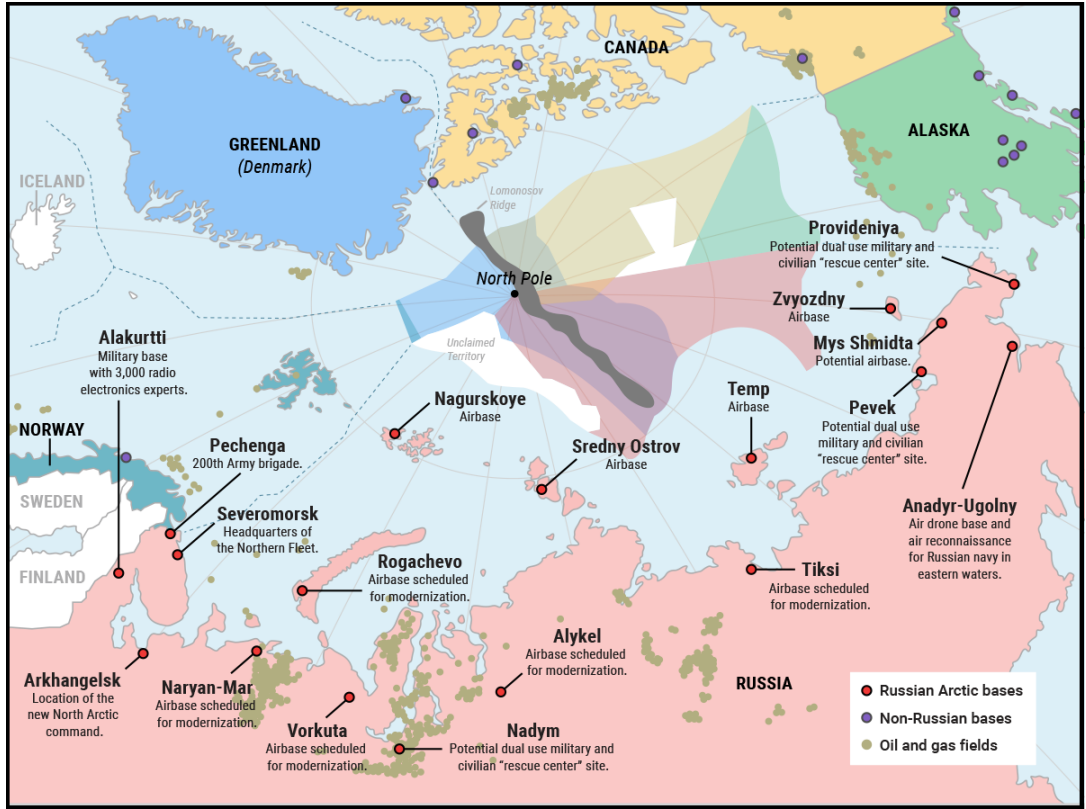
¹⁸⁷ Atle Staalesen, "Soldiers' return to Amderma", **The Independent Barents Observer**, March 1, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/security/2016/03/soldiers-return-amderma>, 2 Mart 2016.

¹⁸⁸ Kristian Åtland, "Russia's Armed Forces and the Arctic: All Quiet on the Northern Front?", **Contemporary Security Policy**, Vol. XXXII, No. 2, August 2011, p. 278.

¹⁸⁹ Ekaterina Klimenko, "Russia's Arctic Security Policy: Still Quiet in the High North?", **SIPRI Policy Paper**, No. 45, February 2016, (Çevrimiçi) <https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRIPP45.pdf>, 22 Temmuz 2016, p. 22; "Russian military to have special command for Arctic operations", **Russia Today**, 17 February 2014, (Çevrimiçi) <http://rt.com/politics/russian-arctic-military-command-397>, 19 Şubat 2014.

¹⁹⁰ Heininen vd., **a.g.e.**, p. 82.

Harita 10: Rusya'nın Arktika'daki Üsleri

Kaynak: http://static1.businessinsider.com/image/55c50ab3371d22c6178bca77-1200-1062/bi_graphics_russia's%20militarization%20of%20the%20arctic_05.png.

5.3.3.1. Deniz Kuvvetleri

Rusya Federasyonu'nun, Arktika'daki en temel ve en önemli askeri unsuru, deniz kuvvetleridir. Rusya'nın Arktika bölgesinden sorumlu deniz kuvvetleri ise, Rus donanmasının 2/3'ünü oluşturan Kuzey Donanması'dır. Kuzey Donanması'na ait Arktika'daki üsler şöyledir: Bolşaya Lopatka, Gaciyev, Granite, İokange (Gremiha), Nerpiçya Guba, Olenya Guba, Ostrovnoye, Polyarnoye, Sayda-Guba, Severomorsk ve Vidyayev. Ayrıca, Sputnik ve Peçenga'da da 1'er Deniz Piyade Tugayı bulunmaktadır.¹⁹¹

¹⁹¹ Klimenko, a.g.e., p. 54.

1933 yılından beri, Barents Denizi'nin güneybatısındaki Kola Yarımadası'nda konuşlanan Kuzey Donanması'nın, ülkenin diğer bölgelerine göre çatışma yoğunluğunun düşük olduğu bu bölgede bulunmasının en önemli sebebi, başta Kuzey Amerika olmak üzere, diğer kıtalardaki potansiyel tehditlere coğrafi yakınlıktır. Bununla birlikte, Barents Denizi'nin güney bölümündeki buzul şartlarının elverişli olması, Atlantik ve Arktika okyanuslarına erişim kolaylığı da, sebepler arasındadır.¹⁹²

Kuzey Donanması bünyesinde faaliyet gösteren gemilere bakıldığında, ortalama 25 yıllık eski gemiler olduğu görülmektedir. 1 adet uçak gemisi (Amiral Kuznetsov); 1 adet nükleer füze gemisi (Büyük Petro); az sayıda Udaloy ve Sovremennyy sınıfı destroyer ve bir düzine orta büyüklükte gemi ile çok sayıda küçük gemi, Kuzey Donanması emrindedir. Destroyerler bakımından, kara ve hava saldırıları için Sovremennyy, denizaltılara karşı da Udaloy sınıfı destroyerler (Koramiral Kulakov) tasarlanmıştır.¹⁹³ Kuzey Donanması'nda faaliyet gösteren 38 adet yüzey gemisi bulunmaktadır. Donanma, 1 tanesi uçak gemisi olmak üzere, 11 adet büyük yüzey gemisi, 3 kruvazör, 7 destroyer, 9 korvet, 12 mayın gemisi ve 4 adet çıkarma gemisine sahiptir. Kruvazörlerden ikisi, Amiral Nahimov (2018'de göreve dönecek) ve Mareşal Ustinov, yenileme çalışmaları sebebiyle şu anda hizmet dışıdır. Orduyu Yenileme Devlet Programı kapsamında Rusya, 15 fırkateyn ve 25 kadar korvet dâhil, 51 adet yüzey gemisi inşa etmeyi planlamakta ve 1 destroyer, 5 fırkateyn, 5 mayın tarama gemisi ve 2 çıkarma gemisinin, 2020 yılı sonuna kadar tamamlanmasını öngörmektedir.¹⁹⁴ Yakın dönemde Rus donanmasına çeşitli türlerde gemiler katılmıştır. Bunlardan silah taşıma gemisi Akademik Kovalyov, Bulava balistik füzelerinden 8 adede kadar taşıyabilmektedir. İstihbarat gemisi olan Yuri İvanov, sınıfının en büyük gemisidir ve elektronik istihbarat toplamak için ileri teknoloji

¹⁹² Antrim, **a.g.e.**, pp. 285-286.

¹⁹³ Kristian Åtland, "Russia's Armed Forces...", p. 279.

¹⁹⁴ Klimentko, **a.g.e.**, pp. 20-21.

araçlarla donatılmıştır. Son 20 yılda, Rusya’da yapılan en büyük gemi olarak nitelendirilen Amiral Gorşkov sınıfı gemilerden ilki ise, 2016 yılı içerisinde donanmadaki yerini alacaktır.¹⁹⁵

Rus donanma kuvvetlerinin olmazsa olmaz unsurlarından biri de, buzkıran filosudur. Kutup şartları için özel olarak tasarlanan bu gemiler, Sovyet döneminden beri Rusların kutuplardaki başarılarında önemli pay sahibidir. Hâlihazırda Rus donanmasında, Taymir, Vaygaç, Yamal ve 50 Let Pobedy nükleer buzkıranları görevdedir. Bunlardan ilk üçünün, eski olmaları sebebiyle 2020-2021 yılına kadar, kullanımlarının sonlandırılması düşünülmektedir. Yerlerine gelecek yeni buzkıranlar ise yapım aşamasındadır ve ilkinin, 2017 yılında faaliyete başlaması ve diğer ikisinin de, sırasıyla 2019 ve 2020’ye kadar göreve hazır hale gelmesi öngörülmektedir.¹⁹⁶

Dünyanın en büyük ve en güçlü nükleer buzkıranı olarak nitelendirilen “Arktika”, 2016 Haziran ayının başında suya indirildi ve yetkililer tarafından 2017’nin sonuna kadar, KDR’daki faaliyetler için hazır olacağı açıklandı.¹⁹⁷ Devlet şirketi Rosatomflot’un nükleer buzkıran filosuna katılacak olan LK-60 sınıfı buzkıranlardan Sibir 2019 ve Ural 2020 yılı sonuna kadar olmak üzere, en az iki geminin daha inşasının tamamlanması düşünülmektedir. Bunlara ek olarak, “dünyanın en güçlü dizel buzkıranı” olarak tanıtılan LK-25 serisi buzkıranlardan ilki “Viktor Çernomırdin” ve

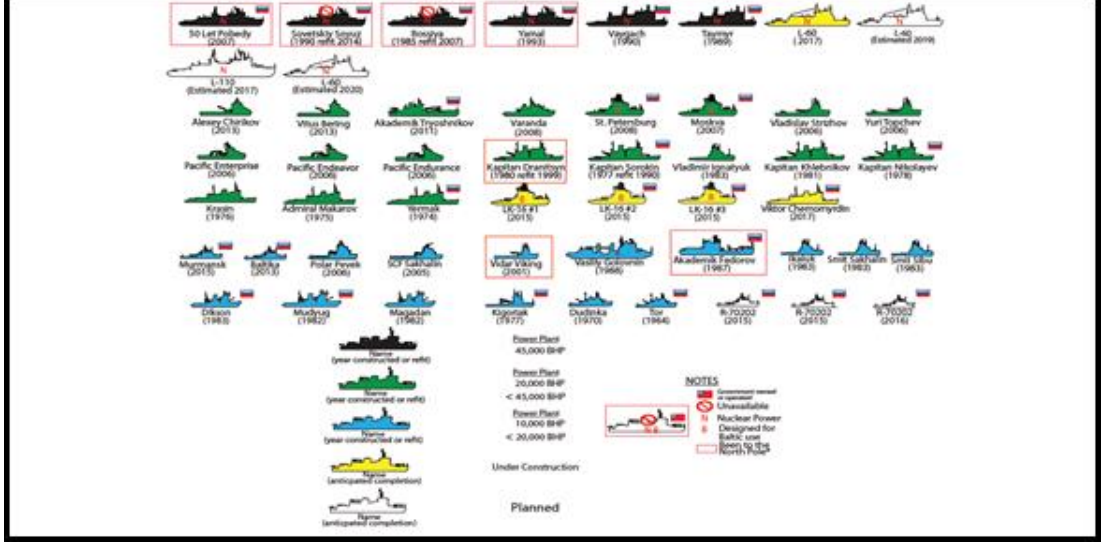
¹⁹⁵ Atle Staalesen, “Navy fills up with new ships”, **The Independent Barents Observer**, December 28, 2015, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/security/2015/12/navy-fills-new-ships>, 28 Aralık 2015.

¹⁹⁶ Klimento, **a.g.e.**, p. 24; “Russian Federation Marine Doctrine”, July 26, 2015, Baltiisk, (Çevrimiçi) <http://www.en.kremlin.ru/d/50060>, 9 Ağustos 2015; Atle Staalesen, “Future of icebreaker fleet on President’s table”, **The Independent Barents Observer**, July 4, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/arctic/2016/07/future-icebreaker-fleet-governments-table>, 5 Temmuz 2016.

¹⁹⁷ Trude Pettersen, “Arktika to be launched in May”, **The Independent Barents Observer**, February 25, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/arctic/2016/02/arktika-be-launched-may>, 28 Eylül 2016; Atle Staalesen, “World’s biggest icebreaker on the water”, **The Independent Barents Observer**, June 16, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/arctic-industry/2016/06/worlds-biggest-icebreaker-water>, 28 Eylül 2016.

Savunma Bakanlığı'nın "Proje 21180" kapsamında inşa edilen buzkıranlar arasında bulunan "İlya Muromets" buzkıranı halen yapım aşamasındadır. Bunlardan İlya Muromets'in, 2017 yılında hazır olması planlanmaktadır.¹⁹⁸

Şekil 1: Rus Donanması'ndaki Buzkıranlar

Kaynak: <http://www.uscg.mil/hq/cg5/cg552/ice.asp>.

Rus donanmasının, Arktika'daki bir diğer unsuru ise denizaltılardır. Kanada Operasyonel Araştırma ve Analiz Merkezi'nden Michael L. Roi'nin belirttiğine göre, stratejik nükleer caydırıcılığının korunması, Rusya'nın en önemli önceliğidir. Bu doğrultuda Rus karar vericiler, nükleer denizaltılara ve denizaltına yerleştirilen silahlara olan yatırımların sürdürülmesiyle korunan nükleer caydırıcılığın, hem Rusya'nın korunmasını hem de büyük güç konumunu sürdürmesini sağladığına inanmaktadır.¹⁹⁹ Kuzey Donanması'na ait nükleer denizaltılar, her biri çeşitli alt birliklere sahip iki bölüğe ayrıldılar. Söz konusu denizaltı bölükleri, karargâhları

¹⁹⁸ Atle Staalesen, "These are Russia's new icebreakers", **The Independent Barents Observer**, December 1, 2015, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/2015/12/these-are-russias-new-icebreakers>, 2 Aralık 2015.

¹⁹⁹ Michael L. Roi, "Russia: The Greatest Arctic Power?", **Journal of Slavic Military Studies**, Vol. XXIII, No. 24, 2010, p. 565.

Gaciyevoda ve yeni yapıda “denizaltı kuvvetleri” adıyla olacak şekilde birleştirildiler.²⁰⁰

Hâlihazırda Rusya'nın, 6'şar adet faal Delta III ve Delta IV stratejik denizaltısı bulunmaktadır ve Delta IV denizaltıları için, 2007'de hizmete giren yeni bir sonar sistemi ile yeni Sineva kıtalararası balistik füzeyi içeren yenileme çalışmaları yapılacaktır. Bir başka Rus stratejik denizaltı sınıfı olan Tayfun'un ise, uzun menzilli seyir füzeleriyle yeniden donatılmasına karar verilmiştir. Hâlihazırda, sadece 1 adet Tayfun sınıfı stratejik denizaltı (Dmitri Donskoy) yenilenerek, Kuzey Donanması'na katılmıştır. Rus yetkililer, Tayfun sınıfı denizaltıların gelecekte yeni Borey sınıfı 4'üncü nesil nükleer denizaltılarla değiştirilmesini planlamaktadır. Savunma Bakanlığı'nın yaptığı planlamaya göre, Kuzey ve Pasifik Donanmaları için 4'er adet yapılması düşünülen Borey sınıfı denizaltıların, 2020 yılına kadar tamamlanması gerekmektedir.²⁰¹ Bunlardan ilki olan Yuri Dolgoruki, Kuzey Donanması'na 2013 yılında katıldı. Rusya ayrıca, en yeni nükleer saldırı denizaltıları olan Yasen sınıfından 8 adet inşa etmeyi planlamaktadır ve bu denizaltılardan ilki olan Severodvinsk, Kuzey Donanması ile 2013 yılında hizmete başlamıştır.²⁰² Yasen sınıfının en son açıklanan denizaltı gemisi ise Perm oldu. Rus teçhizatıyla inşa edilecek ilk denizaltı olan Perm'in, 2022 yılında göreve başlaması planlanmaktadır. Aynı sınıftan olan ve şu anda yapım aşamasında olan diğer 4 denizaltı ise şunlardır: Arhangelsk, Kazan, Krasnoyarsk, ve Novosibirsk.²⁰³

2015 yılından itibaren, Kuzey Donanması bünyesine 9 adet nükleer balistik füze taşıyan denizaltı (SSBN), 4 adet nükleer güçle çalışan güdümlü füzeli denizaltı

²⁰⁰ Kristian Åtland, “Russia’s Armed Forces...”, p. 278.

²⁰¹ Heininen vd., **a.g.e.**, pp. 81-82.

²⁰² Klimenko, **a.g.e.**, p. 20.

²⁰³ Thomas Nilsen, “Russia starts construction of 6th Yassen-class nuclear sub”, **The Independent Barents Observer**, July 29, 2016, (Çevrimiçi) <http://thebarentsobserver.com/security/2016/07/russia-starts-construction-6th-yasen-class-nuclear-sub>, 4 Ağustos 2016.

(SSGN), 13 nükleer saldırı denizaltısı (SSN) ve 7 adet dizel elektrikli denizaltı (SSK) katılması planlanmaktadır. Orduyu Yenileme Devlet Programı'na göre birinci öncelik, SSBN filosunun yenilenmesinin 2020 yılına kadar tamamlanmasıdır. Hâlihazırda, Rus SSBN filosunun omurgasını, 1985-1992 yılları arasında yapılan 667BDRM Delta IV sınıfı denizaltılar oluşturmakta ve 2007 yılından itibaren, bu gemiler için tasarlanmış olan R-29RMU/RSM-54 Sineva balistik füzeleriyle yenilenmektedir.²⁰⁴

Rus Deniz Kuvvetleri'nin, Arktika'daki tamamlayıcı unsurlarından biri de, Sahil Güvenlik'tir. Rus Sahil Güvenliği, Rus deniz kıyıları ve MEB kapsamında, dünyadaki pek çok ülkede olduğu gibi deniz faaliyetlerinin denetlenmesinden ve ulusal yasaların yürütülmesinden sorumludur.²⁰⁵ Ancak, bu sorumluluk çerçevesi yakın dönemde genişletilmiştir. FSB Sınır Koruma Hizmeti Başkan Yardımcısı ve Sahil Güvenlik Bölümü Başkanı Yuriy Alekseyev'in belirttiği üzere, Rus Sahil Güvenliği'nin birincil öncelikleri arasında, petrol ve gaz altyapısının güvenliği başta olmak üzere güvenlik temini, KDR'yi kullanan gemilerin takibi, Arktika denizlerindeki canlı kaynakların korunması ve sınır aşan örgütlü suçla mücadele de bulunmaktadır. Hatta bunun için, Federal Güvenlik Hizmeti (FSB), biri, RF Arktikası'nın Batı bölgeleri için Murmansk'ta; diğeri, RF Arktikası'nın doğu bölgeleri için Petropavlovsk-Kamçatski'de olmak üzere, iki yeni sınır güvenlik komutanlığı kurmuştur. Keza, 2009 yılında, Franz Josef Takımadaları'ndaki Nagurskoye Üssü'nde, bir sınır denetim tesisi kuruldu. Bunun yanında, 2008 yılında KDR'de devriye faaliyetlerine başlayan Rus Sahil Güvenliği, Arktika'daki kabiliyetlerini de artırmaya çalışmaktadır. Proje-22100 Okean devriye gemileri sınıfından, Polyarnaya Zvezda (Kutup Yıldızı), bu doğrultuda gerçekleştirilen projeler arasındadır. Ayrıca, Dudinka, Naryan-Mar, Arhangelsk ve Murmansk'ta inşa edilen arama ve kurtarma merkezleri; Dikson ve Murmansk'taki iki

²⁰⁴ Klimenko, **a.g.e.**, p. 19.

²⁰⁵ Antrim, **a.g.e.**, pp. 20-21.

deniz kurtarma eşgüdüm merkezi; Arhangelsk, Pevek ve Tiksi’de deniz kurtarma alt merkezleri ve Dikson, Tiksi, Pevek ve Providenya’da bulunan kurtarma faaliyetleri ve petrol sızıntılarını temizleme donanımları için kurulan merkezler, Rus Sahil Güvenliği’ne son yıllarda yapılan önemli yatırımlar olarak dikkat çekmektedir.²⁰⁶

5.3.3.2. Hava Kuvvetleri

Rusya’nın Arktika’daki sınırlarının, bölgedeki sivil ve askeri faaliyetlerinin güvenliğini sağlayan unsurlardan biri de Rus hava kuvvetleridir. Sovyetler Birliği döneminde Rusya, Arktika’daki keşiflerde ve bölge güvenliğinin sağlanmasında hava kuvvetlerinin kullanılmasına öncülük etmiştir. Dolayısıyla, o günden bugüne, bölgeye olan stratejik bakış çerçevesinde Arktika’daki Rus hava kuvvetlerine önemli yatırımlar yapılmıştır. Ancak, Sovyetler’in dağılmasıyla Arktika’daki Rus hava faaliyetleri de belirgin düşüş göstermiş ve Rus stratejik bombardıman uçakları, Soğuk Savaş sonrası ilk defa 2007 yılında Arktika üzerinde uçuş gerçekleştirebilmiştir.

Arktika’daki Rus hava güvenliği ihtiyacı, esas itibariyle Kuzey ve Pasifik donanmalarının hava kuvvetlerince sağlanmaktadır. Söz konusu uçakların büyük bölümü, Rusya’nın Arktika sınırları dışında faaliyet göstermek için elverişli değildir ancak her iki donanma bünyesindeki Tu-142 anti-denizaltı savaş uçakları ve Il-38 deniz devriye uçakları, uzun mesafeli uçuşlar yapabilmektedir. Bunun yanında, Arktika’daki Rus hava kuvvetleri, üsler bakımından bölgedeki pek çok adaya yayılmış durumdadır. Barents ve Kara Denizlerindeki Novaya Zemlya, Franz Josef Takımadaları; Doğu Sibirya ve Laptev denizleri sınırları içerisindeki Yeni Sibirya Adaları; Çukçi ve Doğu Sibirya denizlerindeki Vrangal Adası ve Vrangal Adası’nın güneyindeki Şmit Burnu, söz konusu üsler arasındadır. Bu üslerdeki kuvvetler, “ortak

²⁰⁶ Klimenko, **a.g.e.**, p. 24; Alexander Sergunin, Valery Konyshov, “Russian Military Activities in the Arctic: Myths & Realities”, **Arctic Yearbook 2015**, Ed. Lassi Heininen, Heather Exner-Pirot, Joel Plouffe, Akureyri, Iceland: Northern Research Forum, p. 406.

görev gücü” adı altında birleştirilerek 2014 yılı Ekim ayında faaliyetlerine başladı. Söz konusu birlikler, RS-26 Rubej kıyı füze sistemleri, yüzeyden havaya füzeler ve Pantsir-S1 hava savunma sistemi ile donatılmıştır. 2014 yılında, Rusya Savunma Bakanlığı Ulusal Savunma Yönetimi Merkezi Başkanı Yüzbaşı General Miheil Mizintsev, toplam 13 hava sahası, 1 hava kuvvetleri atış alanı ve 10 radar alanı ve komuta merkezinin kurulacağını açıklamıştı. Ayrıca, Hava Savunma Kuvvetleri Başkomutan Yardımcısı Tümgeneral Kirill Makarov, Arktika’daki Rus hava üslerinde MiG-31 savaş uçaklarının görevlendirileceğini belirtti.²⁰⁷

Rusya’nın Arktika’daki uçak filosuna bakıldığında, pek çok orta ve uzun menzilli eski uçak göze çarpmaktadır. Bunlar arasında, 1950 yılında tasarlanmış ancak halen Rus stratejik askeri uçaklarının ana unsurunu oluşturan 63 adet turbo tahrikli Tu-95MS; 18 adet uzun menzilli Tu-160 Blackjack bombardıman uçağı; 80 adet Tu-22M Backfire orta menzilli bombardıman uçakları bulunmaktadır. Rus uzmanların belirttiğine göre, adı geçen son iki uçak modeline yakın geçmişte uçuş gizliliği sağlamak için elektronik donanımlar eklenmişse de, söz konusu uçaklar yüksek irtifada rahatlıkla tespit edilebilmektedirler. Rusya, bahsi geçen filoyu yenilemek için 2009 yılında Tu-95MS, Tu-160 ve Tu-22M’in yerine geçecek yeni bombardıman uçakları olan PAK-DA’nın (Perspektivnyy Aviatsionnyy Kompleks Dal’ney Aviatsii – Uzun Menzilli Askeri Uçaklar için İleriye Dönük Havacılık Kompleksi) geliştirilmesi amacıyla Tupolev şirketine sözleşme imtiyazı vermişti. İlk örneğin 2020 yılında havalanması ve 2025-2030 yıllarında hizmete girmesi beklenmekteydi. Ancak, Kremlin yönetimi, Rusya’nın Kırım’ı işgali sonrası Batılı ülkelerin yaptırımlarının Rus ekonomisine olumsuz etkileri sebebiyle projeyi geri çekti ve yerine, Tu-160 nükleer bombardıman uçaklarının yenilenmiş halini üretmeye karar verdi. Savunma

²⁰⁷ Klimenko, **a.g.e.**, pp. 21-22.

Bakan Yardımcısı Yuri Borisov, Tu-160'ın yeni sürümü olan Tu-160M2'nin seri üretimine 2023 yılından itibaren başlanacağını açıkladı.²⁰⁸

Yakın dönemde, Arktika'daki Rus hava kuvvetleri bakımından meydana gelen gelişmelere bakıldığında, bir Rus savunma şirketinin Arktika için geliştirmekte olduğu denetim sistemi ağı dikkati çekmektedir. 2025 yılına kadar hizmete başlaması düşünülen bu sistemin, ulaşım ve iletişim araçlarıyla birbirine bağlanmış insansız hava araçları, uzay ve sualtı uydularını kapsayacağı, böylece Rus silahlı kuvvetlerinin karada, havada, su üstünde ve su altında olan biten her şeyi izlemesinin mümkün hale geleceği belirtilmiştir.²⁰⁹ Ayrıca, yakın dönemde ortaya atılan ilginç bir proje, Rusya'nın, mali sıkıntılar karşısında "hesaplı" fikirler üretmeye çalıştığını göstermektedir. Söz konusu projeye göre, Rusya, KDR etrafında zeplinleri kullanabilir. Tasarıyı geliştirenler, zeplinlerin yapımının ucuz olması ve uzun mesafeler boyunca çalışabildikleri için tercih edilebileceğini belirtmektedirler.²¹⁰

5.3.3.3. Kara Kuvvetleri

Rus kara kuvvetleri, bahsi geçen diğer kuvvetlere nazaran Arktika'daki etkinliği daha sınırlı olan fakat Rusya'nın Arktika'daki askeri stratejilerine bağlı olarak, diğer

²⁰⁸ Valery Konyshov, Alexander Sergunin, "Is Russia a Revisionist Military Power in the Arctic?", **Defense & Security Analysis**, Vol. XXX, No. 4, 2014, pp. 329-330; Jeremy Bender, "Russia may have to scrap its plans to build a fifth-generation stealth bomber", **Business Insider**, July 23, 2015, (Çevrimiçi) <http://www.businessinsider.com/russian-pak-da-bomber-facing-major-problems-2015-7>, 29 Aralık 2015.

²⁰⁹ "Drones & satellites: Russia to create Arctic complex monitoring system by 2025", **Russia Today**, 7 August 2015, (Çevrimiçi), <http://www.rt.com/news/311868-russia-arctic-system-control/>, 15 Ağustos 2015.

²¹⁰ Atle Staalesen, "With airships between Europe and Asia across Russian Arctic", **The Independent Barents Observer**, August 12, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/arctic/2016/08/airships-between-europe-and-asia-across-russian-arctic>, 12 Ağustos 2016.

kuvvetlerle birlikte kabiliyetleri artırılmaya çalışılan bir unsurdur. Bölgedeki Rus kara kuvvetlerine bakıldığında, Norveç sınırı yakınlarındaki Peçenga'da 200'üncü Bağımsız Motorize Piyade Tugayı, Kamenka'da da bir motorize piyade tugayı olan 138'inci Muhafız Alayı bulunmaktadır. Bunların dışında, Rusya'nın değişik yerlerinde bulunan piyade, hava piyade ve özel kuvvetler birlikleri, ihtiyaç halinde bölgeye sevk edilme ihtimaline bağlı olarak sık sık Arktika'da tatbikatlar yapmaktadırlar.²¹¹

Rusya'nın son yıllarda Arktika'daki etkinliğine bakılacak olursa, 2012 yılında Rus deniz kuvvetleri tarihinde ilk defa Kotelnıy adasına deniz piyadelerini çıkartmıştır. 2013'te, Novosibirsk adalarına hava alanı yenilemesi için gerekli teknik malzemeleri bir grup gemi ile ulaştırılmış ve son olarak, 2014'te Rus Kuzey Donanması'nın, taktik grubu Novosibirsk adalarına yerleştirilerek daimi olarak burada konuşlandırılmıştır.²¹² Novaya Zemlya'da ise Arktika takımadalarında konuşlanan ilk tam donanımlı piyade birliği faaliyet göstermeye başladı. Söz konusu birlik, yenilenmiş S-300 ve mobil füze sistemiyle donatılmıştır.²¹³ Keza, tıpkı diğer kuvvetlerde olduğu gibi, Arktika'daki Rus kara kuvvetlerinde de, son yıllarda birçok yenilik görülmektedir. 200'üncü Bağımsız Motorize Piyade Tugayı ve 61'nci Bağımsız Donanma Piyade Alayı'na ek olarak, iki yeni tugay oluşturulmaktadır. Bunlardan ilki olan 80'inci Bağımsız Motorize Piyade Tugayı, Ocak 2015'te Fin-Rus sınırı yakınlarındaki Alakurtti'de kurulmuştur ve 3600 askerden oluşmaktadır. Bir diğer tugayın, 2016 sonuna kadar Yamal Yarımadası'nda kurulması beklenmektedir.²¹⁴

²¹¹ Kristian Åtland, "Russia's Armed Forces...", p. 280.

²¹² "Arktika'da Rus Kuzey filosunun üssü olacak", **Rusya'nın Sesi Radyosu**, 10 Eylül 2014, (Çevrimiçi) http://turkish.ruvr.ru/2014_09_10/arktikada-rus-kuzey-filosunun-ussu-olacak/, 10 Eylül 2014.

²¹³ Atle Staalesen, "Russia deploys S-300 in Novaya Zemlya", **The Independent Barents Observer**, December 9, 2015, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/security/2015/12/russia-deploys-s-300-novaya-zemlya>, 13 Aralık 2015.

²¹⁴ Klimenko, **a.g.e.**, p. 22.

Ordu kuvvetlerinin yanı sıra, Rus İstihbarat Teşkilatı FSB'ye bağlı Sınır Koruma Hizmeti, Arktika'daki Rusya sınırlarının güvenliğini sağlamaktadır. FSB'nin, Arktika Bölgesel Sınır Yönetimi karargâhları, Murmansk'ta bulunmaktadır. Norveç-Rusya denizcilik sınırından, Çukçi Denizi'ndeki Vrangel Adası'na kadar, Rusya'nın denizcilik sınırlarının tümü, FSB'nin sorumluluk alanı kapsamındadır. 1994 yılında kurulan ve sahil güvenlik işlevi de bulunan Sınır Koruma Hizmeti'nin amacı, gemilerin seyri ve yasadışı balıkçılığı denetlemektir. 2004-2005 yılları arasında yeniden yapılandırılan birimin, Franz Josef Takımadaları, Novaya Zemlya ve Severnaya Zemlya başta olmak üzere, Rusya'nın kuzeyi boyunca birçok noktada merkezi ve korvet çapındaki devriye gemileri ile deniz devriye uçakları bulunmaktadır. Bu sayede bölge, havadan ve Kuzey Doğu Sınır Koruma Dairesi tarafından da karadan ve denizden gözlenmektedir.²¹⁵ Ağustos 2016 tarihi itibarıyla Moskova yönetimi, Sabetta'da yeni bir sınır güvenlik dairesi açan FSB idaresi altında, Rus karasuları, MEB ve kıta sahanlığında, terörle mücadele etmek amacıyla Murmansk, Kaspiisk, Yujno-Sahalinsk, Petropavlovsk-Kamçatka ve Sivastopol'da terörle mücadele merkezleri inşa etmeyi planlamaktadır.²¹⁶

5.3.4. Arktika Jeopolitiği Ekseninde Rusya Federasyonu'nun Arktika Siyaseti

Rusya'nın Arktika politikalarının yakın geçmişini anlayabilmek ve geleceğine dair sağlıklı çıkarımlar yapabilmek için bölgenin, Soğuk Savaş sonrasında Rusya için

²¹⁵ Kristian Åtland, "Russia's Armed Forces...", p. 280; Heininen vd., **a.g.e.**, p. 82.

²¹⁶ Atle Staalesen, "Terrorism is coming to Arctic, Putin fears", **The Independent Barents Observer**, December 29, 2015, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/security/2015/12/terrorism-coming-arctic-putin-fears>, 31 Aralık 2015; Atle Staalesen, "FSB opens new Arctic complex", **The Independent Barents Observer**, August 9, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/borderssecurity/2016/08/fsb-opens-new-arctic-complex>, 12 Ağustos 2016.

taşıdığı jeopolitik anlamı tarif etmek gerekmektedir. Çeşitli çevrelerce, “Soğuk Savaş sonrası Rusya’nın en etkili düşünürü” olarak adlandırılan Aleksandr Dugin, “tarihin jeopolitik eksenini” olarak adlandırdığı Rusya’nın, küresel jeopolitik konumunu teyit etmek açısından Arktika’nın büyük önem taşıdığını düşünmektedir. Rusya’yı, ABD’nin başını çektiği “deniz gücüne/Atlantikçiliğe” karşı bir “kara gücü/Avrasyacılık” olarak tanımlayan Dugin, Arktika’yı ve genel olarak Rusya’nın Kuzey topraklarını, bu ikili jeopolitik mücadelede “stratejik tamamlayıcı” olarak nitelendirmektedir. Bu bakımdan Dugin’in gözünde Arktika, Rusya için hayati önem taşımanın da ötesinde, “Rusya’nın kaderidir”.²¹⁷ Bu bağlamda George Washington Üniversitesi’nden Marlene Laruelle, özellikle 2000’li yıllarla birlikte, çoğu Rus milliyetçisi hareket içerisinde Arktika’nın, ülkenin yapıtaşı unsurlarından biri olarak görülmeye başladığını ifade etmektedir. Bu hareketlerden bazıları, Rusya’nın “büyük güç” konumunun yeniden canlandırılmasında Arktika’yı çok önemli bir unsur olarak tanımlayarak, bölgeyle ilgili tasavvurlarında Batı ile ama özellikle ABD ile jeopolitik rekabete odaklanmaktadır. Bir diğer yorumda ise Laruelle, Rus kimliğinin inşasında, Arktika’nın rolünün daha manevi bir bakışla değerlendirildiğini kaydetmektedir. Sonuçta, her iki bakış açısında da Arktika, Rusya için bir “son şans” ve “tarihten öç almanın” muhtemel bir biçimini temsil etmektedir.²¹⁸

Bir diğer yorum olarak, Arktika’yı, “21. yy’ın jeopolitik eksenini” olarak nitelendiren Okyanuslar İçin Hukukun Üstünlüğü Komitesi Direktörü Caitlyn Antrim’e göre, jeopolitik teorilerde “kalpgâh” olarak adlandırılan Rusya, yenilenmiş bir kalpgâh olmanın yanında Arktika kıyısı ve su havzası yoluyla da bir “deniz devleti” portresi çizmektedir.²¹⁹

²¹⁷ Aleksandr Dugin, **Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım**, 7. bs., Çev. Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları, 2010, ss. 153-154.

²¹⁸ Marlene Laruelle, “Larger, Higher, Farther North... Geographical Metanarratives of the Nation in Russia”, **Eurasian Geography and Economics**, Vol. LIII, No. 5, 2012, p. 567.

²¹⁹ Antrim, **a.g.e.**, p. 32.

Rus yönetici seçkinlerin ve kamuoyunun, Arktika'ya ilişkin söylemlerini inceleyen bir çalışmaya göre,²²⁰ ele alınan zaman aralığındaki (Mayıs 2008 - Haziran 2011) medya yayınları, Arktika'yı çatışmadan çok bir işbirliği bölgesi olarak göstermiştir. Söz konusu tarih itibariyle, Amerikan-Rus ilişkilerinde “reset” döneminin yaşandığı da hatırlanacak olursa, çalışma, Rus aktörlerin bölgeyi algılayışında çatışmanın baskın bir unsur olmadığını saptamıştır. Ayrıca, çalışma şunu da gösteriyor ki, Rusya, sadece Arktika'nın tartışmalı alanları üzerinde hak iddiası ya da egemenlikle ilgilenmemekte; aynı zamanda, Rusya'nın Kuzey bölgelerinin idaresine de aynı ölçüde çaba sarf etmektedir. Çalışmada öne çıkan bulgulardan biri de, Arktika'nın yönetişimi konusundadır. Buna göre Rusya, coğrafi yakınlık, bundan doğan bilgi birikimi ve uluslararası egemenlik teamüllerinin, Arktika devletlerini diğerlerinden ayıran anahtar etkenler olduğu kanaatindedir. Bu doğrultuda, Rus dışişleri çevresinin, Rusya'nın ulusal çıkarlarının gerçekleştirilmesi noktasında uluslararası işbirliğini öne çıkarttığı, diğer Rus siyasi çevrelerininse, bu konuda daha kuşkucu olduğu saptanmıştır.

Rusya hükümetinin, Arktika'ya ilişkin yurtiçi ve yurtdışı söylemlerini inceleyen bir başka çalışmada ise,²²¹ hükümet, yurtiçinde Arktika'nın, Rusya için sahip olduğu stratejik önemine vurgu yapmaktadır. Bu söyleme göre, Rusya'nın coğrafi konumu ve bölgedeki tarihi başarıları, bölgenin başat gücü olması için ona doğal bir avantaj sağlamaktadır ve Rusya'nın stratejik hedefi, bu statüyü korumak ve hatta daha ileri taşımaktır. Söz konusu söylem analizinde, “Arktika'yı Rusya'nın Yapmak” gibi söylemlerin uluslararası işbirliği düşüncesiyle tezatlık oluşturmasına karşın, hedef kitlesinin ulusal kamuoyu olduğu ve milli gururu okşamak gibi işlevlerinin olduğu

²²⁰ Elana Wilson Rowe, Helge Blakkisrud, “A New Kind of Arctic Power? Russia's Policy Discourses and Diplomatic Practices in the Circumpolar North”, **Geopolitics**, Vol. XIX, No. 1, 2014, pp. 73-77.

²²¹ Ieva Berzina, “Foreign & Domestic Discourse on the Russian Arctic”, **Arctic Yearbook 2015**, Ed. Lassi Heininen, Heather Exner-Pirot, Joel Plouffe, Akureyri, Iceland: Northern Research Forum, pp. 290-291.

görülmektedir. Çalışmada, Rus karar vericilerin yurtdışı söylemlerinde işbirliğinin öne çıktığı saptanmıştır. Nitekim Ağustos 2016’da, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, “Arktika’da, askeri bloklar arası jeopolitik oyunların, kapalı kapılar ardında yapılan anlaşmaların ya da nüfuz alanı mücadelelerinin yeri olmadığını ve bu bakımdan, Arktika’nın açık ve eşit düzeyde bir diyalog bölgesi olması gerektiğini” söyledi.²²² Buna karşılık bazı Batılı ülkelerin, Arktika’daki Rus askeri faaliyetlerini örnek göstererek Rusya’nın bu tutumunu, onun gerçek niyetlerini gizlemek için kullanması olarak yorumladığını, Rusya’nın ise, bu faaliyetlerinin bir stratejik caydırıcılık unsuru olduğunu, bunun hem Arktika’daki işbirliğinde karşılıklı bağımlılığı pekiştirici hem de meşru zeminde işbirliği için bir gereklilik olarak gördüğü belirtilmektedir.

Bu noktada Rusya’nın, Arktika’daki politikalarını oluşturan aktörlere bakıldığında, 2015 yılında kurulan “Arktika’nın Geliştirilmesi için Devlet Kurulu” dikkati çekmektedir. Kurulun bünyesinde şu üyeler yer almaktadır: Bakanlık düzeyinde, Enerji Bakanlığı, İktisadi Kalkınma Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ile Tabii Kaynaklar ve Çevre Bakanlığı; federal ajanslardan Devlet Sınır Altyapısını Geliştirme Federal Ajansı; Rusya Meclisi üst kanadı olan Federasyon Konseyi; Gazprom, Lukoil ve Rosneft gibi enerji şirketleri; eyaletler, otonom bölgeler ve cumhuriyetlerden oluşan federal birimler; kamusal örgütlerden Kutup Araştırmacıları Derneği.²²³ Kurulun katılımcılarından anlaşıldığı üzere, Rusya, Arktika’daki politikalarının sağlıklı bir biçimde tespiti ve yürütülmesi için ulusal güvenlikten toplumsal sorunların çözümüne, iktisadi gelişimden devlet yürütme organlarının, diğer oluşumlarla birlikte çalışmasına kadar kapsayan önemli bir yapı oluşturmuştur.

Bu doğrultuda Rusya’nın, belirtilen çıkarları ve hedeflerinin gerçekleştirilmesini etkileyen ilk ve en önemli etken ise, kıyıdaş devletler arasında yaşanan sınır anlaşmazlıkları bilhassa kıta sahanlığı dış sınırlarının belirlenmesi sorunudur.

²²² “Putin: Arctic must be free of geopolitical games”, **The Arctic**, 30 August 2016, (Çevrimiçi) <http://arctic.ru/international/20160830/430025.html>, 30 Ağustos 2016.

²²³ Klimentko, **a.g.e.**, p. 4.

5.3.4.1. Arktika Deniz Sınırlarının Belirlenmesi Sorunu ve Rusya'nın Tutumu

Arktika Okyanusu'na kıyısı olan devletler arasındaki en temel mesele, Arktika'daki deniz sınırlarının, kıta sahanlıkları ötesine uzanan deniz alanlarının belirlenmesidir. BMDHS'nin 76'ncı maddesine göre²²⁴, kıyıdaş devletler, kendi kıtasal uzantıları olduğunu bilimsel olarak kanıtlamaları halinde, deniz sınırlarını, 200 deniz mili MEB'lerinin ötesine (350 deniz miline kadar) uzatabilmektedirler. Ancak sözleşmede, söz konusu sınırlara karşılık gelen yahut ötesine uzanan bölgelerde sınırların hangi ilkeler doğrultusunda belirleneceği tam olarak açıklanmadığından, Arktika Beşlisi devletler arasında ihtilaflar doğurmuştur. Bu bakımdan, meselenin Rusya boyutunu daha iyi anlayabilmek için, Rusya'nın geçmişten bugüne Arktika sınırlarının çizimine dair eylemlerine değinmek gerekir.

1616 yılının başlarında Çar I. Mihail'in (1613 – 1645), Kara Denizi'nde yabancı gemilerin ticari seyrüseferini yasaklayan bir ferman yayınlamasının ardından, 300 yılı aşkın bir süreçte yabancı devletler, Kara Denizi'nin sadece Ruslar tarafından kullanılmasına karşı çıkmadılar ve bu sebeple, 19. yy'a gelindiğinde dönemin Rus hukukçuları, Kara Denizi'nin Rusya'ya ait olduğu sonucuna vardılar.²²⁵ Takvimler, 20 Eylül 1916 tarihini gösterdiğinde ise Rusya Hükümeti, Bennets, Genrietty, Janetty, Kolguyev, Novaya Zemlya, Novosibirsk, Vaygaç, Vrangell ve diğer yerlerin "imparatorluk sınırları içerisinde yer aldığı pek çok ülke tarafından tanınmış" olduğu gerekçesiyle, Rusya'ya ait olduğunu açıklayan bir nota yayınladı. Devrimden sonra, 4 Kasım 1924 tarihli Sovyet Hükümeti Memorandumu, bu notayı teyit etti ve

²²⁴ **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, Ankara, 5 Nisan 2001, (Çevrimiçi) <http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf>, 2 Mayıs 2015.

²²⁵ D.E. Bierman, "Soviet Territorial Claims in the Arctic and Their Economic and Political Implications", **Soviet Geography**, Vol. XIX, No. 7, 1978, p. 492.

1926 yılında da, SSCB Merkez Yürütme Komitesi'nin "Arktika Okyanusu'ndaki SSCB Sınırları, Toprakları ve Adalarının İlanına İlişkin" Kararı, Spitsbergen Takımadası'nın doğu adaları hariç, 32°4'35'' Doğu ve 168°49'30" Batı arasında bir mıntıka şeklinde coğrafi Arktika alanı ilan etti. Bu girişimler, 1968 yılında "SSCB Kıta Sahaneliği Sınırlarına İlişkin SSCB Yüksek Sovyet Yönetim Kurulu Kararnamesi" ve 1982 tarihli "Devlet Sınırlarına İlişkin SSCB Kanunu" ile pekiştirildi.²²⁶

Rusya'nın, Arktika'ya yönelik yakın dönemdeki hak iddiaları konusunda, ilk olarak 20 Aralık 2001 tarihinde CLCS'ye yaptığı başvuru öne çıkmaktadır. Söz konusu başvurunun dikkat çekici özelliği, Arktika ülkeleri arasında BM Komisyonu'na Arktika'ya yönelik toprak talebiyle gelen ilk başvuru olmasıdır. Rusya söz konusu başvurusunda, BMDHS'nin kıta sahanlığı ve kıta sahanlığı üzerinde sahildevletlerin haklarına ilişkin 76'ncı ve 77'nci maddelerini gerekçe göstererek, Lomonosov ve Alfa-Mendeleyev Sıradağları'nın, Sibirya kıta sahanlığının bir uzantısı olduğunu, bundan dolayı Merkezi Arktika Okyanusu mıntıkalarıyla, Barents Denizi, Bering Denizi ve Ohotsk Denizi mıntıklarının, kendi yetki alanı içerisinde olduğunu iddia etti. Komisyon, 2002 yılında yaptığı değerlendirmede, söz konusu sunumun sadece derlenmiş ve ikincil verileri içerdiği gerekçesiyle yetersiz bularak reddetti ve ek çalışmalar talep etti. Bunun üzerine Rusya, Ohotsk Denizi ve Arktika Okyanusu'na ilişkin olmak üzere iki ayrı dosya gönderdi. Ohotsk Denizi'ne yönelik başvuru, Komisyon tarafından 2013 yılında alındı. Bu başvuruyu değerlendiren alt Komisyon, konu hakkında olumlu karara vardı.²²⁷

²²⁶ Zonn, **a.g.e.**, pp. 215-216.

²²⁷ "Announcement by the Russian Ministry of Foreign Affairs about the Russian Federation's Continental Shelf in the Arctic Ocean", 17 January 2014, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/80690, 11 Ağustos 2015; Heininen vd., **a.g.e.**, p. 64; Ekaterina Piskunova, "Russia in the Arctic: What's Lurking Behind the Flag?", **International Journal**, Autumn 2010, pp. 856-857.

Reddedilen ilk başvurunun ardından Rusya pes etmedi ve 2 Ağustos 2007’de, Rossiya nükleer buzkıranı ve araştırma gemisi Akademik Fyodorov’dan oluşan Rus keşif heyeti eşliğinde, Mir-1 ve Mir-2 adlı iki küçük derin su denizaltısını Kuzey Kutbu’nun soğuk sularına bıraktı. Rus araştırma ekibi, bu iki denizaltının yaklaşık 4300 metredeki deniz tabanına ulaşmasıyla yetinmedi, aynı zamanda bir titanyum çubuğa asılmış Rusya Federasyonu bayrağını da, okyanus tabanına dikti.²²⁸ Bu olay, Rusya tarafında “Arktika’ya geri dönüşün”, başta bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası kamuoyu nezdinde ise, Rusya’nın Arktika’daki faaliyetlerinin “tehlike” olarak algılanmasının yeni binyıldaki miladı oldu. Söz konusu sefer kapsamında yapılan araştırmalar da dâhil edilerek, 2009 yılında yapılan gözden geçirilmiş yeni başvuru, CLCS’nin onayından bir kez daha geçemedi. Komisyonadaki uzmanlar, ek sismik ve batimetrik incelemeler yapılmasında ısrarcı oldular.²²⁹

Rusya’nın, Arktika sınırlarıyla ilgili BM Komisyonu’na yapmış olduğu son başvuru ise, 3 Ağustos 2015 tarihinde olmuştur. Söz konusu başvuruda Rusya, Nansen ve Amundsen havzaları ile Gakkel sıradağlarını; Makarov Havzası, Lomonosov Sıradağı, Podvodnikov Havzası, Alfa-Mendeleyev Sıradağları, Mendeleyev ve Çukçi havzaları ile Çukçi Platosu’nun, BMDHS’nin ilgili hükümlerine uygun olarak, Rusya’nın kıtasal doğal uzantıları olduğunu iddia etmiştir.²³⁰ Eğer Rusya’nın bu son başvurusu kabul edilirse, ülkenin sınırı 1,2 milyon km² kadar daha genişleyecektir. Araştırmalara göre, söz konusu bölgede 594 petrol ve 159 gaz sahası ile 2 adet büyük

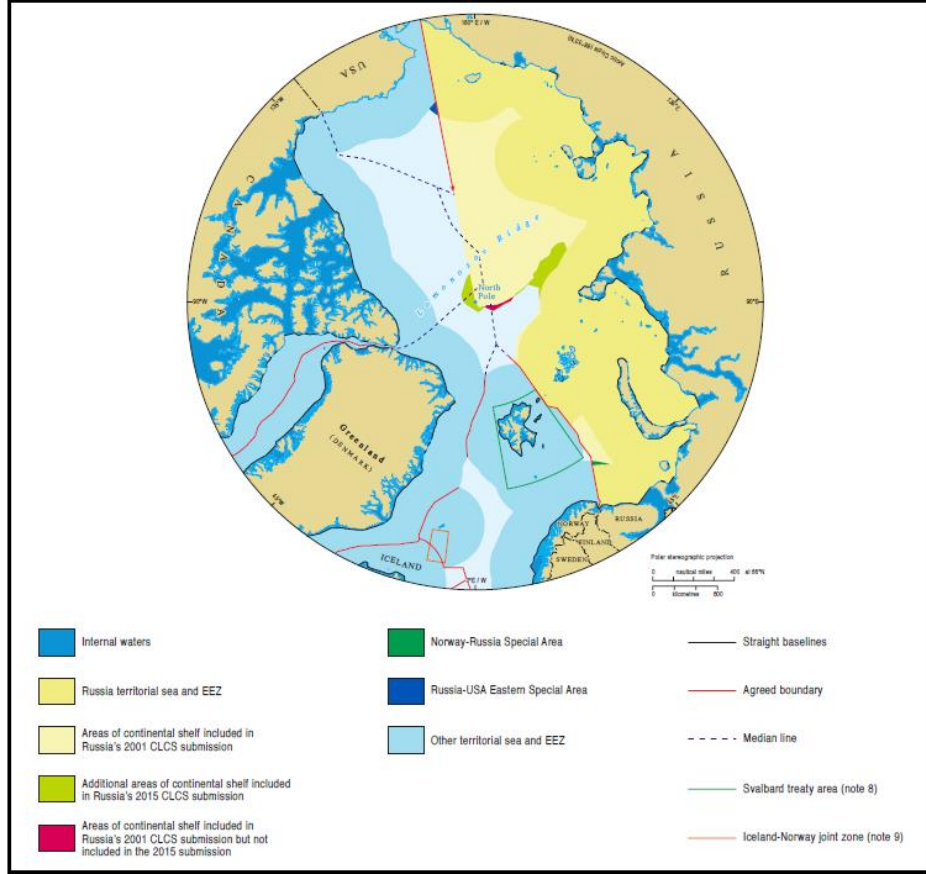
²²⁸ Pavel Baev, “Russia’s Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole”, **Occasional Paper**, The Jamestown Foundation, 26 October 2007, (Çevrimiçi) https://jamestown.org/wp-content/uploads/2007/10/Jamestown-BaevRussiaArctic_02.pdf, 30 Aralık 2014, pp. 4-5.

²²⁹ Piskunova, a.e.

²³⁰ **Partially Revised Submission of the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf in Respect of the Continental Shelf of the Russian Federation in the Arctic Ocean**, 3 August 2015, (Çevrimiçi) http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01_rev15/2015_08_03_Exec_Summary_English.pdf, 26 Ekim 2015.

nikel sahası ve 350'den fazla altın yatakları bulunmaktadır.²³¹ Komisyon'un, başvuruyu tam olarak değerlendirmesinin 3 yıla kadar sürebileceği belirtilmektedir.

Harita 11: Rusya'nın Sınır İddiaları

Kaynak: <http://www.durham.ac.uk/lbru>.

²³¹ Atle Staalesen, "Russia submits claim for North Pole", **Barents Observer**, August 4, 2015, (Çevrimiçi) <http://barentsobserver.com/en/arctic/2015/08/russia-submits-claim-north-pole-04-08>, 15 Ağustos 2015.

5.3.4.2. Rusya'nın Arktika Siyasetinde Kuzey Denizi Rotası'nın Önemi

Kuzey Denizi Rotası (KDR), Rusya'nın Arktika siyasetinin en önemli bileşenlerinden biridir. Sadece sınırların belirlenmesi konusunda değil, rotanın stratejik konumu dolayısıyla da, Rusya tarafından bölgedeki "ulaşım sisteminin omurgası" olarak nitelendirilmektedir.

KDR, Kara Denizi'ni, Laptev Denizi'nden Taymir Yarımadası ile ayıran bir deniz yolu işlevi görmektedir. Asya'nın en kuzey noktasında olan bu yol, Asya anakarasını Severnaya Zemlya adasından ayıran Vilkitski Boğazı ile bağlanmaktadır. KDR, Ob Nehri halici yakınındaki Novy Limanı yanında, Yenisey üzerindeki Dikson, Dudinka, İngarka ve Lena Nehri halicindeki Tiksi gibi limanlara erişim olanağı sağlamaktadır. Söz konusu limanların önemli özelliği, buzulların eriyerek en düşük seviyede olduğu yaz döneminde kıyı taşımacılığına elverişli olmasıdır.²³² KDR kapsamında başlıcaları Vilkitski, Şokalski, Dmitri Laptev ve Sannikov boğazları olan yaklaşık 60 boğaz ile Novaya Zemlya, Severnaya Zemlya ve Yeni Sibirya Adaları gibi takımadalar bulunmaktadır. Uzmanlar, KDR kapsamında iç sular, karasuları, bitişik sular, münhasır ekonomik bölge ve açık deniz gibi çeşitli hukuki statülere sahip çok sayıda suyunun bulunması sebebiyle yasal statüyü belirlemenin oldukça karmaşık bir konu olduğunu belirtmektedirler.²³³

Rusya tarafından, 2012 yılının Temmuz ayında çıkarılan KDR Kanunu'nda rotanın tanımı şöyle yapılmıştır:

"Kuzey Denizi Rotası, Rusya Federasyonu'nun kuzey kıyısına bitişik olan iç deniz suları, karasuları, bitişik bölge ve Rusya Federasyonu'nun münhasır ekonomi

²³² Antrim, **a.g.e.**, pp. 21-22.

²³³ Heininen vd., **a.g.e.**, p. 66.

bölgesi ve Doğu'da, Amerika Birleşik Devletleri ile deniz sınırını belirleyen hat ile ve Bering Boğazı'ndaki Dejnyov Burnu'nun paralel çizgisi ile; Batı'da, Novaya Zemlya takımadasına kadar Jelanye Burnu'nun meridyeni ile, Novaya Zemlya takımadasının doğu kıyı hattı ile ve Matoçkin Şar, Kara Geçitleri, Yugorski Şar Boğazları'nın batı sınırları ile sınırlanmış su alanını ifade etmektedir.”²³⁴

Bugün, özellikle Rus enerji şirketleri tarafından sıkça kullanılan KDR, Rusya'nın kuzeydeki yerleşim yerlerinin gıda, tüketim ve yakıt ürünleri ihtiyacının karşılanmasını da sağlamaktadır. Resmi olarak, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşünden hemen önce uluslararası kullanıma açılan rotanın kullanım kuralları, “1991 KDR Denizyollarında Seyrüsefer Düzenlemeleri”, “1995 KDR'de Seyrüsefer yapan Gemilerin Tasarımı”, “Teçhizat ve İkmali için Düzenlemeler”, “2012 KDR'ye İlişkin Federal Kanun” ve 2013 yılında Ulaştırma Bakanlığı'nın “KDR Üzerinden Seyrüsefer Kuralları” çerçevesinde oluşturulmuştur. Ek olarak Rusya, KDR'nin bir uluslararası taşımacılık güzergâhı olabilmesi için yakın dönemde Arktika'daki denizcilik altyapısının inşa ve yenileme çalışmalarına 21 milyar rublenin üzerinde kaynak ayırdı.²³⁵

Rusya tarafından KDR'nin, Barents, Peçora ve Kara denizlerindeki kaynakların ülke ekonomisine dâhil edilmesi, Rusya'nın Kuzey'de yaşayan halklarının toplumsal ve kültürel altyapısının oluşturulması ve bölge halkının ihtiyaçlarının karşılanması ile bölgedeki taşımacılık sisteminin geliştirilmesi gibi konulara çözüm sağlaması beklenmektedir.²³⁶ Ayrıca, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kuzey Denizi Rotası'nı “diğer geleneksel rotalarla hem fiyat hem güvenlik hem de kalite olarak rekabet edebilme gücüne sahip uluslararası bir su yolu” olabilecek, “küresel açıdan kilit

²³⁴ Lincoln E. Flake, “Forecasting Conflict in the Arctic: The Historical Context of Russia's Security Intentions”, *Journal of Slavic Military Studies*, Vol. XXVIII, No. 1, 2015, p. 95.

²³⁵ Heininen vd., **a.g.e.**, pp. 66-71.

²³⁶ Pavlov, Selin, **a.g.e.**, p. 61.

önem taşıyan bir taşımacılık rotası” olarak tarif etmektedir. Dolayısıyla, Rusya için, Kuzey Denizi Rotası stratejik bir öneme sahiptir.²³⁷

KDR, bahsi geçen özellikleri sebebiyle, başta Arktika ülkeleri arasında olmak üzere, yasal statüsü konusunda uyuşmazlık sebebi olmuştur. Rusya, KDR’yi kendi iç su yolu olarak tanımlamaktayken, ABD başta olmak üzere diğer pek çok ülke, KDR’nin uluslararası bir güzergâh olduğu kanaatindedir. Bu konuda Rusya’ya karşı çıkan ülkelerin amacı, söz konusu rotanın uluslararası su yolu olması halinde sahildar devletlerden izin almaksızın geçebilecek olmalarıdır. Bu durumu kendi lehine çevirmek için Moskova yönetimi, 2012’de çıkardığı kanunla, KDR’deki geçişler için sıkı bir zorunluluk listesi getirdi. Kanun kapsamında, rotayı kullanan gemiler için sigorta şartları, nakliye ücretleri, zorunlu ücretli kılavuzluk hizmeti ve yabancı gemilere Rus buzkıranlarının eşlik etmesini zorunlu kıldı. Ayrıca kanun kapsamında, buzkıran hizmetlerini yönetmek, telsiz iletişimi ve hidrografik bilgi sağlamak ve arama-kurtarma çalışmalarını düzenlemek için “Kuzey Denizi Rotası İdaresi” kuruldu.²³⁸

KDR ile ilgili uyuşmazlık, bölgedeki uyuşmazlıkların sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Esasen, bölge ülkeleri arasındaki farklılıkların can alıcı olanı, önceki bölümde ifade edildiği gibi, Arktika’daki sınırların belirlenmesine ilişkindir. Rusya’nın, Arktika’da hâlihazırda devam eden sınır sorunları şöyledir:

Danimarka ile- Amundsen Havzası, Lomonosov Sıradağı, Makarov ve Podvodnikov havzaları;

Kanada ile- Makarov Havzası ve Mendeleyev Sıradağı.

Dolayısıyla, Rusya’nın gerek Arktika ülkeleriyle (ABD, Norveç, Danimarka, Kanada) gerekse Arktika dışındaki bazı ülkelerle (Çin) ve ek olarak NATO ile bölgeye

²³⁷ Conley v.d., **a.g.e.**, p. 33.

²³⁸ Conley v.d., **a.g.e.**, pp. 33-35.

yönelik ilişkilerini incelemek gerekmektedir. Arktika ülkelerinden dördü (ABD, Danimarka, Kanada ve Norveç) NATO üyesiyken, bunlardan sadece Danimarka'nın AB üyeliği bulunmaktadır. ABD ve Rusya, bölgenin iki nükleer gücüdür ve ABD dışındaki tüm Arktika ülkeleri, BMDHS'ni onaylamışlardır.²³⁹

5.3.4.3. Rusya – ABD İlişkileri

Dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi, Arktika'da da, Rusya – ABD ilişkileri uluslararası ilişkiler açısından merkezi önem taşımaktadır. İki ülkenin bölgedeki ilişkilerinin geçmişi eskiye dayansa da, Rusya'nın, Alaska'yı 1867 yılında ABD'ye satması, Kuzey Kutbu'na ilişkin meselelerde ABD'yi doğrudan bir taraf haline getirmiştir.

Bu noktada, iki taraf arasındaki bölgesel ilişkileri anlayabilmek için 1867 tarihli bu sözleşmenin içeriğinden bahsetmek gerekir. Sözleşmede, iki ülke arasında Bering Denizi ve Arktika Okyanusu'nda olmak üzere iki coğrafi sınır tayin edilmiştir ancak yalnızca deniz sınırlarının belirlenmesinin yanında, dönemin literatüründe olmaması sebebiyle MEB ve kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesi söz konusu olmamıştır. 1867 Sözleşmesi'nin, Bering Denizi'nde oluşturduğu bu durumdan dolayı, MEB ile ilgili yaklaşık 39,000 km²'lik bir alanı kapsayan ihtilafli bölge ortaya çıktı. ABD ve o zamanki adıyla SSCB, 1977 yılında, iki ülkenin 200 deniz milini aşan balıkçılık yetki alanı sınırları konusunda 1867'deki sözleşmeye uyacaklarını belirten diplomatik nota teatisinde bulundular ancak söz konusu anlaşmaya dair yorum farkı olunca iki taraf, konuyu çözüme kavuşturmak için müzakere masasına oturdular. Ancak, anlaşmanın ihtilaf konusu bölgedeki sınırların belirlenmesine ilişkin hükümlerdeki eksiklikleri ve tarafların da, bu eksiklikleri gidermek için uzlaşamaması, çözümü erteledi. Nihayetinde iki devlet, SSCB'nin dağılmasından bir süre önce, 1 Haziran 1990'da

²³⁹ Kristian Åtland, "Russia and its Neighbors...", p. 291.

uzlaşmaya vardılar ve “Çukotka ve Bering Denizlerinde Rusya ile ABD arasındaki Ekonomi Bölgesi ve Kıta Sahanelığı Sınırına İlişkin Antlaşma “ ya da bilinen adıyla “Baker-Şevardnadze Anlaşması” nı imzaladılar. Söz konusu anlaşma uyarınca, iki ülkenin kıyı şeritlerinden 200 deniz mili dışarıda “Donut Çukuru” denilen ve uluslararası su olarak kabul edilen bir bölge oluşturuldu. 1867 yılında çizilen sınırlara göre, iki ülkenin de, kendilerine ait bölümlerinde fakat esas hattan 200 deniz mili ötede MEB bulunmaktaydı ve “Doğu Münhasır Bölgeleri” olarak adlandırılan, deniz sınırının ABD tarafında 3 tane; “Batı Münhasır Bölgesi” adlı bir diğeri de, Sovyet tarafında yer almaktaydı. 1990 Anlaşması ile SSCB, Doğu bölgelerindeki tüm egemenlik hakkı ve yetki iddialarından ABD için; ABD de, Batı bölgesine ilişkin aynı iddialarından Sovyetler için feragat etti. Neticede anlaşma, 15 Haziran 1990’da yürürlüğe girdi ancak ABD Senatosu, anlaşmayı 16 Eylül 1991’de onaylarken, eski Yüksek Sovyet, bugünkü Rusya Devlet Duması onayı süresiz olarak erteledi. Çünkü anlaşma, Rus kamuoyu tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Siyasi boyuttaki eleştirilere göre Rusya, ABD’den daha fazla alandan feragat ederek Bering Denizi’ndeki Rus balıkçılık çıkarlarının aleyhine bir anlaşma imzalamıştı. Teknik boyuttaki eleştirilerden birine göre ise, Bering ve Çukotka denizlerinin Rusya ve ABD arasında sırasıyla %30’a %70 oranında fiilen ayrılmasıyla Rusya, 46,000 km² kıyı alanı ve açık denizin merkezi bölümünün 7,000 km²’sini; 100-120 milyon dolar değerindeki yıllık 150,000-200,000 ton Alaska morinasını ve deniz yatağındaki potansiyel petrol sahalarını kaybetmiştir. Hukuki açıdan yapılan eleştiriler ise, anlaşmanın ilk etapta, diplomatik nota değişimiyle geçici olarak uygulanmaya başlamasının, Sovyet anlaşmalar hukukuna aykırı olduğu düşüncesinden ileri gelmektedir. Buna karşın ABD, anlaşma sonrasında bölgedeki gücünü, Sahil Güvenlik güçleri yoluyla artırmıştır ve bu durum, bölgedeki Rus balıkçı gemileriyle söz konusu Amerikan güçleri arasında gerginliklere sebep olmuştur. Her ne kadar, ABD ve Rusya, bölgedeki balıkçılığa yönelik sorunları birlikte aşmak için çalışmalar yapsa da, Amerikan tarafı,

1990 yılında imzalanan bu anlaşmayı kesinlikle yeniden müzakere konusu yapmayı düşünmemektedir.²⁴⁰

Keza, iki ülke arasında başka konularda da farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle Rusya, Arktika Konseyi'ne büyük önem atfetmekte ve Konsey'deki konumunu da sağlamlaştırmaya çalışmaktayken ABD, Konsey'i, bir tartışma forumu olarak görmekte ve bağlayıcı kararlar alma yetkisine sahip bir örgüt olmasına karşı çıkmaktadır. Nitekim ABD, bölgede NATO'nun etkinliğinin de artırılması taraftarıdır.²⁴¹

Her şeye rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesi için başta enerji alanında olmak üzere pek çok fırsat vardır. Rusya'nın Arktika kıyılarındaki petrol ve doğalgaz araştırmaları için Rosneft ile Amerikan Exxon-Mobil ve ConocoPhillips şirketleri arasında yapılan anlaşmalar bunlara örnektir. Ayrıca, Rosneft Başkanı İgor Seçin, ExxonMobil ile yaptıkları üst düzey işbirliği ile yeni açılacak petrol alanlarından, Suudi Arabistan'ın rezervlerine yakın miktarda petrol rezervlerine ulaşmayı beklediklerini belirtmiştir.²⁴² Fakat Rusya'nın, Ukrayna'ya askeri müdahalesi sonrasında, Batılı ülkeler tarafından enerji de dâhil pek çok alanda uygulanan yaptırımlar sonucu, Arktika'daki anlaşmalar da askıya alınmıştır. Bunun dışında, iki ülke Arktika'daki iletişim ve deniz ile hava ulaşımı, bilimsel çalışmalarda işbirliği gibi alanlarda birbirlerine katkı sağlayabilirler. Özellikle gelişmiş Amerikan teknolojisi ve Rusya'nın bölgedeki deneyiminin bir araya gelmesi, hem bölge ülkeleri hem de uluslararası Arktika işbirliği için öncü rolü oynayabilir. Fakat mevcut durum söz konusu potansiyel işbirliği alanlarının görmezden gelinmesine yol açabilmektedir. Özellikle, Ukrayna ve Suriye'deki iç karışıklıkların Rusya ve ABD arasında siyasi

²⁴⁰ Heininen vd., **a.g.e.**, pp. 50-55; Andreas Østhagen, "High North, Low Politics–Maritime Cooperation with Russia in the Arctic", **Arctic Review on Law and Politics**, Vol. VII, No. 1, 2016, pp. 87-88; Zonn, **a.g.e.**, p. 217.

²⁴¹ Heininen vd., **a.g.e.**, p. 24.

²⁴² Heininen vd., **a.e.**; "Russian Rosneft to invest \$400 billion in the Arctic before 2030: CEO", **Itar-Tass**, August 31, 2014, (Çevrimiçi) <http://en.itar-tass.com/russia/747463>, 6 Eylül 2014.

gerilim unsuru olması, Arktika’da işbirliğinin değil, karşılıklı caydırıcılığın ön planda olmasına sebep olmaktadır.

5.3.4.4. Rusya – Norveç İlişkileri

Rusya açısından, ABD’den sonra Arktika’da ilişkilerin en yoğun olduğu ülkenin Norveç olduğu söylenebilir hatta Rusya’nın Norveç’le yaptığı işbirliği, diğer Batılı ülkelerle olan ilişkilerine örnek olabilecek mahiyettedir.

İki ülkenin Arktika’daki ilişkilerinin geçmişine bakıldığında ilk olarak, Norveç ve SSCB’nin 15 Şubat 1957 tarihinde Arktika’daki Varangerfjord deniz sınırlarının belirlenmesi için yaptıkları anlaşma öne çıkmaktadır. Bu anlaşmadan 1 yıl sonra imzalanan uluslararası Kıta Sahaneliği Sözleşmesi’nin (Convention on the Continental Shelf) 6’ncı maddesi temelinde iki taraf, deniz sınırları için müzakerelere devam ettiler ancak Barents Denizi’ndeki 175,000 km²’lik alan konusunda yaşanan ihtilaf sonucu görüşmeler kesintiye uğradı. 1976’da Norveç’in MEB ve 1977 yılında SSCB’nin bir balıkçılık bölgesi kurmasıyla iki ülke arasındaki sınır tartışmaları da yoğunlaştı. Taraflar, kıta sahanlığı ve MEB için tek bir deniz sınırı çizilmesinde uzlaşırken, sınır hattı konusunda anlaşma sağlayamadılar. Nitekim 1978’de iki ülke, Barents Denizi’ndeki yabancı balıkçılık faaliyetlerini düzenlemenin önemini kavrayarak, muntika hattı ve orta hat arasında bulunan bir “gri bölgeyi” tanımladığından “Gri Bölge Anlaşması” olarak bilinen geçici balıkçılık anlaşmasını imzaladı. Gri bölge, ihtilafli deniz alanının bir kısmını ve Norveç ve Rusya’nın MEB’nin bazı kısımlarını içeren bir balıkçılık bölgesidir. 67,500 km²’lik bir alana sahip gri bölgenin 23,000 km²’si Norveç ekonomi bölgesi ve 3,000 km²’si de, Rusya’ya ait ekonomi bölgesidir. Anlaşma ile taraflar, bölgedeki balıkçılık haklarını herhangi bir yasal engel olmaksızın tanımış oldular ve hem SSCB ve Norveç için hem de Sovyet yahut Norveç ruhsatları altındaki üçüncü devletler için toplam balıkçılık kotalarını belirlediler. Anlaşma süresi

1 yıl olarak tasarlanmıştı ancak 2010 yılına kadar, her yıl yenilenmek suretiyle yürürlükte kaldı.²⁴³

2007 yılında Rusya ve Norveç, daha önce belirlenen Varangerfjord deniz sınırını genişletmek suretiyle, 1957 anlaşmasını gözden geçiren yeni bir anlaşma yaptı. Anlaşmanın nihai hali, 15 Eylül 2010'da, Rusya'nın Murmansk şehrinde imzalanarak iki ülke meclisinde onaylandı ve 7 Temmuz 2011'de girdi. Anlaşma kapsamında Norveç, sınır iddialarının bazılarında vazgeçerken, Moskova da, 1926 yılında yapmış olduğu sınır tanımlamasını, tartışmalı alanın 175,000 km²'sini 8 noktadan oluşan yaklaşık iki eşit parçaya ayırmak suretiyle değiştirdi. Ayrıca anlaşma, Norveç ve Rusya arasında balıkçılık alanındaki işbirliğini etkilemeyecek şekilde 1978 yılındaki anlaşmaya son verdi. Böylece iki ülke 2010 Anlaşmasını imzalayarak, bölgede ekonomik işbirliğinin önündeki engelleri kaldırma yolundaki kararlılıklarını göstermiş oldu. Ayrıca, Norveç ve Rusya'nın bu çabası, başta BMDHS ve Ilulissat Beyannamesi'nde kabul edilen ilkelere uygun olarak, bölge ülkelerinin aralarındaki anlaşmazlıkları uluslararası hukuk temelinde, barışçıl yollarla çözebileceklerini gösterdi.²⁴⁴

İki ülkeyi anlaşma yoluna götüren etkenlere bakıldığında, Norveç Savunma Çalışmaları Kurumu'ndan Kristian Åtland, özellikle 1990'lar ve 2000'li yıllar süresince, gerek Norveç gerekse Rusya'daki petrol sanayii çevrelerinin sorunun çözümü için siyasilere yoğun biçimde lobi yaptıklarını belirtmektedir. Öte yandan Åtland, Rusya'nın Arktika'ya güvenlikçi bakışının peyderpey yumuşamasının, 40 yılı aşan müzakerelerin anlaşmayla sonuçlanmasına etki ettiğini kaydetmektedir.²⁴⁵ Rus Valday Kulübü'nün Arktika raporunu hazırlayan uzmanlara göre,²⁴⁶ iki ülke de BMDHS'ni kabul ederek, kıta sahanlığı ve MEB'nin sınırlarının belirlenmesi için

²⁴³ Heininen vd., **a.g.e.**, p. 58; Østhagen, **a.g.e.**, p. 85; Zonn, **a.g.e.**, p. 217.

²⁴⁴ Heininen vd., **a.g.e.**, pp. 60-61.

²⁴⁵ Kristian Åtland, "Russia's Armed Forces...", p. 273.

²⁴⁶ Heininen vd., **a.g.e.**, pp. 58-60.

uygun hukuki zemine sahip olmuşlardır. Norveç açısından bir anlaşma sağlanması, Arktika'da Norveç'in çözülmemiş son sınır sorununu da çözmesi anlamı taşımaktaydı. Keza Rusya da, Norveç'le olan uyuşmazlığı barışçıl yollarla çözümlenerek hem Danimarka ve Kanada'yla olan diğer sorunlara daha rahat odaklanabilecek hem de uyuşmazlıkları barışçıl yollarla aşan ülke görüntüsü vermiş olacaktı. Bir diğer etken de, Norveç'in son yıllarda kendi kıyılarındaki petrol üretiminin düşmesi sebebiyle ihtilaf alanındaki kaynaklara olan ihtiyacıydı. Aynı şekilde Rusya da, Norveç kadar olmasa da, önceki bölümlerde açıklandığı üzere, düşüş eğiliminde olan enerji yataklarını Arktika'daki kaynakları değerlendirerek dengeleme niyetindedir ve bunun için de, ihtilaf alanlardaki egemenlik sorununu çözmesi gerekmektedir.

Dünyanın en büyük enerji tedarikçilerinden olmaları, Rusya ve Norveç arasındaki işbirliğinin en önemli ayaklarından birinin enerji olmasını sağlamıştır. Bunun en önemli örneği de, Rusya'nın bölgedeki en büyük yatırımlarından Ştokman kondensat gaz sahasını geliştirmek için Rus Gazprom, Norveçli Statoil ve Fransız Total'in, "Ştokman Geliştirme AG" şirketini kurmasıdır. Keza, 5 Mayıs 2012 tarihinde, Rosneft ve Statoil'in, Barents Denizi ve Ohotsk Denizi'nin Rusya kıyılarının ortak geliştirilmesi için yaptıkları anlaşma da iki ülke enerji işbirliğine güzel bir örnektir. Rosneft'e göre, söz konusu anlaşma çerçevesinde ilk ortak sondaj çalışması, 600 milyon tondan fazla petrolün geliştirilmesinin beklendiği Kuzey Komsomolskoye sahasında yapıldı. Değerlendirmelere göre, Yamal-Nenets Bölgesi'nde bulunan sahada, 175 milyon ton petrol ve 167 milyar m³ gaz bulunmaktadır. Ek olarak Norveç, Avrupa ve Asya-Pasifik bölgesine önemli miktarda hammadde ihracat etmesinden dolayı, bu bölgelere erişimde maliyet ve zaman tasarrufu sağlayacak KDR'nin seyrüsefere elverişli olmasıyla yakından ilgilenmektedir.²⁴⁷

²⁴⁷ Heininen vd., **a.g.e.**, p. 38; Atle Staalesen, "Statoil, Rosneft complete joint tundra drilling", **Barents Observer**, July 28, 2015, (Çevrimiçi) <http://barentsobserver.com/en/energy/2015/07/statoil-rosneft-complete-joint-tundra-drilling-28-07>, 15 Ağustos 2015.

İki ülke arasında elbette halen uyuşmazlık konusu olan konular bulunmaktadır. Bunların başında da, Spitsbergen etrafındaki balıkçılık sorunu gelmektedir. Norveç'in söz konusu takımda etrafındaki 200 millik alanda MEB uygulaması sebebiyle bölgedeki Rus balıkçıların faaliyetlerini yasadışı olarak belirlemesi ve tutuklamaya kadar varan gelişmeler iki ülke arasında tartışmaya sebep olmaktadır. Rusya, Norveç'in bu kararını tanımamakta ve söz konusu alanın uluslararası faaliyete açılmasını savunmaktadır. Ayrıca Rusya Kuzey Donanması, 2004 yılından itibaren Spitsbergen etrafındaki sularda düzenli olarak devriye halindedir. Norveç, bundan dolayı Rusya'yı "emperyal hırsları" olmakla itham etmektedir. Rus balıkçıları da, 2010 yılında imzalanan anlaşmaya Norveç'in daha kazançlı çıktığı düşüncesiyle muhalefet etmiştir. İki ülke, balıkçılık konusunda zaman zaman bu tarz sorunlar yaşasa da, Barents Denizi'ndeki balıkçılığa yönelik 1975 yılında yapılan anlaşma ve ilk defa 1976 yılında toplanan Ortak Balıkçılık Komisyonu, Rusya ve Norveç arasındaki bölgesel ilişkilerin ulaştığı boyutu göstermesi bakımından önemlidir.²⁴⁸

Norveç İstihbarat Teşkilatı'nın, her yıl erişime açık olarak yayınladığı bölgesel değerlendirme raporuna göre, son yıllarda Rusya'nın Arktika'daki askeri altyapısını yeniden yapılandırması, Rus ulusal çıkarları çerçevesinde bölgeyi denetimi altına alma niyetini göstermektedir. Yenilemekte olduğu askeri teçhizatının yanında, bölgede yeni birlikler oluşturan ve tatbikatların sayısını artıran Rusya, bu yolla hem Norveç'in kendisinin hem de onun müttefiklerinin Kuzey'deki hareket özgürlüğünü etkileme kabiliyetini önemli ölçüde artırmıştır.²⁴⁹

Norveç ve Rusya arasındaki işbirliğinin, yakın dönemde dikkati çeken bir diğer gelişmesi, iki ülkenin Barents Denizi'nde aralarındaki sınır hattı boyunca sismik veri

²⁴⁸ Østhagen, **a.g.e.**, p. 86; Heininen vd., **a.g.e.**, p. 37; 73.

²⁴⁹ Trude Pettersen, "Norwegian Intelligence Service: Russia is more confident and unpredictable", **The Independent Barents Observer**, February 24, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/2016/02/norwegian-intelligence-service-russia-more-confident-and-unpredictable>, 27 Şubat 2016.

toplamayı sağlayacak bir anlaşmanın yapılması için uzlaşması oldu.²⁵⁰ Böylece, iki ülke bölgedeki enerji alanlarında sadece mevcut kaynakların çıkarılması değil, potansiyel kaynakların tespiti için de, işbirliği yapmakta olduğunu göstermiştir.

5.3.4.5. Rusya – Kanada İlişkileri

Kanada, “Arktika Sularının Kirlenmesinin Önlenmesi Kanunu” ile “Karasuları ve Balıkçılık Bölgesi Kanunu” çerçevesinde yürüttüğü faaliyetlerle, hak iddiasında bulunduğu bölgelere ilişkin kanunlar düzenleyerek bölgeyi iç suları olarak tanıtmak çabasıdadır.²⁵¹ Ayrıca Kanada, tıpkı Rusya’nın KDR’de takındığı tavra benzer biçimde KBG’nin, esas hattın karaya bakan kısmında bulunduğu savıyla “tarihi iç denizi” olduğunu iddia etmektedir. Ancak başta ABD ve AB, KBG’nin bir uluslararası su yolu olduğu kanaatindedir.²⁵²

Rusya ve Kanada, bölgedeki ilişkilerinde pek çok ortak yaklaşıma sahiptirler. İlk olarak, iki ülke de, Arktika’daki sınır uyuşmazlıklarının uluslararası hukuk temelinde diplomasi yoluyla çözülmesinden yanadır. Keza hem Rusya hem Kanada, Arktika sınırlarının, Kuzey Kutbu’ndan doğrudan uzunlamasına çizgiler çizmek suretiyle mıntika ilkesine dayanarak paylaşılmasından yanadırlar. Ayrıca iki ülke, bahsedildiği üzere, Kuzey Denizi Rotası ve Kuzeybatı Geçidi’ni kendi iç suları olarak değerlendirmektedir. Son olarak, Arktika’da işbirliğinin sağlanması ve her türlü meselenin görüşülmesi için Arktika Konseyi, iki ülkenin de birincil öncelik verdiği bir

²⁵⁰ Atle Staalesen, “Oslo and Moscow agree about joint exploration of Arctic borderland”, **The Independent Barents Observer**, October 13, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/en/borders/2016/10/oslo-and-moscow-agree-about-joint-exploration-arctic-borderline>, 13 Ekim 2016.

²⁵¹ İlknur Öztürk, “Kuzey Buz Denizi Üzerinde Bölge Ülkelerinin Hâkimiyet Mücadelesi ve Türkiye’ye Muhtemel Etkileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2011, s. 4-13.

²⁵² **A.e.**, s. 4-41; 42.

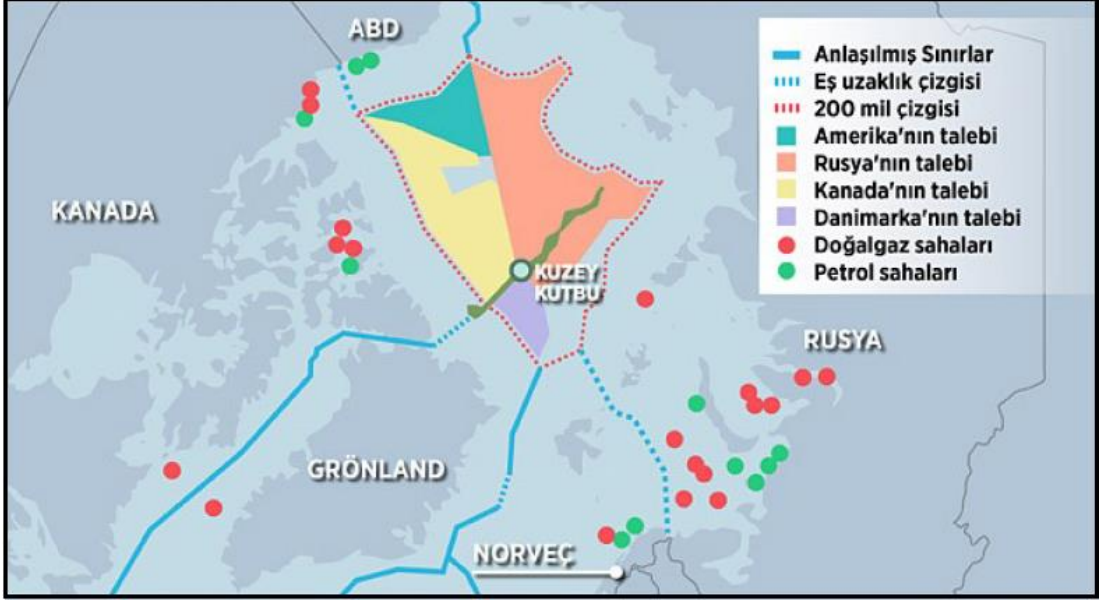
kurumdur. Bu bağlamda, Rusya gibi Kanada da, hem Konsey’de hem de genel olarak Arktika’da, bölge ülkelerinin ağırlığının artırılmasını savunmaktadırlar.²⁵³

Bölgedeki işbirliği çalışmaları konusunda ilk olarak, 1995 yılında kurulan “Rusya-Kanada Hükümetlerarası Ekonomi Komisyonu” na bakıldığında, bünyesinde Arktika ve Kuzey bölgeleri çalışma gruplarının da olduğu görülmektedir. Nitekim 18 Aralık 2000 tarihli “Arktika’da ve Kuzey’de İşbirliğine Yönelik Rusya-Kanada Ortak Bildirisi”, 2002’de kurulan Rusya-Kanada iklim değişimi çalışma grubu ile 2007 yılında tarım, balıkçılık, hayvan ve bitki sağlığı denetimine ilişkin anlaşmalar, Arktika’daki Rusya-Kanada işbirliğinin somut örneklerindedir. Ek olarak, iki ülke arasında havacılık alanında “Kuzey Hava Köprüsü (Northern Air Bridge)” ve denizcilik alanında “Arktika Köprüsü (Arctic Bridge)” projeleri, iki ülke arasında ulaşım ve iletişim alanındaki önemli yatırımlardandır. Çukotka, Yakutya ve Nenets’deki enerji projelerindeki iki ülkenin ortak yatırımları da, işbirliğinin çeşitliliğini göstermektedir. Yerli Kuzey halklarının yaşam koşullarını iyileştirmek için 2011’de başlatılan “Kuzey Sınırlarını Yönetmede Deneyim Alışverişi”; Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı, Rusya Federasyonu Bölgesel Kalkınma Bakanlığı ve birçok Rus ajansının katılımıyla 2006-2009 yılları arasında gerçekleştirilen “Rusya-Kanada Kuzey’in Kalkınması İçin İşbirliği Programı” ve son olarak bilimsel vb. alanda yapılan işbirliği ile iki ülke, bölgede çok boyutlu bir işbirliği örneği sergilemişlerdir. Ancak, Ukrayna krizi, Rusya ve Kanada arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiş ve Kanada, Rusya’ya karşı yaptırım uygulayan ilk ülke olmuştur. Aynı biçimde, Kanada’nın Arktika Konseyi Dönem Başkanı olduğu süreçte, Rusya ile siyasi diyalogu geçici olarak dondurmuştur. Aynı şekilde, iki ülke arasında 2002 yılında imzalanan “Askeri İşbirliği Memorandumu” ile 2004 yılındaki “Kimyasal Silahların İmhası ve Donanmadan Çıkarılmış Nükleer Denizaltıların Sökülmesine İlişkin İşbirliği

²⁵³ Heininen vd., **a.g.e.**, pp. 35-36.

Anlaşması”nın örneklerini oluşturduğu güvenlik işbirliği, Ukrayna krizinden dolayı askıya alınmıştır.²⁵⁴

Harita 12: Arktika Ülkelerinin Sınır İddiaları

Kaynak:

http://aa.com.tr/uploads/Contents/2015/08/05/thumbs_b_c_2777986a24e559642f49b4fe4a317be3.jpg.

Bunların dışında, Arktika Okyanusu'na kıyısı olan Grönland sebebiyle sınır tartışmalarına dâhil olan bir diğer ülke Danimarka'dır. Balıkçılık, ticaret, eğitim ve sanayide yetkileri kendilerinde; yasal sistem ve savunma alanında Danimarka'ya bağlı olan Grönland ve Faroe Adaları, Danimarka'nın Arktika üzerindeki hak iddialarının temel unsurlarıdır. Danimarka, üçü Grönland ve ikisi Faroe adalarının dışında bulunan noktalar üzerinde hak iddia etmektedir.²⁵⁵ Bir diğer İskandinav ülkesi Norveç'e kıyasla, Danimarka ve Rusya işbirliği oldukça sınırlıdır. 2014 yılında Danimarka'nın CLCS'ye yaptığı başvurunun, Rusya'nın talepleriyle çatışmasından dolayı Rusya Tabii Kaynaklar Bakanı Sergey Donskoy, 2016 yılında konuya ilişkin bir işbirliği

²⁵⁴ A.e., pp. 31-36.

²⁵⁵ Öztürk, a.g.e., s. 4-8; 34.

teklifinde bulundu. Donskoy, Rusya ile Danimarka arasında, Kuzey Kutbu noktasını da kapsayan 550,000 km²'lik birbiriyle çakışan bir alan bulunduğunu ve bu bağlamda, Rusya'nın girişiminin ele alınmasını hızlandırmak amacıyla, Arktika Okyanusu'ndaki kıta sahanlığının bitişik olan bölümlerinin belirlenmesine ilişkin bir ön anlaşma imzalanmasını Danimarka tarafıyla ikili olarak görüşmenin faydalı olacağını ifade etti.²⁵⁶ Ancak, Danimarka'nın başvurusunun da halen Komisyon'da incelenmesinden dolayı, söz konusu teklif en azından şimdilik Danimarka tarafından reddedildi.

5.3.4.6. Rusya – Çin İlişkileri

Rusya'nın, 2000'li yıllara girilmesiyle ilişkilerini pek çok alanda geliştirdiği Çin, özellikle Ukrayna krizi sonrası Rusya'nın maruz kaldığı yaptırımlar sonrasında geçmişte olduğu gibi bir siyasi müttefikliğin yanında, iktisadi müttefikliğin de geliştirilmesini zorunlu kıldı. Rusya genelindeki Batılı yatırımların önemli bölümünün yatırımlar kapsamında askıya alınması ve bunun Rus ekonomisine olumsuz etkilerini aşmak için, Rusya, başta Çin olmak üzere Japonya ve Güney Kore gibi dünyanın önemli sanayi, teknoloji ve ticaret devlerine yönelmiştir. Bu ülkelerin, dünyanın geri kalan kısmıyla olan ticari bağlarının ana damarını deniz yolları oluşturduğundan, başta suyolları olmak üzere Arktika'daki gelişmelere yakından ilgi göstermektedirler.

Adı geçen ülkelerden dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin, gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYH) yaklaşık yarısını gemiler yoluyla²⁵⁷ ve üretimi için gerekli olan petrol ve gaz ithalatının yaklaşık %70-80'ini siyasi açıdan istikrarsız olan

²⁵⁶ Atle Staalesen, "Russia wants Arctic delimitation deal with Denmark", **The Independent Barents Observer**, September 8, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/arctic/2016/09/russia-wants-arctic-delimitation-deal-denmark>, 9 Eylül 2016.

²⁵⁷ Jakobson, **a.g.e.**, p. 5.

Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden sağlamaktadır.²⁵⁸ Çin'e doğru veya Çin'den bu ülkelere giden geleneksel deniz yolu ve boğazlar da düşünüldüğünde, bu durumun iktisadi açıdan önemli riskler barındırdığı görülmektedir. Nitekim bölgedeki Malakka ve Süveyş boğazlarının yoğunluğu, Çin gibi büyük bir ticaret ülkesi için önemli zaman sarfiyatı demektir. Bu bağlamda, Çin'in Rusya ile yapmış olduğu büyük enerji anlaşmaları, ihtiyacı olan kaynaklara sınırının da olduğu tek bir ülkeden doğrudan erişme fırsatı sunmaktadır. Özellikle, Harita 9'da görüleceği üzere, "Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu Petrol Boru Hattı (ESPO)" ile Çin, Güney Kore ve Japonya, ihtiyaçları olan enerjiye kıtalar ötesinden tehlikeli sulardan dolaşarak gelen gemilerle değil, kara veya deniz sınırı olan yakın komşularından elde edeceklerdir. Keza, 2014 yılında Çin'le Rusya arasında imzalanan anlaşma kapsamında, "Sibirya Gücü" adlı 4,000 km uzunluğundaki bir boru hattıyla Rusya, Arktika ve Sibirya'daki gazı Çin'e ulaştıracak. Anlaşmanın taraflarından Gazprom ve CNPC'ye göre bu boru hattı, gelecek 30 yılda, 38 milyar m³ gaz taşıyacaktır.²⁵⁹ Ayrıca bu ülkeler, mevcut uluslararası ticaret yollarının barındırdığı riske karşılık, gelecekte uluslararası ticaret için elverişli olması beklenen Arktika Okyanusu bağlamında başta Rusya olmak üzere, bölge ülkeleriyle işbirliği yaparak, hem bölgesel hem de uluslararası açıdan geleceğe yatırım yapmaktadırlar.

Çin'in, öncelikle Arktika'daki kaynaklara olan ilgisinin, sadece tüketim ihtiyaçlarını sağlamak değil aynı zamanda uluslararası piyasadaki konumunu muhafaza etmek istemesiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Buna göre Çin, dünya nadir element arzının %95'ini sağlarken aynı zamanda bunun %60'ını kendisi tüketmektedir. Dolayısıyla, piyasadaki konumunu devam ettirmek için özellikle bu

²⁵⁸ Benjamin David Baker, "Sino-Russian Relations in the Arctic: Thawing Out or Freezing Up?", **The Diplomat**, October 3, 2015, (Çevrimiçi) <http://thediplomat.com/2015/10/sino-russian-relations-in-the-arctic-thawing-out-or-freezing-up/>, 11 Ekim 2015.

²⁵⁹ Baker, a.e..

açından zengin kaynaklara sahip bölge ülkelerinden başta Grönland (Danimarka) ile ilişkilerini geliştirmekte, ülkede aldığı maden çıkarma ruhsatlarına karşılık, büyük yatırımlar gerçekleştirmektedir.²⁶⁰

Hem Çin hem de diğer Doğu Asya ülkeleri, Arktika'nın büyük kısmına uzanan KDR ile Atlantik ve Pasifik okyanusları arasındaki en kısa yol olan KBG'nin yaratacağı fırsatları görmekte ve söz konusu olası fırsatlardan yararlanmak için Arktika'nın "uluslararasılaşmasını" savunmaktadırlar.²⁶¹ Arktika'daki Rus-Çin ilişkilerinin bu bağlamda anlaşılması, bölgenin geleceği açısından önem arz etmektedir.

Gerek Çin gerekse Japonya, Güney Kore ve Hindistan gibi Doğu Asya ülkeleri, Arktika'nın, "insanlığın ortak mirası" olduğunu ileri sürerek, bölgeden ortak yararlanılmasını savunmaktadırlar. Ancak Rusya, bu ülkelerin Arktika'ya ilişkin konuların birer tarafı haline gelmelerini istememektedir. Söz konusu ülkelerin bu bağlamda özellikle Arktika Konseyi'ne katılımı etkin biçimde kullanmaya çalıştıkları göze çarpmaktadır. Nitekim adı geçen Asya ülkelerinin hepsi, 2013 yılında Konsey'de gözlemci statüsü elde etmişlerdir. ABD Milli İstihbarat Üniversitesi'nden Lincoln E. Flake'e göre²⁶², Rusya ile Çin arasında askeri, iktisadi ve nüfus bakımından orantısız bir ortaklık vardır. Dolayısıyla Arktika, Rusya'nın söz konusu ortaklıkta Çin'e karşı belirgin avantajının olduğu sayılı alandan biridir. Ayrıca, Rusya'nın Arktika'daki en uzun kıyı şeridinde sahip olmanın verdiği jeopolitik ağırlığı sebebiyle, Çin'in bilhassa Arktika Konseyi üzerinden bölgede eşit bir statü elde etme çabalarına karşıdır. Rusya'nın, daha evvel Çin'in Arktika Konseyi üyeliğine karşı çıkmasının sebepleri arasında, Arktika'nın yönetiminde bölge ülkelerinin söz sahibi olması gerektiği

²⁶⁰ Conley v.d., **a.g.e.**, p. 31.

²⁶¹ Heininen vd., **a.g.e.**, p. 42.

²⁶² Lincoln E. Flake, "Russia and China in the Arctic: A Team of Rivals", **Strategic Analysis**, Vol. XXXVII, No. 6, 2013, p. 682.

düşüncesi; Çin'in bölgeye bakışının iktisadi çıkarlarla sınırlı olduğu kabulü ve Arktika'ya yönelik geliştireceği bir stratejinin Rusya çıkarlarına aykırı olabileceği endişesiydi.²⁶³

Arktika'daki Rusya-Çin ilişkilerinin KDR boyutunda ise, önceki bölümlerde bahsedildiği gibi Rusya, söz konusu rotayı kendi iç suları kapsamında görmektedir. Çin ise, rotanın bir uluslararası su yolu olarak değerlendirilmesiyle Arktika'da seyrüsefer serbestisi sağlamak istemektedir. KDR ile Çin, yaklaşık 4,000 mil daha kısa yol katedecek ve Avrupa'ya olan seferlerde, 15 güne kadar tasarruf sağlayacaktır. Rusya, KDR'nin idaresi ve güvenliği konusunda meseleye ulusal çerçevede yaklaşırsa da, rotanın altyapısı vb. mali konularda Çin'in yaptığı yatırımlara olumlu bakmaktadır.²⁶⁴ Nitekim Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, LNG üretim tesislerinin inşası dâhil, Arktika'daki projelere Çinli yatırımcıları davet etmekten memnuniyet duyduklarını açıkladı.²⁶⁵ Aynı şekilde, Rusya'nın bölgedeki en büyük yatırımlarından Yamal LNG'de projeyi yürüten Novatek şirketi, projenin devamında nakit ihtiyacını karşılamak için Çin İhracat-İthalat Bankası'ndan 10,6 milyar dolar ve Çin Kalkınma Bankası'ndan 1,5 milyar dolar borç aldı.²⁶⁶ Ek olarak projeye, 40'tan fazla Çinli sigorta şirketinin bir araya gelerek kurduğu Çin Sigorta Yatırımları Limited Şirketi yatırım yapma kararı aldı.²⁶⁷

Sonuç olarak Rusya, KDR'yi ulusal bir mesele olarak değerlendirirse de, Arktika'da geleceğe yönelik projelerini geliştirmek için ihtiyaç duyduğu mali

²⁶³ Tom Røseth, "Russia's China Policy in the Arctic", **Strategic Analysis**, Vol. XXXVIII, No. 6, 2014, pp. 844-845.

²⁶⁴ A.e., p. 853; Flake, "Russia and China...", p. 682.

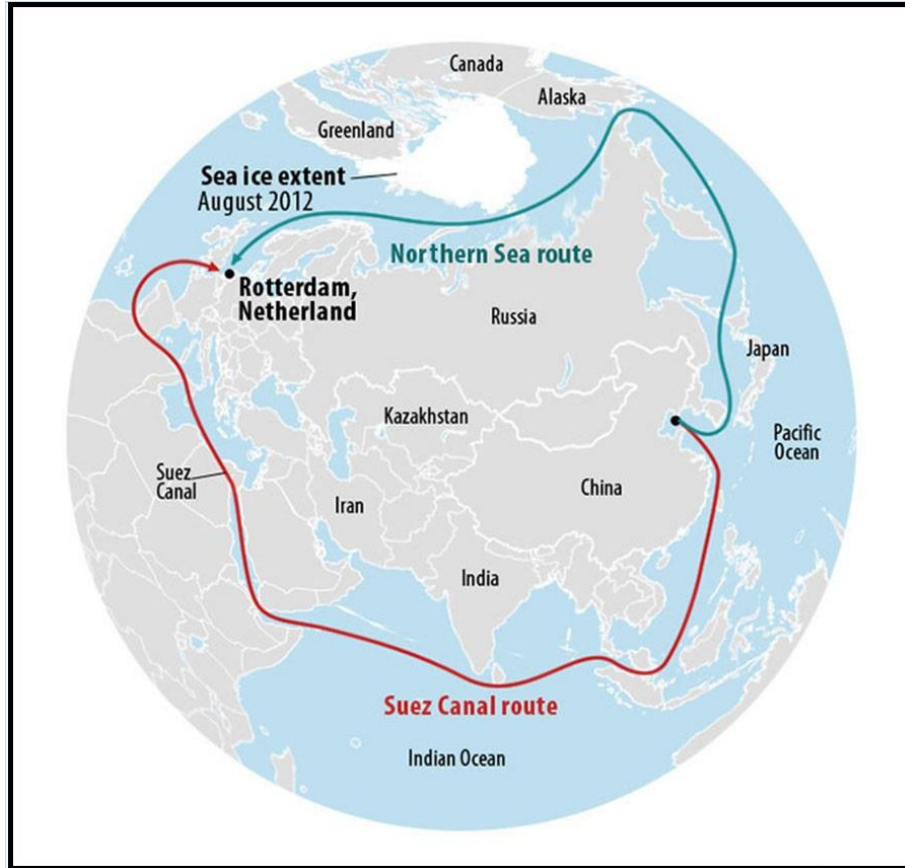
²⁶⁵ "Lavrov: Russia invites China to participate in Arctic projects, including LNG production", **The Arctic**, 22 July 2016, (Çevrimiçi) <http://arctic.ru/international/20160722/395213.html>, 4 Ağustos 2016.

²⁶⁶ Atle Staalesen, "Chinese mega-deals in Yamal LNG", **The Independent Barents Observer**, May 2, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/2016/05/chinese-mega-deals-yamal-lng>, 3 Mayıs 2016.

²⁶⁷ Atle Staalesen, "More Chinese money for Yamal", **The Independent Barents Observer**, January 7, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/industry/2016/01/more-chinese-money-yamal>, 7 Ocak 2016.

kaynakları tek başına karşılayamayacağından, başta Çin olmak üzere, Japonya, Güney Kore gibi ülkelere bölgenin kapılarını açarak karşılıklı kazanç durumu oluşturabilir. Bu bağlamda Rus-Çin ittifakı, Arktika Konseyi içerisindeki statüler yoluyla iki ülkenin Arktika'daki çıkarlarını ve işbirliğini pekiştirmeyi sağlayabilir. Ayrıca, Konsey'in forumdan, hükümetler arası etkin bir teşkilata evrilmesi durumunda, Konsey'in kurucu üyesi ve veto yetkisi olan Rusya Federasyonu'na, Arktika nezdindeki karar alma süreçlerinde daha etkili olma fırsatı verebilir.

Harita 13: Çin'den Avrupa'ya KDR ve Süveyş Kanalı Güzergâhı

Kaynak: <https://img.rt.com/files/2016.02/original/56b9cac5c4618825078b4572.jpg>.

5.3.4.7. Rusya – NATO İlişkileri

Arktika Beşlisi olarak ifade edilen ülkelerden Rusya dışındaki ülkeler, NATO üyesidirler. Her ne kadar Arktika Konseyi üyesi Finlandiya ve İsveç, NATO üyesi olmasalar da, özelde NATO ve genel olarak Avro-Atlantik topluluklarla işbirliği içerisinde olduklarıdır. Dolayısıyla, Arktika'nın güvenlik boyutunu anlayabilmek için Rusya-NATO ilişkilerinin bölgeye yansımalarını ele almak gerekmektedir.

NATO'nun yeni bir öncelik alanı olarak, "küresel kaynaklar için rekabet edilen" bölgeleri açıklaması, Arktika'ya yönelik yeni stratejiler geliştirmesini de beraberinde getirmiştir. Arktika'ya kıyaslı olan NATO üyeleri de düşünüldüğünde, Rusya, bölgedeki NATO tatbikatlarının bir bütün olarak kendisine gözdağı vermek amacıyla gerçekleştiğini düşünmektedir. Ayrıca bu ülkelerin, Rusya'nın askeri kapasitesine karşı NATO'yu, kendileri için bir güvence olarak görmeleri, bölgedeki askeri-siyasi gerilimi tetikleyebilecek bir unsur olarak göze çarpmaktadır.²⁶⁸ Buna karşılık, NATO Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Clive Johnstone, İttifak'ın, son dönemde "Rus denizaltılarının, Soğuk Savaş döneminden daha fazla etkin olduğunu" gözlemlediğini açıklamıştır.²⁶⁹ Rus uzmanlar ise, Rusya'nın kuzeyindeki 80'den fazla nükleer denizaltıda, 200'ün üzerinde nükleer reaktör bulunduğunu belirtmektedir.²⁷⁰ Nitekim 2011'de imzalanan ve 2018 yılında yürürlüğe girecek yeni START Antlaşması'na göre, ne ABD ne de Rusya, antlaşma yürürlüğe girdiği andan itibaren 1,550'den fazla stratejik savaş başlığına sahip olamazlar. Ancak ABD Devlet Departmanı'nın 2016 yılında yayınladığı verilere göre, Rusya, 1 Mart 2016 tarihine kadar 1,735 stratejik

²⁶⁸ Heininen vd., **a.g.e.**, pp. 44-46.

²⁶⁹ Thomas Nilsen, "NATO: Russian submarine activity equals Cold War levels", **The Independent Barents Observer**, February 3, 2016, (Çevrimiçi) <http://thebarentsobserver.com/security/2016/02/nato-russian-submarine-activity-equals-cold-war-levels>, 7 Şubat 2016.

²⁷⁰ Alexander Sergunin, Valery Konyshov, "Russia in Search of its Arctic Strategy: Between Hard and Soft Power?", **The Polar Journal**, Vol. IV, No. 1, 2014, p. 73.

nükleer savaş başlığı yerleştirmiştir. 1 Eylül 2015 tarihli önceki rapora göre, bu sayıda 87 adetlik artış söz konusudur. Bahsi geçen verilere bakıldığında, Rusya'nın azaltmaktan çok artırmaya devam ettiği görülmektedir.²⁷¹ Ayrıca Rusya, Alaska'dan gelecek saldırılara karşı Çukotka'da bir yeni Rus piyade birliği konuşlandırılacağını açıkladı. Düşman kuvvetlerin karaya çıkmasını engellemek amacıyla sürekli devriyelerle kıyı şeridinin güvenliğinden sorumlu olacak ve çeşitli motorize piyade taburlarından oluşacak bu birlikler, Savunma Bakanı Sergey Şoygu'nun açıklamasına göre 2018'den itibaren bölgeye yerleştirilecekler.²⁷²

Rusya ve NATO arasında, Arktika'da görülen bu karşılıklı askeri girişimlerin yakın dönemdeki en önemli iki sebebi kuşkusuz, Ukrayna ve Suriye krizlerine Rusya'nın askeri müdahalesidir. Rusya'nın Kırım'a askeri müdahalesinin ardından, NATO üyesi iki ülke ABD ve Norveç, Mart 2014'te Rusya ile askeri ilişkileri askıya aldı. Aynı şekilde, Arktika'daki karşılıklı askeri diyalog ve ortak askeri tatbikatlar iptal edildi ya da süresiz ertelendiler.²⁷³

İki taraf, bu gergin sürece girdiğinde askeri tatbikatlar yoluyla birbirine caydırıcılık mesajı vermeye başlamıştır. NATO, Rusya'yı, bahsi geçen krizlerdeki eylemleri sebebiyle savaşı kışkırtmakla itham ederken, Rusya da, NATO'yu, bölge ülkelerinde yaptığı askeri tatbikatlar ve sevkiyatlar nedeniyle, Rusya'yı hedef almakla suçlamaktadır. Bu bağlamda Rusya, Eylül 2014'te, "Vostok-2014" adıyla Sovyet döneminden beri Uzak Doğu'daki en geniş tatbikatlar dizisini gerçekleştirdi. Yaklaşık 100,000 asker, 5000 parça silah, askeri ve özel teçhizat, 1500'e yakın tank, 120 savaş

²⁷¹ Thomas Nilsen, "87 nuclear warheads more today than in September", **The Independent Barents Observer**, April 4, 2016, (Çevrimiçi) <http://thebarentsobserver.com/2016/04/87-nuclear-warheads-more-today-september>, 4 Nisan 2016.

²⁷² Atle Staalesen, "Russia revives east Arctic infantry division", **The Independent Barents Observer**, August 26, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/security/2016/08/russia-restores-east-arctic-infantry-division>, 26 Ağustos 2016.

²⁷³ Østhagen, **a.g.e.**, pp. 89-90.

uçağı ve 70 civarında gemi tatbikatlarda yer aldı. Mart 2015'te ise, Sovyet sonrası en büyük Rus Arktika tatbikatları gerçekleştirildi. Bu tatbikata da, 38,000 asker, 3360 araç, 110 savaş uçağı, 41 donanma gemisi ve 15 denizaltı bu tatbikatlara katıldı.²⁷⁴

Rusya'nın geniş çaplı bu eylemlerine karşılık İsveç Silahlı Kuvvetleri, 2014 yılının Ekim ayında, Stockholm yakınlarındaki bir takımadada Rus denizaltısı görüldüğü iddiasıyla, Soğuk Savaş sonrasındaki en büyük askeri harekâtı gerçekleştirdi. Artan bu hareketliliğe karşı Finlandiya ve İsveç, Mart 2015'te, bir saldırı halinde savaşa birlikte girecekleri yorumuna neden olan bir askeri işbirliği anlaşması yaptılar. Hatta anlaşmanın imzalanmasından iki hafta sonra İsveç, buna benzer bir işbirliğini Danimarka ile görüştü. Mart 2015'te, bölgedeki askeri tatbikatları genişletme, askeri teçhizat üretiminde işbirliğini yoğunlaştırma ve daha yoğun istihbarat paylaşımı amacıyla Danimarka, Finlandiya, İsveç, İzlanda ve Norveç arasında yeni bir savunma işbirliği anlaşması imzalandı. Mayıs 2015'te Finlandiya, İsveç ve Norveç, 9 ülkeden 4000 personelin katıldığı ve 100 savaş uçağının havadan gözlem yaptığı 14 günlük "Arktika Meydan Okuması 2015 (Arctic Challenge 2015)" adlı tatbikata ev sahipliği yaparken, Rusya'nın buna yanıtı, Merkez Askeri Bölgesi'nde, 12,000 hizmet personelinin ve 250 savaş uçağının içinde olduğu geniş çaplı bir teftişle oldu. 2016 yılı Ekim ayının başlarında Rusya'nın, Fin hava sahasını ihlal ettiğini açıkladıktan kısa süre sonra Finlandiya Hava Kuvvetleri, "Ruska 2016" adıyla yılın en büyük hava kuvvetleri tatbikatını gerçekleştirdi. Tatbikata, 50'den fazla savaş uçağı ve 2,600'e yakın personel katıldı.²⁷⁵ Rusya, bu ülkelerin kendisine karşı savunma işbirliği yapmalarını kaygı verici olarak yorumlarken, söz konusu eylemlerin geçmiş dönemde bölgede gerçekleştirilen yapıcı işbirliğini baltalayabileceğini ifade etti.

²⁷⁴ Klimenko, **a.g.e.**, p. 23.

²⁷⁵ Klimenko, **a.g.e.**, pp. 32-33; Atle Staalesen, "In Finnish skies, this year's biggest Air Force exercise", **The Independent Barents Observer**, October 11, 2016, (Çevrimiçi) <http://www.thebarentsobserver.com/en/security/2016/10/finnish-skies-years-biggest-air-force-exercise>, 13 Ekim 2016.

SONUÇ

Küresel ısınma sebebiyle dünyadaki sıcaklıkların artışı, en çok da kutup bölgelerini etkilemektedir. Öyle ki, bu bölgeler yeryüzünden iki-üç kat daha fazla ısınmaktadır. Bundan dolayı, Arktika ve çevresindeki ısınmanın etkisi, başta buzulların erimesi olmak üzere, deniz sularının asitlenmesi, karların erimesiyle siyah karbon etkisinin ve hatta çok tehlikeli olabilecek bilinmeyen virüslerin açığa çıkması gibi zincirleme etkiler oluşturmaktadır. Bu noktada, dünya genelinde ilk akla gelen etki de, buzların erimesi sonucu, dünyadaki su seviyesinin yükselecek olması ve tatlı-tuzlu su dengesindeki değişimlerdir. Nitekim başta kutupta yaşayan memeli canlılar ve kuş türleriyle, balıklar, bitkiler vd. ekosistemler yok olma yahut kökten değişme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Arktika'daki bu iklimsel değişim, doğada olumsuz olarak değerlendirilen çeşitli yapısal yenilikler getirirken, insanoğlu için yeni fırsatlar da sunmaktadır. Buzlarla kaplı bu geniş coğrafyanın kaynaklarının neredeyse el değmemiş olması, iklim değişikliğiyle beraber başta petrol ve gaz olmak üzere devasa bir kaynak potansiyeli vaat etmektedir. Özellikle, yetersiz olduğu değerlendirilse de, hâlihazırda bölge kaynaklarıyla ilgili eldeki en muteber çalışmaların başında gelen USGS araştırması, bunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, uluslararası deniz yollarında Arktika, buzulların erimesiyle yeni bir çıkış açacaktır. Çünkü Arktika'nın konumu, mevcut uluslararası ticari su yollarına göre zaman, güvenlik ve yoğunluk bakımından avantajları bulunmaktadır. Bu da, sadece bölge ülkelerinin değil, aynı zamanda dünya ticaretinde önemli pay sahibi olan Almanya, Çin, Japonya, Güney Kore ve Hindistan gibi ülkelerin de, Arktika ile yakından ilgilenmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda, bölge üzerinden geçişi sağlayacak rotalar olan KBG ve KDR'nin son yıllarda artan gemi trafiği, ilerleyen yıllarda bölgedeki insan faaliyetlerinin artacağına işaretleri olarak değerlendirilmektedir.

İnsan yaşamına elverişli olmaması sebebiyle Arktika'nın bakir topraklarının zenginlikleri, bölge ülkeleri arasında büyük bir mücadele konusudur. Bu noktada

Arktika Konseyi, bölge meselelerinin tartışılmasına ev sahipliği eden başlıca ülkelerarası oluşumdur. Ancak, mevcut durumda, kararlarının bağlayıcı olmaması ve hükümetlerarası bir diyalog çerçevesiyle sınırlı kalması en büyük eksikliğidir. İlerleyen yıllarda bölgenin kaderini etkileyecek en önemli etkenlerden biri de, Arktika Konseyi'nin statüsü olacaktır.

Bölgedeki en temel sorun, sınırların belirlenmesiyle alakalıdır. Buradaki tartışmaların çıkış noktasını, BMDHS'nin Arktika sınırlarını belirlemede yetersiz olması ve bölge ülkelerinin riayet edeceği bir başka bağlayıcı yasaların olmayışıdır. Ancak, Rusya'nın, Norveç ve ABD ile olduğu gibi ikili anlaşmalar yoluyla bunu çözdükleri veya çözmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu noktada, bağımsız uzmanlardan oluşan ve sınır iddialarına ilişkin bilimsel verileri inceleyerek karara varan BM Komisyonu, sınır sorunları için kritik rol üstlenmektedir.

Bir Arktika ülkesi olan Rusya, Arktika'daki en uzun sınırlara sahiptir ve bölgedeki geçmişi, 11.yy'a kadar dayanmaktadır. Sovyet dönemine kadar Ruslar, esas itibariyle doğal zenginlikleri ele geçirip ticaretini yapmak için, bölgede sınırsal genişlemeyi ön planda tuttular ve bir yandan ticari kazanç elde ederken, diğer yandan güvenliğini sağlamaya çalıştılar. Ancak Sovyet öncesi esas stratejik vizyon, Çar I. Petro'nun öncülük ettiği "Büyük Kuzey Seferleri" oldu. Bu sayede Ruslar, bölgede keşifler yaparak coğrafyayı tanıdılar ve sahip olduğu zenginlikleri keşfetmenin yanında, bilimsel çalışmalarla entelektüel birikim sağladılar.

Geçmişten gelen bu zengin birikim ve tecrübeyle Ruslar, GUSMP gibi Arktika'daki her alanda faaliyet gösteren devasa bir yapının önderliğinde kalıcı izler bıraktılar. Bunu sağlayan ise, bu dönemde Arktika'da kurulan şehirler ve altyapıları, araştırma merkezleri, askeri üsler, limanlar, yollar, bölgeye gönüllü veya zorunlu göç ve yerli halkların asimilasyonu oldu. Komünist Parti liderliğinde, bölgede "Sovyet insanı" oluşturmak için şiddetin de yaşandığı bir "homojenleştirme/medenileştirme" süreci yaşandı. Bunların yanı sıra Sovyetler döneminde, başta buzkıran olmak üzere, havacılık gelişti ve bilimsel çalışmaların yapıldığı merkezlerin elde ettiği veriler, bölgedeki bilim ve teknolojinin gelişimi açısından öne çıkan örneklerdir. Ancak,

Sovyetlerin bölgedeki yatırımlarının, iki kutuplu düzenin savaş ortamındaki siyasi kararlardan olumsuz etkilenmesi ve Sovyetler'in çöküşüyle bölgenin adeta terk etmesiyle sonuçlandı.

1990'lardaki iktisadi çöküşle Rusya, Arktika'yı neredeyse kaderine terk etti ancak kaybetmedi. Bu dönemde, Rusya'nın Arktika bölgeleri ülkenin en fazla iç ve dış göç veren idari birimleri olurken, sınai faaliyetlerin yürütüldüğü bazı şehirler hariç Rusya çapındaki çözülme, Arktika'daki vatandaşları diğer bölgelerden daha fazla etkiledi. 2000'li yıllarla birlikte Rusya, iktisadi toparlanmanın etkisiyle bölgeye geri döndü. Nitekim bu dönemde göreve gelen Devlet Başkanı Vladimir Putin ve yönetimi, gerek ülke içi gerekse ülke dışında, ülkenin eski gücüne kavuşması için çaba harcadılar. Bu dönemde Rusya'nın adım adım yükselişi, genel olarak Arktika'ya ilginin de arttığı bir dönemde oldu. 2000'lerin başından bugüne gelindiğinde Rusya, eksiklerine rağmen Arktika'ya yönelik stratejiler içeren çok sayıda resmi çalışması, bunların uygulanması için hazırlanan ve yürürlükte olan kanunlara sahip tam bir "bölge ülkesi" hüviyetine bürünmüştür. Keza Arktika'nın, Rusya'nın büyük güç olduğunu göstermek için yeni binyıldaki en önemli unsurlardan biri, hatta Rusya'nın bir bölge ülkesi olması ve bölgedeki tarihi birikimi ile değerlendirildiğinde, jeopolitik açıdan en önemlisi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Arktika, yurtiçinde "Arktika, Rusya'nındır" gibi söylemlerle büyük güç vurgusu ve iç siyasi meşruiyet aracı olarak kullanılırken, uluslararası kamuoyuna sıklıkla işbirliği ve diyalog bölgesi olarak takdim edilmektedir. Bunun yanında, Rusya'nın bölgeye "geri dönüşünün" en somut örnekleri olarak, Sovyet sonrası çekildiği askeri üsleri yeniden açması, bölgenin şartlarına uygun kara, hava ve deniz birlikleri ve filoları oluşturması gösterilebilir.

Arktika, Rusya için hem ulusal hem de uluslararası bir meseledir. Dünyanın en büyük enerji ihracatçısı ülkelerinden olan Rusya, son yıllarda mevcut petrol ve doğalgaz kaynaklarının azalma eğiliminde olduğu bir dönemde, Arktika'daki kaynaklardan yararlanmaya başlayarak, bu konumunu devam ettirmek istemektedir. Hazırlanan strateji belgeleri ve karar vericilerin açıkça ifade ettiği gibi, Arktika, yeni binyılda Rusya'nın "ulusal kaynak merkezi" hedefiyle geliştirilmek istenmektedir. Bu

çerçevede stratejik öneme sahiptir. Bu durum, aynı zamanda Arktika'nın uluslararası boyutunu da kapsamaktadır zira, Arktika Okyanusu'na kıyısı olan ülkeler, halihazırda deniz sınırlarının belirlenmesi üzerinde tam olarak uzlaşmamıştır. Bunlar arasında Rusya'nın, daha Çarlık döneminden itibaren bölgedeki faaliyetlerini askeri unsurlarıyla korumaya alarak fiili durum oluşturması, kendi Arktika sınır iddialarını meşrulaştırma yöntemi oldu. Bu da, ilerleyen yıllarda Rusların, Arktika sınırlarının çizilmesi için benimsediği "mıntıka ilkesi" olarak adlandırılan yöntemin ve yaklaşımın dayanak noktasını oluşturdu.

Bu noktada, sadece Rusya değil, diğer Arktika ülkeleri de bilimsel veriler toplayıp CLCS'ye hak iddialarının meşruiyeti için çaba harcamaktadırlar. Rusya, son 15 yıl içerisinde yaptığı bilimsel çalışmalar ve Komisyon'a başvurularıyla, hak talepleri konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstermektedir. Zira 2007'deki bilimsel keşif esnasında okyanus tabanına Rus bayrağı dikilmesi, Ruslar için bu kararlılığın sembolü olmuşken, başta bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası camiayı tedirgin etmiştir.

Bölge ülkeleri arasındaki çekişmenin yaşandığı konulardan biri de, Arktika suyollarının statüsüdür. Sırasıyla Kanada ve Rusya'nın denetimi altındaki KBG ve KDR, söz konusu ülkelere ulusal suyolları olarak değerlendirilmektedir. Ancak, ABD başta olmak üzere, bölgede uluslararası seyrüsefer serbestliğinden yararlanmak isteyen devletler, söz konusu rotaların uluslararası nitelikte olduğu kanaatinde dirler.

ABD için, Arktika öncelikli ancak Rusya ile gerilim burada da sürmektedir. İki ülke arasında bölgedeki ilk sorun, ABD'nin onayladığı, Rusya'nın ise süresiz ertelediği 1990 sınır belirleme anlaşmasıdır. İkili ilişkiler özelinde bakıldığında, Rusya'nın bu anlaşmayı, ABD'nin de, BMDHS'ni onaylamadıkça kalıcı bir iyileşmenin gerçekleşmesi çok zor olacaktır. Ayrıca, Suriye ve Ukrayna krizi sonrasında ABD, bir caydırıcılık unsuru olarak bölgede NATO'dan faydalanmaktadır. Rusya dışındaki Arktika Devletleri'nin üye oldukları NATO ve AB, bölgede sürekli artmakta olan Rus askeri varlığından rahatsızlık duymakta, buna karşılık NATO üyelikleri sebebiyle örgütü bölgede etkin kılmaya çalışmakta veya ittifak içerisinde ve

birbirleri arasında savunma işbirliği yapmaktadırlar. Nitekim, Rusya'nın Ukrayna müdahalesinin ardından bu ülkeler NATO bünyesinde Rusya ile savunma işbirliklerini askıya aldılar, AB çerçevesinde de, halen iktisadi yaptırımlar uygulamaktadırlar. Özellikle AB'nin aynı zamanda Arktika Konseyi üyesi olan devletler (Finlandiya, İsveç, Danimarka) üzerinden bölgedeki etkisini artırması beklenmektedir. Bununla beraber uzmanlar AB'nin, kurum olarak da bir Arktika stratejisi geliştirmesinin zorunluluk olduğunu belirtmektedirler.

Batı ile yaşanan bu gelişmelerin, Rusya'yı genel olarak Doğu'ya yakınlaştırdığı kanaati hâkimdir. Nitekim Rusya ile Çin'in, Arktika'daki işbirliğinin gittikçe artması olasıdır. Öte yandan, Çin'in sadece Rusya ile değil, diğer bölge ülkelerinin kaynaklarının geliştirilmesi için de büyük yatırımlar yapması, Arktika'nın geleceğinde etkin rol üstlenmek istemesinin bir yansımasıdır. Sadece Çin değil, Güney Kore, Japonya gibi dünyanın önemli teknoloji devleri, Arktika'da oluşacak muhtemel yeni suyollarının ve kaynakların geliştirilmesinde söz sahibi olmaya çalışmaktadırlar. İleri teknolojiye sahip bu ülkeler, bölgede bilimsel çalışmalar, yatırımlar yoluyla faaliyet göstermek istemektedirler. Rusya'nın da, Arktika projelerini gerçekleştirebilmesi için hem ileri teknoloji hem de çok büyük miktarlardaki yatırım ihtiyacı doğrultusunda bu ülkelerle işbirliği yapması gerekmektedir. Yani, Rusya ve bu ülkeler arasındaki ilişkinin iki tarafın da çıkarına olacağı rahatlıkla söylenebilir.

Bu noktada, gerek bölge ülkeleri gerekse bölge dışı ülkeler arasındaki ortaklığı sağlayacak temel kurum Arktika Konseyi olacaktır. Adı geçen Asya ülkeleri, yakın dönemde Konsey'e gözlemci üye olmuşlardır. Bu sayede, bölgedeki gelişmeleri ve çalışmalarını yakından izleme ve işbirliğine katkıda bulunma şansına sahip olmuşlardır. Arktika Konseyi haricinde bölge ülkelerinin, Arktika Beşlisi, BEAC gibi görüş alışverişi yapabileceği platformlar da Konsey'in çalışmalarına yapıcı katkı sağlayacaktır.

Rusya'nın, gerek bölgedeki kaynakların çıkarılması ve bunların uluslararası piyasalara ulaştırılması gerekse KDR'nin ticari amaçlı kullanımı konusunda uluslararası işbirliği yapması, Rusya ve diğer ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık

ilişkinini artırabilir. Ayrıca, Arktika’da ticaretin geliştirilmesinin yanında Rus KDR mevzuatına yabancı gemilerin riayet etmesiyle, Rusya açısından hem KDR’nin güvenliği hem de meşruiyeti sağlanacaktır.

Rusya’nın, uluslararası enerji ihracatındaki üst düzey konumunu sürdürebilmesi için, Arktika hayati bir önem taşımaktadır. Bunun için Rusya, Batılı ortaklarının yanında, bölgeyle yakından ilgilenen ileri teknolojiye sahip Asya ülkelerinin yatırım, teknoloji ve teknik bilgi aktarımından verimli bir şekilde yararlanabilirse, hem Arktika’daki hem de uluslararası enerji piyasasındaki konumunu sağlamlaştırmış olacaktır. Bu sayede elde edilen gelirlerle, ülkenin kırılğan mali yapısını onarma fırsatını da elde edecektir. Söz konusu fırsatlar, Arktika’nın kalkınması için yatırımlara dönüştürülebilirse, bu devasa alan, Rus işgücü için de yeni bir çekim alanı olabilir. Bu da, bölgeye gelen yeni iç ve dış yatırımlar yoluyla Rusya’nın kalkınmasına önemli katkı sağlayacaktır.

Nihayetinde, Arktika devletlerinin, bölgeye yönelik belirlemiş oldukları stratejiler, sınır tanımlamaları ve hak iddiaları göz önüne alındığında, bölgede var olduğu düşünülen kaynakların saptanması ve bunlardan faydalanılması, başta kıyıdaş ülkeleri olmak üzere, Arktika’ya ilişkin uluslararası bağlayıcı kanunların uygulanması, taşımacılık rotalarından gemilerin sorunsuz geçişi vb. hususların, sınır iddialarının çözüme kavuşmasıyla sağlıklı bir çözüm ortamına sahip olacağı söylenebilir.

Bu bağlamda, Arktika’daki güvenlik odaklı faaliyetler bir yana, mücadelenin silahlı çatışmadan çok siyaset ve diplomasi alanında verilmesi muhtemeldir. Mevcut haliyle Arktika, çatışmanın askeri boyutunun içerisinde olabileceksede, asıl sebepten ziyade, konumu itibariyle ancak cephelerinden biri olabilecektir. Tıpkı iki kutuplu uluslararası düzende olduğu gibi, siyasi atmosferin gergin olduğu durumlarda, Arktika, bölge ülkeleri için askeri güvenliğin en önemli unsurlarından biri olacaktır. Nitekim, hem Ukrayna krizi sonrası NATO’nun üye ülkelerin savunma harcamalarını artırmaya çağırması hem de uluslararası kaynak mücadelesi verilen alanlara yönelmesi, Arktika’nın enerji, iktisadi ve diplomatik işbirliğiyle olduğu kadar, güvenlik mücadeleleriyle de öne çıkabileceğini işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Almanya Federal Dışışleri Ofisi
Resmi Sitesi
(Çevrimiçi) [http://www.auswaertiges-
amt.de/](http://www.auswaertiges-
amt.de/)
- Amerikalı Bilim Adamları
Federasyonu Resmi Sitesi
(Çevrimiçi) <http://fas.org/>
- Andreyeva, Elena N.,
Valery A. Kryukov:
“The Russian Model: Merging Profit and
Sustainability”, **Arctic Oil and Gas:
Sustainability at Risk?**, Ed. Aslaug
Mikkelsen, Oluf Langhelle, New York,
Routledge, 2008, pp. 240-287.
- Antrim, Caitlyn L.:
“The Next Geographical Pivot: The
Russian Arctic in The Twenty-first
Century”, **Naval War College Review**,
Vol. LXIII, No. 3, Summer 2010, pp. 15-
38.
- Araldsen, O.P.:
“Sovyetler Birliği ve Kuzey Kutbu”, Çev.
Necdet Pekin, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**,
Cilt. LXXIV, Sayı. 461, Nisan 1968, s. 50-
57.
- Arctic Info
(Çevrimiçi) <http://www.arctic-info.com/>
- Arctic Marine Shipping
Assessment Report
(Çevrimiçi)
<http://www.arctic.noaa.gov/detect/docum>

- [ents/AMSA_2009_Report_2nd_print.pdf](#),
30 Aralık 2014.
- Arctic Marine Strategic
Plan 2015-2025 (Çevrimiçi) <https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/413/AMSP%202015-2025.pdf>, 4 Mayıs 2015.
- Arctic Offshore Oil and
Gas Guidelines (Çevrimiçi) http://www.pame.is/images/03_Projects/Offshore_Oil_and_Gas/Offshore_Oil_and_Gas/Arctic-Guidelines-2009-13th-Mar2009.pdf, 4 Mayıs 2015.
- Arktika Kaynakları ve Ulaştırma Bilgi
Sistemi (Çevrimiçi) <http://www.arcticsearch.com/>
- Arktika Konseyi Resmi Sitesi (Çevrimiçi) <http://www.arctic-council.org/>
- Arktika'da İşbirliği Üzerine
Uluslararası Uzmanlar Kurulu (Çevrimiçi) <http://www.iecca.ru/>
- Resmi Sitesi
- Artiukhov, Andrei V.: “The Social Situation in the Russian North”, **Sociological Research**, Vol. XXXVIII, No. 6, 1999, pp. 53-66.
- Åtland, Kristian: “Russia’s Armed Forces and the Arctic: All Quiet on the Northern Front?”,

- Åtland, Kristian: **Contemporary Security Policy**, Vol. XXXII, No. 2, August 2011, pp. 267-285.
- “Russia and its Neighbors: Military Power, Security Politics, and Interstate Relations in the Post-Cold War Arctic”, **Arctic Review on Law and Politics**, Vol. I, No. 2, 2010, pp. 279-298.
- Avrupa Birliği Konseyi
Resmi Sitesi
(Çevrimiçi) <http://www.consilium.europa.eu/>
- Avrupa Dış Eylem Servisi
(Çevrimiçi) <http://eeas.europa.eu/>
- Avrupa Parlamentosu Resmi Sitesi
(Çevrimiçi) <http://www.europarl.europa.eu/>
- Baev, Pavel: “Russia’s Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole”, **Occasional Paper**, The Jamestown Foundation, 26 October 2007, (Çevrimiçi) https://jamestown.org/wp-content/uploads/2007/10/Jamestown-BaevRussiaArctic_02.pdf, 30 Aralık 2014.
- Baker, Benjamin David: “Sino-Russian Relations in the Arctic: Thawing Out or Freezing Up?”, **The Diplomat**, October 3, 2015, (Çevrimiçi) <http://thediplomat.com/2015/10/sino->

- [russian-relations-in-the-arctic-thawing-out-or-freezing-up/](#), 11 Ekim 2015.
- Barents Info (Çevrimiçi) <https://www.barentsinfo.fi/>
- Barents Observer (Çevrimiçi) <http://barentsobserver.com/>
- BBC Türkçe (Çevrimiçi) <http://www.bbc.co.uk/turkce/>
- Beazley, C. Raymond: “The Russian Expansion Towards Asia and the Arctic in the Middle Ages (to 1500)”, **The American Historical Review**, Vol. XIII, No. 4, July 1908, pp. 731-741.
- Bender, Jeremy: “Russia may have to scrap its plans to build a fifth-generation stealth bomber”, **Business Insider**, July 23, 2015, (Çevrimiçi) <http://www.businessinsider.com/russian-pak-da-bomber-facing-major-problems-2015-7>, 29 Aralık 2015.
- Berzina, Ieva: “Foreign & Domestic Discourse on the Russian Arctic”, **Arctic Yearbook 2015**, Ed. Lassi Heininen, Heather Exner-Pirot, Joel Plouffe, Akureyri, Iceland: Northern Research Forum, pp. 281-295.
- Bierman, D.E.: “Soviet Territorial Claims in the Arctic and Their Economic and Political

- Implications”, **Soviet Geography**, Vol. XIX, No. 7, 1978, pp. 490-496.
- Bilstad, Torleiv: “Climate Change and Consequences for the Arctic”, **Arctic Oil and Gas: Sustainability at Risk?**, Ed. Aslaug Mikkelsen, Oluf Langhelle, New York, Routledge, 2008, pp. 45-56.
- Birleşmiş Milletler Resmi Sitesi (Çevrimiçi) <http://www.un.org/>
- Budzik, Philip: “Arctic Oil and Natural Gas Potential”, **U.S. Energy Information Administration Office of Integrated Analysis and Forecasting Oil and Gas Division**, October 2009, (Çevrimiçi) http://www.eia.gov/oiaf/analysispaper/arctic/pdf/arctic_oil.pdf, 30 Aralık 2014.
- Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle, (Çevrimiçi) <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>, 31 Aralık 2014.
- Conley, Heather A., Caroline Rohloff: “The New Ice Curtain: Russia’s Strategic Reach to the Arctic”, **A Report of the CSIS Europe Program**, August 2015, (Çevrimiçi) https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/1508

- 26 Conley NewIceCurtain Web.pdf, 19 Eylül 2015.
- Conley, Heather A., v.d.:
“Arctic Economics in the 21st Century: The Benefits and Costs of Cold”, **A Report of the CSIS Europe Program**, July 2013, (Çevrimiçi) http://csis.org/files/publication/130710_Conley_ArcticEconomics_WEB.pdf, 18 Ekim 2014.
- Dugin, Aleksandr:
Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım, 7. bs., Çev. Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları, 2010.
- Durham Üniversitesi Resmi Sitesi
(Çevrimiçi) <https://www.dur.ac.uk/>
- Flake, Lincoln E.:
“Forecasting Conflict in the Arctic: The Historical Context of Russia’s Security Intentions”, **Journal of Slavic Military Studies**, Vol. XXVIII, No. 1, 2015, pp. 72-98.
- Flake, Lincoln E.:
“Russia and China in the Arctic: A Team of Rivals”, **Strategic Analysis**, Vol. XXXVII, No. 6, 2013, pp. 681-687.
- Golts, Alexandr’:
“The Arctic: A Clash of Interests or Clash of Ambitions”, **Russia in the Arctic**, Ed. Stephen J. Blank, Carlisle, Strategic Studies Institute, 2011, pp. 43-62.

- Hamel, Josif: **England and Russia; Comprising the Voyages of John Tradescant the Elder, Sir Hugh Willoughby, Richard Chancellor, Nelson and Others, to the White Sea, etc.**, Trans. by John Studdy Leigh, London, Woodfall and Kinder, 1854.
- Heininen, Lassi, Alexander Sergunin, Gleb Yarovoy: **Russian Strategies in the Arctic: Avoiding a New Cold War**, Moscow, September 2014, (Çevrimiçi) http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/arctic_eng.pdf, 20 Mayıs 2015.
- Heleniak, Timothy: “Out-Migration and Depopulation of the Russian North During the 1990s”, **Post-Soviet Geography and Economics**, Vol. XL, No. 3, 1999, pp. 155-205.
- Hill, Alexander: “Introduction: Russian and Soviet Naval Power in the Arctic, 1914-1945”, **The Journal of Slavic Military Studies**, Vol. XX, No. 3, 2007, pp. 351-357.
- Hobbs, William H.: “The Progress of Discovery and Exploration Within the Arctic Region”, **Annals of the Association of American Geographers**, Vol. XXVII, March 1937, No. 1, pp. 1-22.

- Horensma, Pier: **The Soviet Arctic**, London, Routledge, 1991.
- Hosking, Geoffrey: **Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, Çev. Kezban Acar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.
- Itar-Tass (Çevrimiçi) <http://itar-tass.com/>
- Ivanov, I.S., A.V. Zagorsky v.d.: **International Cooperation in the Arctic: 2013 Report**, Moscow, Spetskniga, 2013, (Çevrimiçi) http://russiancouncil.ru/common/upload/Arctic_Report_Eng.pdf, 7 Mart 2014.
- Ivanov, I.S., A.V. Zagorsky v.d.: **The Arctic: Proposals for the International Cooperation Roadmap**, Moscow, Spetskniga, 2012, (Çevrimiçi) http://russiancouncil.ru/common/upload/Arctica_Eng_S.pdf, 13 Şubat 2015.
- İspanya Stratejik Çalışmalar Enstitüsü Resmi Sitesi (Çevrimiçi) <http://www.ieee.es/>
- Jakobson, Linda : “China Prepares for an Ice-Free Arctic”, **SIPRI Insights on Peace and Security**, March 2010, No. 2010/2, (Çevrimiçi) <http://books.sipri.org/files/insight/SIPRIInsight1002.pdf>, 30 Aralık 2014.
- Jakobson, Linda, Jingchao Peng: “China’s Arctic Aspirations”, **SIPRI Policy Paper**, No. 34, November 2012,

- (Çevrimiçi)
<http://books.sipri.org/files/PP/SIPRIPP34.pdf>, 19 Mart 2015.
- Johnston, Peter F.: “Arctic Energy Resources and Global Energy Security”, **Journal of Military and Strategic Studies**, Vol. XII, Issue: 2, Winter 2010, pp. 1-20.
- Josephson, Paul R.: **The Conquest of the Russian Arctic**, Cambridge, Harvard University Press, 2014.
- Josephson, Paul: “Technology and the Conquest of the Soviet Arctic”, **The Russian Review**, Vol. LXX, No. 3, July 2011, pp. 419-439.
- Käpylä, Juha, Harri Mikkola: “The Global Arctic: The Growing Arctic Interests of Russia, China, the United States and the European Union”, **FIIA Briefing Paper 133**, August 2013, (Çevrimiçi)<http://www.fiaa.fi/assets/publications/bp133.pdf>, 31 Aralık 2014.
- Klimenko, Ekaterina: “Russia’s Arctic Security Policy: Still Quiet in the High North?”, **SIPRI Policy Paper**, No. 45, February 2016, (Çevrimiçi)
<https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRIPP45.pdf>, 22 Temmuz 2016.

- Kolodkin, A.L., M.E. Volosov: “The Legal Regime of the Soviet Arctic: Major Issues”, **Marine Policy**, Vol. XIV, No. 2, March 1990, pp. 158-168.
- Konyshev, Valery,
Alexander Sergunin: “Is Russia a Revisionist Military Power in the Arctic?”, **Defense & Security Analysis**, Vol. XXX, No. 4, 2014, pp. 323-335.
- Kovalev, S., L. Gainutdinova: “Opening up the Arctic: Economic and Geopolitical Aspects”, **Russian Politics and Law**, Vol. L, No. 2, March-April 2012, pp. 78-87.
- Lanteigne, Marc: **China’s Emerging Arctic Strategies: Economics and Institutions**, Institute of International Affairs, The Center for Arctic Policy Studies, University of Iceland,(Çevrimiçi) http://ams.hi.is/wp-content/uploads/2014/11/ChinasEmergingArcticStrategiesPDF_FIX2.pdf, 31 Aralık 2014.
- Laruelle, Marlene: “Resource, State Assertion and International Recognition: Locating the Drivers of Russia’s Arctic Policy”, **The Polar Journal**, Vol. IV, No. 2, 2014, pp. 253-270.
- Laruelle, Marlene: “Larger, Higher, Farther North... Geographical Metanarratives of the

- Nation in Russia”, **Eurasian Geography and Economics**, Vol. LIII, No. 5, 2012, pp. 557-574.
- Lincoln, W. Bruce: **Vahşi Batı Sibirya ve Ruslar**, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Kitapları, 1996.
- Liow, Joseph Chinyong: “Arctic Summer: Who Should Benefit From Global Warming?”, **Foreign Affairs**, June 21, 2014, (Çevrimiçi) <http://www.foreignaffairs.com/articles/141589/joseph-chinyong-liow/arctic-summer>, 1 Mart 2015.
- Lobanov-Rostovsky, A.: “Anglo-Russian Relations through the Centuries”, **The Russian Review**, Vol. VII, No. 2, Spring 1948, pp. 41-52.
- McCannon, John: **Red Arctic: Polar Exploration and the Myth of the North in the Soviet Union, 1932-1939**, New York, Oxford University Press, 1998.
- Moe, Arild: “Russian and Norwegian Petroleum Strategies in the Barents Sea”, **Arctic Review on Law and Politics**, Vol. I, No. 2, 2010, pp. 225-248.
- Ohnishi, Fujio: “Does the Sun also Rise in the Arctic? Three Pillars of Japan’s Arctic Policy”,

- Arctic Yearbook 2015**, Ed. Lassi Heininen, Akureyri, Iceland: Northern Research Forum, pp. 410-411.
- Østhagen, Andreas: “High North, Low Politics–Maritime Cooperation with Russia in the Arctic”, **Arctic Review on Law and Politics**, Vol. VII, No. 1, 2016, pp. 83-100.
- Overland, Indra: “Russia’s Arctic Energy Policy”, **International Journal**, Autumn 2010, pp. 865-878.
- Öztürk, İlknur: “Kuzey Buz Denizi Üzerinde Bölge Ülkelerinin Hâkimiyet Mücadelesi ve Türkiye’ye Muhtemel Etkileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2011.
- Panichkin, Ivan: “To Explore and Develop,” **Russian International Affairs Council**, 24 November 2015, (Çevrimiçi) http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=6871, 28 Mart 2016.
- Pavlov, K., V. Selin: “Resources of the Russian Arctic: Problems and Prospects for Using Them”, **Problems of Economic Transition**, Vol. LV, No. 4, August 2012, pp. 52-64.

- Pilyasov, A.N., V.V. Kuleshov,
V.E. Selivertsov:
“Arctic Policy in an Era of Global Instability: Experience and Lessons for Russia”, **Regional Research of Russia**, Vol. V, No.1, 2015, pp. 10-22.
- Pilyavsky, Valery P.:
The Arctic: Russian Geopolitical and Economic Interests, Friedrich Ebert Stiftung, March 2011, (Çevrimiçi) <http://www.library.fes.de/pdf-files/id/07925.pdf>, 31 Aralık 2014.
- Piskunova, Ekaterina:
“Russia in the Arctic: What’s Lurking Behind the Flag?”, **International Journal**, Autumn 2010, pp. 851-864.
- Rainwater, Shiloh:
“Race to the North: China’s Arctic Strategy and Its Implications”, **Naval War College Review**, Spring 2013, Vol. LXVI, No. 2, pp. 62-82.
- Roi, Michael L.:
“Russia: The Greatest Arctic Power?”, **Journal of Slavic Military Studies**, Vol. XXIII, No. 24, 2010, pp. 551-573.
- Røseth, Tom:
“Russia’s China Policy in the Arctic”, **Strategic Analysis**, Vol. XXXVIII, No. 6, 2014, pp. 841-859.
- Rowe, Elana Wilson,
Helge Blakkisrud:
“A New Kind of Arctic Power? Russia’s Policy Discourses and Diplomatic Practices in the Circumpolar North”,

- Geopolitics**, Vol. XIX, No. 1, 2014, pp. 66-85.
- Russia Today (Çevrimiçi) <http://rt.com/>
- Rusya Bilimler Akademisi Enerji Araştırmaları Enstitüsü Resmi Sitesi (Çevrimiçi) <https://www.eriras.ru>
- Rusya Enerji Stratejisi Enstitüsü Resmi Sitesi (Çevrimiçi) <http://www.energystrategy.ru/>
- Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığı Resmi Sitesi (Çevrimiçi) <http://www.kremlin.ru/>
- Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi (Çevrimiçi) <http://www.mid.ru/>
- Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Kurulu Resmi Sitesi (Çevrimiçi) <http://www.scrf.gov.ru/>
- Rusya'nın Sesi Radyosu (Çevrimiçi) <http://turkish.ruvr.ru/>
- Sergunin, Alexander,
Valery Konyshchev: "Russia in Search of its Arctic Strategy: Between Hard and Soft Power?", **The Polar Journal**, Vol. IV, No. 1, 2014, pp. 69-87.
- Sergunin, Alexander,
Valery Konyshchev: "Russian Military Activities in the Arctic: Myths & Realities", **Arctic Yearbook 2015**, Ed. Lassi Heininen, Heather Exner-

- Pirot, Joel Plouffe, Akureyri, Iceland:
Northern Research Forum, pp. 404-407.
- Sputnik (Çevrimiçi) <http://sputniknews.com/>
- T.C. Milli Güvenlik Kurulu Genel
Sekreterliği Resmi Sitesi (Çevrimiçi) <http://www.mgk.gov.tr/>
- T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve
Haberleşme Bakanlığı (Çevrimiçi)
<http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/>
- Mevzuat Veritabanı
- The Arctic (Çevrimiçi) <http://arctic.ru/>
- Thompson, Niobe: **Settlers on the Edge: Identity and Modernization on Russia's Arctic Frontier**, Vancouver, UBC Press, 2008.
- Toker, Seray: "United States And Russia In the Arctic Energy Future: Rivalry or Harmony?", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, İzmir Ekonomi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- UNEP Year Book: Emerging Issues
In Our Global Environment (Çevrimiçi)
http://www.unep.org/pdf/uyb_2013_new.pdf, 30 Mart 2015.
- UNEP Year Book: Emerging Issues (Çevrimiçi)
<http://www.unep.org/yearbook/2014/PDF>

In Our Global Environment

/UNEP YearBook 2014.pdf, 30 Mart 2015.

Vernadsky, George:

Rusya Tarihi, Çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009.

What Future for the Arctic?: New Awareness of and Opportunities for UNEP to Address Climate Change in the Arctic

18 February 2013, (Çevrimiçi) <http://www.unep.org/gc/gc27/Docs/se/What%20Future%20for%20the%20Arctic.pdf>, 30 Aralık 2014.

Yılmaz, Nihat, Ali Çiftçi:

“Arktika Bölgesi’nin Siyasal Önemi ve Siyasal ve Hukuksal Statüsünün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi”, **Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı. 31, 2013 Güz, s.1-16.

Zenzinov, Vladimir:

“The Soviet Arctic”, **Russian Review**, Vol. III, No. 2, Spring 1944, pp. 65-73.

Zhuravel, V.P.:

“Россия в Арктике (краткий очерк) – Russia in the Arctic (brief article)”, **Arctic Review**, No. 1, 2015, (Çevrimiçi) <http://iecca.ru/en/arkticheskoe-obozrenie/item/413-arctic-reviw-1-2015>, 16 Aralık 2015, pp. 16-19.

Zonn, Igor S.:

“Social, Economic, Legal and Political Issues of the Russian Arctic”, **Influence of Climate Change on the Changing Arctic and Sub-Arctic Conditions**, Ed. Jacques C.J. Nihoul, Andrey G. Kostianoy, Netherlands, Springer Science + Business Media B.V., 2009, pp. 209-220.